Ст. Заимовъ.

ВАСИЛЪ ЛЕВСКИ

ДЯКОНЪТЪ

Кратка биография, написана по поводъ откриване паметника

> *„Игото е тъмница, ключътъ на която се намира въ джеба на оногова, който мързеливо въ нея се излежава“ — роби, събуждайте се! Народи, освобождавайте се! . . .*

Съ портрета на Левски, съдиитѣ му и двѣ факсимилѣта.

9148

Второ Издание
на
Хр. Олчевата Книжарница, въ София.
1897.

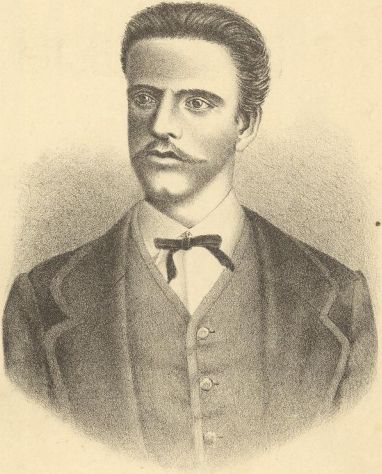

В. Л-скій

Роден 1837 годи обесен в
софия 1873
значи на 36 години бил

185443

949. 72.042.2 (092) + 92 Левски, Васил

К.Н. 949.72.042(092)
3-24 С1

СОФИЯ
Централна Печатница на П. Калжчевъ и С-ie
1897

9913/90

1 000013 218194
Столична Библиотека

Намѣсто прѣдговоръ.

На 6 февруарий 1873 год. на турската бѣсилка въ София со кандулкаше *онзи*, който въ епохата на *безкуражието* имà *куража* да тръгне между народа, за да му проповѣдва „правда и свобода“ — имà *куража* да каже на *раята*: „не робскитѣ сълзи, а ножътъ и свинецътъ ще те спасѭтъ отъ тиранията на агата“ — им-*куража* да каже на роба: „съ бабини деветини не сà печелѭтъ *човѣшки правдини*; свободатане ще екзархъе, а иска Караджата! . . . .“

Отъ *6-й февруарий* 1873 година до днесь, 19 Октомврий 1895, сѫ истекли тъкмо двадесеть и двѣ години!...
Да, истекли *сѫ тъкмо 22 години*! . . . .
И това за вѣрвание ли е? Особенно намъ, негови другари по дѣло — намъ, които сме прѣкарвали наедно съ него цѣли нощи въ бдѣние по уреждането на тайнитѣ комитети? . . . .

Не, намъ се невѣрва, че отъ мѫченическата смърть на *Левски* до днесь сѫ истекли 22 години! . . . Намъ, другари негови, ни се чини, че то бѣ вчера! . . . На каква измама, на каква е иллюзия подхвърлено съзнанието за миналото у личности, които сѫ имали великата честь да доживѣѭтъ сбъдванието на мечтитѣ си — да пипнѫтъ съ пръститѣ си, да чуѭтъ съ ушитѣ си, да видѭтъ съ очитѣ си, какъ нѣкогашната имъ патриотическа иллюзия днесъ е дѣло свършено — квадратнó да се увѣдомѭтъ въ фактическото реализиране на единъ идеалъ, тогава считанъ за *утопия* отъ страхливцитѣ, пардонъ отъ *благоразумнитѣ*. . . . Да, на 6-й февруарий 1873 година,

„Свободна България“ бѣ юначеска илюзия, а днесъ е жива дѣйствителность. Милиардитѣ лири стерлинги, колкото ги има по свѣта, сѫ нищо прѣдъ онова нравствено удоволствие, което ще испълни сърдцата на народнитѣ труженици, по дѣло другари на Левски, когато прѣдъ очитѣ имъ булото на паметника падне и ликътъ на другаря имъ блѣсне въ всичкото си апостолско величие. Да, сърдцата имъ ще се испълнятъ съ онзи видъ високо-нравствени удоволствия, които съ пари не се купуватъ, а и съ думи — не могѫтъ да се искажѫтъ? . . .

Чрѣзвичайната комисия, назначена съ височайше ираде за разгледвание разбойницитѣ на Арабаконашкото събитие (глед II книг. „Миналото“, стр. 249—260), въ едно отъ послѣднитѣ си генерални засѣдания рѣши, постанови и отсѣче: „главатарътъ на тайното българско съзаклятие, *дяконъ Игнатъ*, Василъ *Левски* дедиклери, да се обѣси“.

Бѣсилката, която на 15 януарий 1873 год. удуши Д. Общий, чакаше да удуши и дяконъ *Левски* доде 6 й февруарий и позорната колесница откара при бѣсилката полумрътвия Левски. Циганитѣ палачи, Дормушъ Лятивъ и Киязимъ „Магарешката глава“, мѣтнахѫ примката на врата на осѫдения; издърпахѫ изъ подъ нозетѣ му „дървеното магаре“ и силно го люшнахѫ! . . . Бѣсилката затрѣпери и заскърца, а тълпата отъ цигани и подуенски шопи дѣтински се закикоти! . . .

Царскитѣ *чрѣзвичайни* комисари (Кючукъ Саидъ-Паша, Хаджи Иванчо Пенчовичъ и Шакиръ Ефенди и др.) платенитѣ палачи цигани *кого* обѣсихѫ? пита моралиста.

— Обѣсихѫ единъ *тъпоуменъ злодѣй* — отговаря *турското правосѫдие*.

— Обѣсихѫ апостола на българската свобода — отговаря българската история.

— Обѣсихѫ *физическия Левски* — а дадохѫ вѣченъ животъ на *Апостола Левски*, дадохѫ вѣченъ животъ на *нравствения Левски*! — отговаряме ние.

Бѣловласитѣ мѫдреци, членове на висшия духовенъ сѫдъ (синедрионътъ) отъ нравственна слѣпота распнахѫ Христа на кръста, мислѣйки, че заедно съ тѣлото му на кръста ще умрѫтъ и проповѣдванитѣ отъ него християнски начала; сѫщо така и *чрѣзвичайнитѣ комисари* сѫ мислили, че на бѣсилката, заедно съ *физическия Левски*, ще загине и проповѣдваната отъ него идея!... Каква измама! Каква нравственна слѣпота и какво *тъпоумие* отъ тѣхна страна! . . .

Както бѣловласитѣ мѫдреци на стария Иерусалимъ, така и царскитѣ комисари на падишаха, когато сѫ осѫждали на смърть бунтовницитѣ, не сѫ разбирали слѣдната проста, историческа истина: *идеитѣ не могѫтъ да се умъртвѫтъ нито чрѣзъ разпъвание на кръстъ, нито чрѣзъ обѣсвание, нито чрѣзъ застрѣлвание, нито пъкъ чрѣзъ отравяние*. Инакъ казано: *кръстътъ, бѣсилката, коршумътъ и отровата сѫ безсилни противъ духътъ на свободата и правдата*! . . . Тирани! напраздно се морите! „Не се гаси туй що не гасне! „Лѫчата, що я днесъ гасите, „Тя на волканъ ще да порастне . . .“ — казва *Вазовъ, пѣвецътъ на Забравенитѣ*.

На гора *Голгота* умрѣ физическия Христосъ, а нравственния въскръсна още въ сѫщата минута, когато физическия издъхна. На турската бѣсилка въ София издъхна Василъ Ивановъ Карловеца, а въскръсна *дяконъ Василъ Левски* — кожурецътъ загина за смѣтка на излупената отъ него пеперуда — *духътъ на правдата и свободата*. . . .

Единъ отъ членоветѣ на *чрѣзвичайната комисия*, която осѫди на смърть *дяконъ Левски*, бѣ и българинътъ *Хаджи Иванчо Пенчовичъ*, тогава чл. на държавния съвѣтъ (шурай девлетъ) — напръстникъ на Кючукъ Саидъ-Паша и „табашка маша“ на Мидхадъ-Паша.

Хаджи Иванчо Пенчовичъ и Н. Михаиловски бѣхѫ най-върлитѣ противници на българското революционно движение. Въ единъ споръ, повдигнатъ на Старо-Загорското възстание (1875 год.), между П. Михаиловски и Антимъ I, Български Екзархъ, Михаиловски съ нервенъ жесть и тонъ казалъ: „прѣдпочитамъ да бѫда заптие въ Багдатъ, а не първъ сановникъ въ „свободна България“, за каквато ми дрънкатъ нашитѣ момчетии“, а Хаджи Иванчо Пенчовичь добавилъ: „азъ пъкъ не бихъ приелъ да бѫда най-послѣдния гражданинь на такъва една *свободна България*.“

Слѣдъ освобождението, Михайловски и Пенчовичъ се прѣселихѫ въ София, столица на свободна България, и прѣзъ 1881 год. заеха високитѣ длъжности: членове на *Държавния Съвѣтъ*; послѣ членове на комисията по *чифлишкитѣ* земи и до смъртьта си бидохѫ богато плащани отъ държавната хазна на *свободна България.*

Прѣдъ очитѣ на Хаджи Иванчо Пенчовичь се подкачи и довърши паметника на Левски -— се довърши паметника на онегова, комуто той подписа смъртната присѫда. Но, сѣкашъ нарочно, смъртьта прибърза, та го грабна, види се, за да не дочака той тържественното откриванпе на паметника — за да не дочака смъртната присѫда на *свободна България*, на която той, въ битностьта си държавенъ съвѣтникъ на падишаха, не искаше да ѝ бѫде и най-простия гражданинъ.

Тържественното откриване паметника на Левски въ столицата на *свободна България е смъртна присѫда* за всички онния бивши българи-туркофили, които бѣхѫ върли противници на *комитетското дѣло*. Да, съ въздиганието паметникъ на *Левски свободна България* нравственно осѫди на смърть конашкитѣ чорбаджии които служехѫ за слѣпо орѫдие на турскитѣ паши и на турскитѣ ази-агалари! . . .

———

Прѣзъ 1888 год, на сѣверо-истокъ отъ Държавната печатница въ София стърчѣше дървена барака, покрита съ скѫсани платнища. Въ бараката работѣха нѣколко каменодѣлци, съотечественници на *Гарибалди* и *Мацини*. Желѣзния чукъ даваше образъ на безформенитѣ гранитни трупове; работницитѣ тананикахѫ пѣсеньта Italia iridenta; желѣзото — пѣсеньта на физическия трудъ, а гранитътъ пѫшкаше подъ ударитѣ на чуковетѣ.

На 12-й августъ, въ 3 часа слѣдъ обѣдъ, прѣдъ дървената барака се спрѣхѫ двама господиновци; тѣ се вслушахѫ въ пѣсеньта на работницитѣ, желѣзнитѣ звукове на физическия трудъ и въ пъшканието на гранитнитѣ трупове.

По-младия господинъ каза на бѣловласия си събесѣдникъ: — Ехъ, камо го сега Кючюкъ Саидъ-Паша*), та съ очитѣ си да види, какъ на сѫщото мѣсто, гдѣто прѣзъ 1873 год., 6-й февруарий, бѣсилка стърчѣше, днесь паметникъ се вдига на *Дякона Левски*.

Бѣловласиятъ господинъ избриса *пенснето* си, приближи се до единъ полуформенъ гранитенъ трупъ, изгледа го отъ близо и тихо запита:

— Кой е прѣдприемачъ на постройката? —

— Незнамъ — отговори събесѣдникътъ му. —

— Гранитътъ не е отъ чиста порода; това парче грубо е издѣлано. Скоро ли ще бѫде построенъ паметникътъ? Кога се прѣдполага откриванието му? — говореше и запитваше *бѣловласиятъ* господинъ.

— Незнамъ — отговори събесѣдникътъ му и безцеремонно му зададе слѣдния въпросъ:

— Отъ събранитѣ ми свѣдения по сѫденето и обѣсванието на Левски стои така: Вие, въ качеството си

---

*) Кючукъ *Саидъ-Паша* бѣ прѣдсѣдатель на *чрѣзвич. комиссия* която осѫди на смърть дякона Левски. Прѣзъ 1882—85 той бѣ великъ везиръ. И днесь, слѣдъ паданието ва Джевать-Паша, той пакъ заема постътъ *великъ визиръ*. Отъ турскитѣ държавни мѫже той се счита за най-гъвъкъ дипломатъ.

членъ на *шурай девлети* и чл. на *чрѣзвичайната комисия*, сте подписали смъртната присѫда?

— Да, подписахъ я, защото не бѣ ми възможно да постѫпя иначе — отговори *бѣловласиятъ* господинъ и нервно почука съ бастунътъ си стоящия прѣдъ него гранитенъ трупъ.

— Въ случай, че не подпишѣхте *смъртната присѫда*, като какво нещастие би ви сполѣтело?

— Уволненъ отъ служба и деградиранъ отъ всичкитѣ почести и ордени, — тръснато отговори *бѣловласиятъ* господинъ.

— *Чрѣзвичайната комисия* присѫтствувà ли при извършване акта на обѣсването?

— Не. Надвечерь, отивайки на расходка, минахме край бѣсилката. Трупътъ на Дякона бѣ се вкоченилъ отъ студа; циганчета люшкахѫ вкочанениятъ трупъ и си правехѫ разни забавления съ мъртвеца. *Махзаръ-паша* се приближи до бѣсилката, съ бастунътъ си нѣколко пѫти бутна вкоченения трупъ и заповѣда на стоящия при бѣсилката полицейски постъ дя не позволява на циганчетата да си играѭтъ съ мъртвеца.

— На това сѫщо мѣсто ли, гдѣто днесь е турена основата на паметника, бѣ издигната бѣсилката?

— Не, бѣсилката стърчѣше, е, тамъ, гдѣто стърчѫтъ днесь казармитѣ на княжеския конвой. Тая мѣстность тогава се населяваше само отъ цигани.

— Въ коя стая на днешния княжески дворецъ, тогава пашовски конакъ, засѣдаваше чрѣзвичайната комисия?

— Въ стаята, която служеше за спалня на Князъ Батемберга. Въ сѫщата стая се подписа и смъртната присѫда.

— Когато подписахте смъртната присѫда за дяконъ Левски, не текна ли ви на умъ мисъльта, че той ще възкръсне въ умоветѣ на българскитѣ младежи и че ще побѣди вразитѣ народни?

— Ба: по тогавашному ние осѫдихме на смърть единъ *нехранимайко*, който насъскваше покорната рая противъ вѫтрѣшния редъ на държавата, а по сегашному излазя, че ние сме прикачили на вѫжето най-добрия синь на майка България! — каза *бѣловласиятъ* господинъ и прѣдложи на събесѣдника си да продължѫтъ расходката си до разсадникътъ.

Бѣловласиятъ господинъ бѣ Хаджи Иванчо Пенчовичь, а събесѣдникътъ му бѣ *пишущий* тия редове.*)—

Сѫдбата е духовита шегаджийка: на 6-й Февруарий, 1873 год. Левски бѣ за нея единъ *нехранимайко*, а Хаджи Иванчо Пенчовичь бѣ нейното enfen gâté (разглѣзено дѣте) — бѣ нейниятъ *избранникъ*!... Бившия си *нехранимайко* днесъ тя произвежда въ *мѫченикъ на свободата*, а бившия си избранникъ безсърдечно го захвърля въ царството на *тъмата*. . . .

Да, сѫдбата е не само *духовата*, но и *злобна шегаджийка*; на бившитѣ си *нехранимайковци*, ратници на правдата и свободата, днесъ тя паметници въздига, а бившитѣ си *избранници*, ратници на турската тирания, съ „тренъ де резилъ“ въ царството на Плутона ги проважда!...

Едно *странно съвпадение*: прѣзъ 1882 г. въ първото везируване на *Кючюкъ Саидъ-Паша* се подкачи постройката на паметника.. а на 1895 год, при второто му везируване, се открива! . . . Саидъ-Паша щомъ възсѣдне везирското кресло въ Цариградъ, ето ти, че и въ столицата на Свободна България се сѣщатъ за апостола на свободата. . . .

---

*) *Забѣлѣж.* Прѣзъ 1888 г., чрѣзъ запасниятъ майоръ *Дичевъ*, Заимовъ се запозна съ Хаджи Иванчо Пенчовичь съ единственната цѣль да узнае подробноститѣ по сѫдението и обѣсването на Дякона Левски отъ *чрѣзвичайната комисия.* За да расположи на откровенность Пенчовича, Заимовъ, чрѣзъ полковникъ Бояровъ, нареди нѣколко приятелски расходки въ околноститѣ на София. Въ врѣме на тия разходки Заимовъ и Пенчовичь бѣхѫ нераздѣлни събесѣдници.

Стоянъ Заимовъ.

Гйопсата—поднебието въ което се е родилъ, расналъ и порасналъ Василъ Левски.

Долината на р. Стрѣма — *Гйопсата-Гйокъ су — небѣснитѣ* води — е единъ отъ нѣколкото райски кѫтове на многострадална Тракия. Богинята — творителка на земнитѣ хубости — щедро е надарила *Гйопсата* съ природни красоти: бистри потоци отъ небѣснитѣ височини на Стара Планина стрѣмително се спускатъ къмъ райската долина и образуватъ така нарѣчената рѣка Стрѣма; а тя, р. Стрѣма, бистра като сълза, стрѣмително лъкатуши между процепа на *Срѣдна-Гора*; горѣ, на планината, съ вѣкове дрѣме черната борика, а долѣ, въ долината, питомниятъ кестенъ горделиво се шири; бѣлата бука краси политѣ на планината, а пембената роза — гърдитѣ на долината; горѣ, на *Юмрукъ-чалъ*, антилопа се скита, а долѣ, въ букака, сърна си припка; надъ скалитѣ планински орли се виятъ, а долѣ, въ храсталака, славѣи пѣятъ; на сѣверъ отъ Гйопсата мощно се издига Стара-Планина, а на югъ отъ нея гърди си разтваря Срѣдна-Гора; на истокъ отъ долиината плашливо се гуши калоферската рътлина, а на западъ отъ нея гузно се издига клисурската бърчина! . . . Това е то *Гйопсата*: това е то *поднебието*, въ което сѫ се родили, расли и порасли Василъ *Левски* и Хр. *Ботиовъ*, истинскитѣ рицари — синове на *майка България*. Въ тоя земенъ рай, въ това поетическо поднебие се е родилъ, растналъ и порастналъ и *пѣвецътъ* на *Забравенитѣ*, *Ив. Вазовъ*.

Въ Гйокъ-су (небеснитѣ води) сѫ разположени градоветѣ; Карлово и Сопотъ. Неизвѣстно по какви пашкънски съображения, централното правителство на *па-*

дишаха за административенъ центъръ на това поетическо поднебие бѣ избрало града Карлово, а не Сопотъ и Калоферъ. Така сѫщо не сѫ извѣстни и мотивитѣ на онзи исторически капризъ, по заповѣдь на който градътъ Карлово бѣ избранъ за мѣсторождението на *оногова*, който имà *сатанински* куражъ и *биволско* търпѣние, та преобърна страхливиятъ робъ на революционна бомба.

Карлово — царството на Тосунъ-пашовци и Тосунъбеевци, джелати на българщината — бѣ избрано отъ историята за мѣсторождение на човѣка, който пожъртвова живота си за благото на народа си! . . .

I.

Родители. Дѣтинство. Юношество. Ученичество.

Гина *Караиванова* и Иванъ Кунчевъ сѫ родителитѣ на Василъ Ивановъ — *дяконъ Василъ Левски*. Той се родилъ на 6-й юлий 1837 г. въ гр. Карлово. Материалното положение на родителитѣ му е било отъ „срѣдна рѫка“; т. е. не сѫ биле нито „сѣтни сиромаси“ нито пъкъ „угоени богаташи“. Иванъ Кунчевъ съ честенъ трудъ е хранилъ, обличалъ и топлилъ семѣйното си гнѣздо. Прѣзъ 1844 год. въ Карловско (Гйопсата), върлувала нѣкаква си епидемия. Една отъ многото жъртви на тая неканена гостинка е билъ и Иванъ *Кунчевъ*. Гина Караиванова останала вдовица съ четири дребни сирака. Вдовицата-майка купила чакръкъ, запрѣтнала рѫкави, натъкнала хурка и денонощно работила чужда работа. Чакръкътъ и хурката на онѣзи „блаженни врѣмена“ сѫ били спасителни машини въ ржцѣтѣ на честнитѣ и трудолюбиви майки — вдовици. Чакръкътъ и хурката не позволили на голотията и гладътъ да се вмъкнжтъ въ скромната кжщица на вдовицата Гина Кунчева. Майката на Левски принадлѣжи къмъ онзи типъ майки вдовици, за които се говори въ народната пѣсенъ така: „на хурка прѣла, три сирака отхранила, три сирака, три сиви сокола“.

Отъ 6-та до 9-тата си година Василъ е помагалъ на майка си въ чепкание на вълна, навивание на кжлба, ходение за дърва въ далечната общинска гора и бавение малкото си братче Петърчо.*)

Когато сирачетата порастнали на години и понаякнали на мускули, майката вдовица се погрижила за бждащето имъ: Христа (най-голѣмиятъ си синъ) дала на занаятъ абаджия, — Васила проводила на училище, а Петра оставила въ кжщи вълна да чепка, прѣжда да навива и дърва да носи отъ Беглишката курия.

Защо, бабо Гино, Христо на занаятъ дадохте, а Василя на училище проводихте? — попиталъ веднажъ Георги Данчевъ — *зографинътъ*, майката на В. Левски.

— Ехъ, синко, и азъ сама незнамъ! . . .

— Мили ми бѣхж и Христо и Петъръ, ала наймилъ ми бѣ Василъ: ей, тъй, нѣщо ми шушнеше на ухото, че Василъ не е за простъ занаятъ; искаше ми се да стане той: или попъ, или учитель, или пъкъ зографинъ като тебъ. Пъргавъ като сърна, веселъ и засмѣнъ като мома, той пълнѣше съ радость сиромашката ми кжщица. Веднажъ *Н. Пулевъ*, тогава тѣжъкъ търговецъ, ми каза: „Гино, момчето ти Василъ е вечъ на годинки, ти си *сиромахкиня*; хайде, дай ми го за слуга; ще ти дамъ за него годишна плата: двѣ кола дърва, десетъ оки вълна и трийсетъ гроша чиста пара.“ Надойдохж роднини,

---

*) *Бѣлѣжка.* Петъръ, най малкия братъ на Левски, съ четата на *Хр. Ботева* мина (1876 год.) и юнашки се би съ башибозуцитѣ при „Миленъ Камъкъ“ Прѣзъ 1881 год. отъ охтика той умрѣ въ гр Карлово.

комшии, приятели и всички завикахѫ: „мари Гино, дай Василя за слуга на Пулева; Пулевъ е голѣмъ търговецъ, добрѣ ще бѫде на момчето ти“. Рѣкохъ: „не го давамъ“ и не дадохъ да слугува на богаташитѣ. . . . та искамъ да ти кажѫ, синко, че много обичахъ Василя; сѣкашъ нѣкой ми казваше: „Христа и Петра на занаятъ дай, а Василя на училище прати“ Зеръ, божа работа: писано му било на книга да се научи и на турско бѣсило да се измѫчи. . . . Ала нали за доброто на народа умрѣ, прѣжалихъ го отъ все сърдце. Халалъ да му е млѣкото, що е сукалъ отъ гърдитѣ на майка си! — съ това свършила баба Гина майчинитѣ си показания.

Гина Кунчева проводила сина си Василя на ученье при *рошевиятъ даскалъ* — наустничаръ

Тогавашната училищна такса за право слушание наустническитѣ лекции, въ онѣзи скѫпи врѣмена на просвѣтата, е била петь гроша чиста пара за цѣла година. При това, ученицитѣ сѫ били длъжни да вършатъ на даскала слѣднитѣ работи: да му копаѭтъ лозето, да му чистѭтъ дворътъ, да му бавятъ дѣцата, да му плевѭтъ нивата. да му тимарѭтъ, поѭтъ и пасѭтъ магарето и др. домашни и полски работи.

Василъ, година врѣме нѣщо, е посѣщавалъ наустническитѣ лекции на *рошевиятъ даскалъ*; слѣдъ това миналъ въ Карловското „взаимно училище“, което приличало на дълбокъ *беглишки хамбаръ* и послѣ постѫпилъ въ Старо-Загорското „класно училище“. Въ килията на рошевия даскалъ Василъ ѣлъ *даякъ* на *фаланга*, въ „взаимното училище“ го били съ показалката, а въ „класното“ съ пръчката и плѣсницата. Ето за какви нарушения на училищната дисциплина е ѣлъ *даякъ* синътъ на Гина Кунчева: а) дежуренъ билъ; дежурството му се състояло въ това: да истимари и напои магарето на *рошевия* даскалъ. Страго било забранено на ученицитѣ да ѣхатъ магарето, кога го водѭтъ на вода. Василъ изтитимарилъ магарето, отвелъ го на чешмата и, слѣдъ като го напоилъ, ѣхналъ го, та направилъ нѣколко заобиколки изъ турската махла. Единъ отъ съученицитѣ му наустничаре видѣлъ тая непозволена расходка, и, навѣрно отъ дѣтинска зависть, обадилъ го на даскала. Запитанъ отъ *рошевия даскалъ*, Василъ си казалъ правото. Заповѣдано било, и възрастнитѣ ученици наустничари свалили Василя на земята, стиснали му краката въ *фалагата* и бой до умиране! . . . Жената на даскала и комшийкитѣ на *килията* се намѣсили въ личната расправия на даскала съ ученика, та отървали синътъ на Гина Кунчева отъ „дървения господъ“. Тоя побой накаралъ Василя да напустне килията на *рашевия даскалъ* и да влѣзе въ „взаимно училище“. б) Въ „взаимното училище“ го били съ *показалката* ето защо: на „седмата таблица“ биле петьтима другари ученици, въ това число и Иванъ *Грозевъ*. Единътъ отъ тѣхъ билъ *зевзекъ* момче. Отче нѣкое си, забравихме му името, го учило по „таблицитѣ“ на *четмо*. Въ врѣме на урокъ, когато *отчето* ги прислушвало и давало имъ новъ редъ отъ „таблицата“ *зевзекътъ* ученикъ си обръщалъ очитѣ на опакъ (съ бѣлото на вънъ) безъ да забѣлежи това прѣподавательтъ. Ученицитѣ сдържано се кикотили. Отчето взело по свой адресъ дѣтинското кикотение и, за да ги научи на умъ и разумъ, захванало нарѣдъ съ *пдказалката* да ги бие, кого какъ завърне. Показалката се строшила, даскалътъ заповѣдалъ на главниятъ надзирателъ (ученикъ) да донесе дебело дърво, съ което подпирали вратата на учебната стая. Табличаритѣ отъ „седма таблица“ като знаяли че *отчето* не се шегува, исплашили се и въ страхътъ си се разбѣгали кому кѫдѣ очи видѭтъ. Василъ, въ страхътъ си, като птиче изхвъркналъ изъ единъ тѣсенъ прозорецъ на учебната стая. На третия день отъ случката непокорницитѣ биле изловени, докарани въ училището и въ присъствието на училищнитѣ настоятели биле налагани съ пръчка по гола задница. в) Въ Старо-Загорското „класическо училище“ го били съ пръчка и плѣсница за слѣдната простъпка: даскалъ *Атанасъ Ивановъ*, преподавателъ по Законъ Божий и *псалтиката*, ималъ навикъ въ врѣме на урокъ емфе да смърка. Въ врѣме на урокъ (било по Черковната История), като разказвалъ за дѣятелностьта на Апостола Павла, смъркналъ емфе, кихналъ и неблагозвучно произнесълъ името на Апостола. Ученицитѣ се закикотили, но строгия погледъ на даскала угасилъ ученическия афектъ. Между ученицитѣ имало нѣкой си ученикъ на име *Наню Тодоровъ*, искусенъ емитаторъ на обноскитѣ и походкитѣ на всичкитѣ учители. Въ междучасието, слѣдъ прѣдмѣтния урокъ по Законъ Божий. артистътъ емитаторъ наченалъ да забавлява съкласницитѣ си съ емфейната табакерка на даскалъ Атанаса и да емитира начинътъ на смъркание емфе и неблагоразумното произнасяние името на Апостола Павла. Василъ се смѣелъ съ гласъ, смѣли се съ гласъ и другаритѣ му ученици. Даскалъ Атанасъ (ималъ обичай да подслушва въ междучасието ученицитѣ) подслушалъ юношескитѣ смѣхове, адресирани нему, и като вихъръ се вмъкналъ въ учебната стая; безъ разлика на *виновни* и *невиновни*, залѣпилъ всѣкиму по плѣсница, а на Василя двѣ, защото високо се смѣлъ. Другъ пѫтъ даскалъ *Атанасъ* билъ съ пръчка по рѫцѣтѣ всичкитѣ ученици на класса, защото не си знаяли урока отъ *катехизиса*. На василя ударилъ двойоо пръчки, като ги придружилъ съ слѣднитѣ думи: „уйка ти, Хаджи Василъ, за попъ те готви, а ти, *коскоджамити* дърварь, си се повелъ по ума на вчерашни хлапета! . . .

И тъй, Василъ Ивановъ, бѫдѫщиятъ *Левски*, е билъ налаганъ съ бой отъ *даскалитѣ*, не че е билъ ученикъ

Бѣлѣжка. Прѣзъ 1872 год. Левски тайно посѣти града Хасково. Цѣла недѣля *тайно* гостува той у *Берковски* и *Заимова*. Горѣизложенитѣ случки изъ ученическия животъ на Левски сж разказани лично отъ самаго него на пишущия тия редове (Гл. I кн. „Минѫлото“).

— немирникъ а защото тогавашната училищна дисциплина си служеше само съ *сопата*.

Прѣзъ 1848 год. длъжностьта „Святогорски исповѣдникъ“ била заета отъ еромонаха Хаджи Васили. Въ качеството си на Святогорски консулъ (агентъ), той се расположилъ въ Карловския Святогорски метохъ. Хаджи Василъ билъ *уйко* на Василъ Левски. Синътъ на Гина Кунчева (Василъ) билъ кръстенъ отъ уйковото си име. Майката вдовица съ четири дрѣбни сираци, имайки прѣдъ видъ че и братъ ѝ, *святогорски исповѣдникъ*, ще ѝ помогне въ домашнитѣ харчове, заплакала отъ радость, когато узнала отъ Н. *Пулевъ*, че Хаджи Василъ скоро пристига въ гр. Карлово за „Святогорски исповѣдникъ“. А най много тя се радвала, че най-милото ѝ чедо, Василъ, край уйка си, непрѣменно ще стане или попъ или учитель, или *зографинъ*. Хаджи Василъ, като всѣки исповѣдникъ, ималъ нужда отъ единъ „прислушникъ“. Длъжностьта „прислушникъ“, както ни расказваше самъ Левски, се състояла въ това: да придружава вуйка си въ черква въ качество на слуга и „исповѣднически адютантъ“, да мете дворътъ и стаитѣ на *светогорекия* метахъ, да тимари и пои коньтъ и да съпровожда уйка си по градове и села, когато е излѣзвалъ по „своята просия“.

Гина Кунчева настанила сина си Василя „прислушникъ“ при брата си Василя. Сестрата казала на брата си: „братко, Василъ е на твое име кръстенъ, нека да е твой, ала искамъ отъ тебе, братко, правишъ, що чинишъ, или попъ, или учитель, или зографинъ да го направишъ“.

Братътъ се обѣщалъ на сестрата, че ще гледа синътъ ѝ като писано яйце и че непрѣменно ще го приготви за попъ. И тъй, майката *лъвица* дала малкото си *лъвче* въ ръцѣтѣ на *святогорския дрейсоръ*. Дванайсеть годишния Василъ подстригали, облѣкли го въ расото на „исповѣднически прислушникъ“ и го направили господарь на конскитѣ чесала и гюбрета, на стомнитѣ и метлитѣ, съ каквито и съ колкото е располагалъ тогава святогорскиятъ метохъ въ Карлово.

Прислушникътъ посѣщавалъ нередовно общинското училище: 15-годишниятъ Василъ е билъ повечето „Святогорски просякъ“, отколкото ученикъ при Карловското „класно училище“. Причината на това е била, че *изповѣдникътъ* въ обиколкитѣ си по селата е водилъ съ себе си и „прислушникътъ“, за да му помага въ *просията*.

Еромонахъ Хаджи Василъ, самъ въспитанъ и отхраненъ въ деспотизмъ, пиетизмъ и аскетизмъ, искалъ е да прѣкара прѣзъ сѫщото менгеме и сестриника си. Ягкиятъ като абаносъ, легкиятъ като пеперуда, пъргавиятъ като сърна юноша билъ затворенъ въ тесниятъ „кафесъ“ на деспотизма, пиетизма и лицемѣрниятъ аскетизмъ. Разбира се, природата и възрастьта на въспитаника често пѫти сѫ се противили на деспотизма, но камшикътъ на *педагога дресиоръ* е усмирявалъ *лъвчето* на Гина Кунчева. — „Искамъ човѣкъ да станешъ, а не *хаймана!* Уйка ти Хаджи Василъ, видишъ ли го?! до като стане изповѣдникъ, изѣлъ е хиляда оки даякъ! Ти си се мѣтналъ на Кара Ивана, мой баща, твой дѣда, а въ нашия джинсъ нѣма „капасѫзи“: всички сѫ почтенни и благочестиви християни. Нѣма да оставѭ синътъ на Гина Кунчева да стане *карловски чапкънинъ*!“ Постоянно така е натяквалъ изповѣдникътъ на своя прислушникъ, когато послѣдниятъ си е позволявалъ нѣкои най-невинни волности — постоянно му е натяквалъ, а малкото, слабо още на умъ и юмрукъ *лъвче*, опулило очи, мигало съ клепачи, свивало се на двѣ прѣдъ строгото лице на уйка си и съ нѣкакво си вътрѣшно ръмжение влизало въ „кафеза“ на своя святогорски *дресйоръ-педагогъ*

Еромонахъ Хаджи Василъ не билъ хубавецъ, но билъ първъ черковенъ пѣвецъ въ пловдивския окрѫгъ. По рѫстъ, по лице и по гласъ, Василъ Левски се мѣтналъ на уйка си. Тая игра по закона за наслѣдствен-

36813/90

ностьта по женска линия е радвала Хаджи Василя. Той искалъ и сестриникътъ му да бѫде първъ цѫрковенъ пѣвецъ, ако не въ пловдивско, то поне въ Карловско. Всѣки день е давалъ на прислушника си по една порция отъ „черковно пѣние“. Отъ голѣмото усърдие на учителя — духовникътъ, кортиевия органъ на ученика — прислушникъ се обърналъ въ фонографъ на всевъзможни „тропари и кондаци“. Василъ, вь качеството си на „черковенъ пѣвецъ“, билъ „сопрано“ — нѣка да се изразимъ по музикалному — при това билъ е отъ онзи видъ *кадифе-сопрано*, което вълнува не повърхностно, а издълбоко сърдцата на слушателитѣ. Когато четѣлъ апостола, или канервалъ, или пъкъ придружавалъ вуйка си въ „Херувикото“ карловската черква се обрѫщала въ *Богомолско ухо*. Околнитѣ села и градове на Карлово щастливи се считали, ако исповѣдникътъ святогорски е испѣвалъ „херувикото“ въ църквата имъ, бидейки придружаванъ отъ прислушника си.

Прѣзъ 1850 год., по заповѣдь на управляющий Хилендарската света обитель, еромонахъ Хаджи Василъ се прѣселилъ въ Старо-загорския *святогорски метохъ*. Сестриникътъ придружилъ уйка си, Гина Кунчева испратила сина си до „Плачи-долъ“; втори пѫтъ напомнила на брата си желанието на майчиното сърдце и, бидейки спокойна, че най-милото ѝ чедо не е въ чужди рѫцѣ, върнала се съ радостно сърдце при хурката и чакръка.

Четири години наредъ Хаджи Василъ, *исповѣдникътъ святогорски*, е *прощавалъ* грѣховетѣ на православнитѣ въ Ст.-Загора, и четири години наредъ прислушникътъ му нередовно е посѣщавалъ Старо-Загорското „классическо училище“. Въ онова врѣме даскалъ *Тодоръ Шишковъ* е билъ педагогическо слънце на Старо-Загорското „классическо училище“. Въ программата на „Класическото Училище“ горделиво стоели слѣднитѣ учебни прѣдмѣти: *Христоитие*, *Битописание*, *катехизисъ*.

Черковна-История, *Черковно-Славянски езикъ*, *Елински езикъ*, *Псалтика*, *Числителница*, *Грамматика*, *Логика*, *Риторика*, *Всеобща История* и *Землеописание*.

Прислушникътъ на святогорския исповѣдникъ вземалъ живо участие въ гимнастическитѣ упражнения на умътъ и сърдцето въ „класическото училище“, и показалъ добъръ успѣхъ въ тогавашната „училищна наука“. Това обстоятелство радвало Хаджи Василя.

Даскалъ *Атанасъ* Ивановъ, освѣнъ много учебни прѣдмѣти, прѣподавалъ е и *псалтиката*. Въ качеството си на даскалъ и „черковенъ пѣвецъ“, той натъкмилъ „черковно-пѣвчески хоръ“ отъ ученицитѣ на „класното училище“. *Херувимското сопрано* на Василя е съставлявало музикалната сладость на хорътъ. Даскалъ *Атанасъ* обърналъ всичкото си „псалтско“ внимание върху „прислушника“ на святогорския исповѣдникъ. И по особенно желание, и по исканието на Хаджи Василя, той ягката се залъгналъ да посвѣти въ тайнитѣ на псалтиката, дарения отъ Бога пѣвецъ-юноша.

Въ тържественни дни и „Господски праздници“ въ църквата *Св. Никола*, Хаджи Василъ, бидѣйки придружаванъ отъ сестриника си, е пѣелъ „херувикото“. *Кадифениятъ баритонъ* на уйката и *херувимското сопрано* на сестриника сѫ испълняли сърдцата на благочестивитѣ старозагорчане. Исповѣдникътъ и прислушникътъ му съ „черковнитѣ му пѣсни“ станали любимци на старозагорската нахия Това обстоятелство е улеснявало „святогорската имъ просия“.

По личната инициатива на даскалъ *Атанасъ*, при „классическото училище“ билъ нареденъ едно-годишенъ попски семинаръ. Цѣльта на прѣдмѣтния семинаръ е била: на бърза рѫка да се приготвѭтъ сѫбуденички свещенници за селата и градоветѣ. Импровизираниятъ на бърза рѫка отъ даскалъ *Атанаса* „попски семинаръ“ е билъ единъ видъ бояджийски кюпъ за селски попове и селски *даскалетени.* Слушателитѣ на този „специаленъ курсъ“ сѫ били се́ брадясали студенти, надошли отъ селата на Чирпанско, Ново-загорско и Старо-загорско. Въ редоветѣ на *брадясалитѣ* ученици имало много неграмотни попове, запопени отъ гръцкия владика за по нѣколко турски лири. Спорѣдъ казванието на *Мичо Кънчевъ* отъ село Арабаджиево, даскалъ *Атанасъ* сегисъ-тогизъ опъвалъ брадитѣ на дебелоглавитѣ си семинаристи, когато се затруднявали да прочетътъ нѣкоя „оксия“, титла и „вария“

Свършилъ, недовършилъ „класическото училище“, Василъ постъпилъ въ „попския семинаръ“, защото така искалъ уйка му Хаджи Василъ. Посѣщавалъ редовно лекциитѣ по богослужението, запозналъ се съ житието на главнитѣ *святии, поиспекалъ се въ черковниятъ редъ* и служилъ за образецъ на брадатитѣ си сѫученици-семинаристи. Бързъ като сърна, легкъ като пеперуда и въодушевенъ пѣвецъ на „народнитѣ пѣсни“, той билъ разглезено дѣте (enfan gâté). на даскалъ Атанасовитѣ *брадясали студенти.* На годишниятъ „попски испитъ“, Василъ се отговорилъ най-добрѣ прѣдъ една многочисленна, при това отбрана, публика. Хаджи Василъ отъ радость се просълзилъ и на всеуслишание обѣщалъ, въ присѫтствието на училищнитѣ настоятели и Старо-загорски първенци, че ще проводи сестриника си въ Руссия да довърши висшата богословска наука. Василъ повѣрвалъ на уйка си и замечталъ за денътъ и начинътъ за тръгванието си за *Велика Руссия.*

„И въ тъмнината има свѣтлина“, казва поета. Стара-загора бѣ свѣтлина въ тъмнина, която съ вѣкове покриваше българското поднебие: Стара-загора бѣ *дойка на духа за свободата и правдата* въ ония врѣмена, когато турската тирания и мръсното робство бѣхѫ обърнали въ скотъ българския народъ; Стара-загора е *стара волнодумница:* отдавна тя *блажи петацитѣ* и *срѣдитѣ, коледнитѣ* и *великитѣ пости;* отдавна тя незачита гръцкитѣ владици, пловдивскитѣ челебии, турскитѣ беюве и царскитѣ визири! . . . Да, въ врѣме на църковното ни и политическо робство, Стара-загора бѣ окото, прѣзъ което духътъ на свободата виждаше *турската тирания и фенерската котерия* — виждаше и се гнусѣше отъ умствената и нравствена мизерия на господарствующето племе (турцитѣ) и на шепата интриганти, агенти на подлия Фенеръ! . . .

Въ Стара-загора, синътъ на Гина Кунчева е получилъ първата душевна лъча за правда и свобода. Четири години наредъ той е прѣкаралъ въ срѣдата на учащата се младежь. Школното *волнодумство* отначало произвѣждало неприятно впечатление на Хаджи Василевия прислушникъ, но легка-по-легка, той привикналъ къмъ съучениците си „волнодумци“ и съ мълчеливото си присѫтствие наченалъ да взима участие въ тѣхнитѣ *„волнодумни сѫбития“*. По казването на *Пенчо Х. Славовъ*, съученикъ на Левски *прислушникътъ* на святогорския духовникъ билъ срамежливъ като мома, пъргавъ като сърна и пѣвецъ, като славей; а по казването на попъ *Минча*, тоже съученикъ на Левски, той — прислушникътъ, билъ и *рѣшителенъ момъкъ*. Ето единъ подвигъ на неговата рѣшителность, извършенъ въ врѣме на ученичеството му въ „попския семинаръ“: било черешо-беръ (въ началото на юний мѣсецъ) нѣколко брадати студенти отъ даскалъ Атанасовия „семинаръ“ отишли за череши на Хаджи Попъ-Николовото лозье. Въ числото имъ се намѣрилъ и прислушникътъ на святогорския исповѣдникъ. Брадатитѣ студенти вървѣйки изъ нѣкакъвъ си долъ, натъкнали се на грозна картина: майка и дѫщеря пищѫтъ въ рѫцѣтѣ на двамина турци — уфарди, — турцитѣ изнасилвали майката и дъщерята, които се връщали отъ череши. Рунтаво гѫрдеститѣ и брадати студенти се върнали назадъ, а прислушникътъ мълчеливо се спусналъ, грабналъ кобилицата на която майката носила кошницитѣ съ череши, разгонилъ „мърснитѣ читаци“ и отвелъ майката и дъщерята въ града.

Хаджи Господинъ Славовъ — старозагорско свѣтило отъ първа величина, което свѣтеше на Старо-загорския хоризонтъ отъ 1852—77 год. казва: „прислушникътъ на архимандрита Хаджи Василя толкоба бѣ смиренъ и благочестивъ, та когато се научихъ прѣзъ 1868, че той тайно пътувалъ между народа и му проповѣдвалъ бунтъ противъ турската държава, неповѣрвахъ, даже и сега ми се не вѣрва, че той, бившия прислушникъ на Хаджи Василя, е обѣсениятъ въ София, *Левски* . . .

Отъ „школнитѣ волнодумства“ прислушникътъ схваналъ слѣдното волнодумство: *властьта не е дадена отъ Бога*, както казва свѣтото писание, а е дѣло на *човѣшки ржцѣ*; сжщо така и *законитѣ не сж дадени отъ Бога*, а сж *човѣшко творение*. Властьта и законитѣ, като човѣшки творения, трѣбва да се менятъ съгласно нуждитѣ на човѣчеството. Турската власть е тиранска! Прочее, долу турската тирания! Да живѣе правдата и свободата! . . . Носейки смжтно въ съзнанието си горното *волнодумство*, прислушникътъ напустналъ Стара-Загора.

II.

Дяконъ Игнати. Учителствуване. Игнати е раздяконенъ. Емигриране.

* * *

Прѣзъ 1858 год. еромонахъ Хаджи Васили напусталъ Стара-Загора и отново се настанилъ въ Карловския Святогорски метохъ; и прислушникътъ му Василъ се настанилъ въ мрачнитѣ и влажни стаи на святогорския метохъ. Гина Кунчева отъ радость сълзи проронила, като узнала отъ брата си и отъ сина си, че нейния Василъ „искаралъ попското школо“, и че скоро ще стане попъ. Но намѣсто попъ, Василъ се покалугерилъ — станалъ *Дяконъ Игнати*. Ето що ни разказва отецъ Кирилъ, тогава *рилски исповѣдникъ* въ Карлово, а сега проигуменъ на Рилския манастиръ: „Гина Кунчева искаше синътъ ѝ да се запопи; за това бѣше му избрала невѣста и бързаше да го ожени, а уйка му Хаджи Васили искаше да го закалугери, та на стари години, или въ случай на смърть, да има свой човѣкъ, който да го замѣсти. Братътъ (Хаджи Васили) и сестрата (Гина) се скарахѫ за бѫдѫщето на Василя. Родътъ на Караивановци и Кунчовци въ Карлово се раздѣли на двѣ враждебни партии по въпросътъ за *покалугеряванието* или *запопванието* на Василя. Кунчевци, на чело съ Гина, искахѫ Василъ *попъ да бѫде*, а Караивановци, начело съ Хаджи Василя, — Василь *да се покалугери*. Като близъкъ приятель на Хаджи Василя, намѣсихъ се въ роднинскиятъ споръ и по моя покана Кунчевци и Караивановци се събрахѫ на роднински съвѣтъ въ святогорския метохъ. Прѣдъ събранитѣ роднини и приятели, Гина оскърби Хаджи Василя. За да се тури капакъ на спора, азъ повикахъ „прислушника“ Василя и го накарахъ самъ той да рѣши повдигнатиятъ споръ между майка му и уйка му. Василь каза: „ще се покалугерѭ ако уйка ми ме проводи на ученье въ Руссия, и то още тая година“. Хаджи Василь обѣща на сестриника си прѣдъ цѣлиятъ роднински съвѣтъ и го накара да цалува ржка на всинца присжтствующи. Гина се примири. На другия денъ всички роднини и приятели на Кунчевица и Хаджи Василя, и нѣколко отъ карловскитѣ първенци, отидохме въ Сопотския мжжки манастиръ, гдѣто се извърши и обряда на задяконяванието. Азъ бѣхъ приемниятъ отецъ на „посвѣщаванието му въ служение на монашеството“. Тоя денъ бѣ тържественъ за Хаджи Василя. Той похарчи около хиляда гроша за угощение на присжтствующитѣ въ врѣме на обряда Отъ Василъ Ивановъ, той стана *Дяконъ Игнати* Дяконъ Игнати, моя духовенъ синъ, до колкото помнѭ, бѣ тихъ, миренъ, благонравенъ, чини ми се че бѣ и страхливъ. Нѣмаше нито единъ косъмъ на лицето си, когато го задяконихме“.

Сестриникътъ испълнилъ волята на уйка си съ голѣмата надѣжда, че скоро ще отпжтува въ Руссия на ученье, но уйка му отлагалъ отъ мѣсецъ на мѣсецъ отъ година на година тръгванието му на чужбина на ученье. Дяконътъ Игнати наченалъ да се безпокои. Непокорството и волнодумството го посѣтили. Уйката поканилъ сестриникътъ си да излѣзжтъ на *святогорска просия* въ Карловската нахия; Дяконътъ Игнати отказалъ:

— „До сега бѣхъ, но отъ сега нататъкъ нежелая да бжда *святогорски просякъ*. Чакамъ да си испълните дадената тукъ, въ тая стая, честна дума прѣдъ толкова роднини и приятели“.

Хаджи Василъ се извинявалъ на сестриника си съ „нѣмание на пари“ и тржгналъ самъ на *просия.*

По казванието на отца Кирила, Хаджи Василъ тогава ималъ „суха пара“, дѣто се е рѣкло, 60,000 гроша,

= 12,000 лева, по сегашному. При тогавашната скѫпотия на паритѣ и евтиния на нѣщата, прѣдмѣтната сумма се е считала за „голѣмо богатство“. И дѣйствително, тогава еромонахъ Хаджи Василъ се е считалъ за „най-богатъ“ между исповѣдницитѣ *святогорски и рилски*“.

Отецъ Генадий *скитникътъ*, дяконъ при *Архимандрита Виктора*, святогорски исповѣдникъ въ градъ *Нишъ* — ни расказва слѣдната търговска история за архимандрититѣ Хаджи Василия и Виктора, агенти на „Хилендарската свята обитель“. а) Събраната отъ просия вълна въ *нишката и пиротската* нахии архимандритъ Викторъ испроваждалъ на Хаджи Василия въ Карлово; а чрѣзъ търговеца Нако *Нигошавски* прѣкупвалъ пиротски килими и ги проваждалъ въ Карлово до сѫщия. б) Въ замѣна на вълната и килимитѣ, арх. Хаджи Василъ проваждалъ шаеци, „изработени отъ сестритѣ „во Христѣ“ — калугеркитѣ на Сопотския, Калоферския и Казанлѫшкия манастири При това, арх. Хаджи Василъ закупвалъ въ голѣмо количество гайтанъ отъ Казанлъкъ и Калоферъ и шаеци отъ калугеркитѣ на казанитѣ манастири и проваждалъ на Виктора за проданъ въ *Нишко и Сърбия*.

Испровождача (експедитора) на вълната и килимитѣ отъ *Нишъ* и *Пиротъ* до *Карлово* е билъ *дяконъ Генадий*, а експедитора на шаецитѣ и гайтанитѣ отъ Карлово до Нишъ е билъ *дяконъ Игнатий*.

Понеже сестриникътъ на отрѣзъ отказалъ да ходи по селата и градищата на просия, то уйка му, за да го загълвика, нарѣдилъ го на казаната търговия. Дяконъ Игнатий заскиталъ между Сопотъ, Калоферъ и Казанлъкъ. Купувалъ отъ търговцитѣ гайтанъ, отъ сестритѣ „во Христѣ“ шаекъ и го провождалъ въ Нишъ Калугеркитѣ отъ Сопотския и Калоферския манастири обикнали „брата во Христѣ“ за моминсака му скромность и херуфимския му гласецъ. Кюсето дяконъ — на Левски израстли брада и мустаци въ края на 28-та година — станалъ прѣдмѣтъ за разговоръ мѣжду сестритѣ на Сопотския и Калоферския манастири.

Отъ търговецъ на шаеци и „черковенъ пѣвецъ“ дяконъ Игнатий станалъ вътрѣшенъ човѣкъ на Сопотския „женски дворецъ“.

Сопотский женски манастиръ игра́ една отъ най-почтеннитѣ роли въ живота на човѣка, който загина на турската бѣсилка за правда и свобода. Той, манастирътъ, служѣше за скривалище на Левски въ най-опаснитѣ минути въ живота му.

Прѣзъ 1861 год. дошелъ отъ Нишъ въ Карлово *дяконъ Генадий*; докаралъ вълна и килими и прибралъ нуждното количество гайтани и шаеци. Дяконитѣ *Генадий* и *Игнатий*, адютанти на святогорскитѣ търговци — исповѣдници, се запознали лично. Прѣди дохожданието на Генадий въ Карлово, тѣ корреспондирали помѣжду си по испращанието на стокитѣ. Адютанта на Хаджи Василий запозналъ адютанта на арх. *Виктора* съ сестритѣ „во Христѣ“. Показалъ му природнитѣ хубости на „Гйопсата“, отвелъ го на Хисарскитѣ бани. Въ тия нѣколкодневни расходки въ околностьта на Карлово, адютантитѣ си расказвали единъ другиму болкитѣ на сърдцата си. Дяконъ *Игнатий* се е оплаквалъ отъ уйка си, че го е закалугерилъ съ измама, а дяконъ Генадий — отъ строгоститѣ и мръсното съперничество на Арх. *Виктора*. *Дяволитиятъ* като коза Генадий, прѣдложилъ на *скромниятъ* като мома Игнатий да се разкалугерѫтъ, слѣдъ това да се оженѫтъ и запопѫтъ. Гина одобрила мисъльта на Генадий и наченала да подкокоросва синътъ си по-скоро да се раскалугери.

Сестриникътъ нѣколко пѫти категорически заявилъ на уйка си, че ако не испълни думата си, то той, Игнати, ще го напустне, ще се раскалугери, ще се ожени и ще се запопи. Хаджи Василъ се счелъ за оскърбенъ отъ

1861
1837
24

волнодумството на сестриника си; испъдилъ го отъ метоха, като му обявилъ: „Извади отъ главата си мисълта за ученье въ Руссия; уйка ти нѣма луди пари да храни лудитѣ синове на Гина Кунчева. Иди по дяволитѣ! жени се, попи се, каквото щешъ, тъкозъ прави!“ . . .

Дяконъ Игнатий се настанилъ въ бѣдната кѫща на майка си. Условилъ се за учитель при Карловското „взаимно училище“ и за „пѣвецъ“ при черквата Св. Никола. Плащало му се по 100 гроша (20 лева по сегашному) мѣсечно. Гина обявила война на Хаджи Василя. Потърсила му смѣтка за 12-годишната просия на сина си; поискала му 6000 гроша: по 500 гроша на годината; роднинскитѣ кавги и крамоли отново закипѣли! Дяконъ Игнатий мълчалъ и вътрѣшно кипялъ, а майка му дигала гюрултия за *шестѣхъ Хиляди кара грошеве.*

Архим. Хаджи Василъ обявилъ за луди и развратни майката и синътъ; тръгналъ да интригува между карловскитѣ първенци за изпъждание на Игнатий отъ училището и черквата.

Игнатий излѣзълъ отъ търпѣние и публично заявилъ на уйка си, че като псе ще го прѣбие на улицата, ако продължава да клѣвети нещастната му майка. Архим. Х. Василий се оплакалъ отъ сестриника си на мюдюра (окол. началникъ). Послѣдния повикалъ дякона Игнатий и го заплашилъ съ аресть и бой. Довчера скромниятъ и тихъ, дяконъ Игнатий, отворилъ уста, расказалъ на мюдюра цѣлата история на роднинската крамола, поискалъ отъ мюдюра да прибере отъ Х. Василия исканата отъ майка му сумма, наговорилъ дързости по адреса на уйка си и на градскитѣ управници, и демонстративно напустналъ *конака.* Мюдюра взе на око голобрадия „кешишинъ“.

⁂

Явно доказаната гнъсна измама, съ помощьта на която уйката закалугерилъ — зачернилъ сестриника си, прибѣгването до турската груба полиция, пусканитѣ клѣвети между карловското население по адресъ на майката и сина — всичко туй довело дякона Игнати до такъва стъпень на озлобление противъ уйката, щото рѣшилъ какъ и какъ да се раскалугери, та съ това уйка си да опозори. Било на връхъ Великденъ, когато дяконъ Игнатий се явилъ въ черквата Св. Никола съ остригани по модата коси, облѣченъ въ „мирско одѣяние“ и заелъ „пѣвческия си тронъ“. Отъ начало, богомолцитѣ не го узнали, взели го за сопотско даскалче, но когато запѣлъ, разбрали, че това е тѣхниятъ обожаемъ пѣвецъ. Черковнитѣ епитропи се засуетили на самъ на тамъ, богомолцитѣ се зашушукали; смущението било голѣмо, но никой не се рѣшилъ да испъди отъ черквата раскалугерения дяконъ. Слѣдъ черковния отпускъ, Василъ отъ амвона, съ тонътъ на единъ оскърбенъ рицаръ, расказалъ на благочестивитѣ Карловци причинитѣ на раскалугеряването му.

— Хвърлихъ отъ себе си калугерското расо, защото е дрѣха на сатаната, и надѣнахъ тия шаечни дрѣхи, защото съ тѣхъ се облича *човѣка*, а не *дявола*“. — Свършилъ съ горнитѣ си думи оправдателната си рѣчь Василъ и напусналъ на всегда „пѣвческия си тронъ“ на черквата *Св. Никола*.

Карловското обществено мнѣние грубо осѫдило лудешката (божемъ) постѫпка на дяконъ Игнатий. Уйката побѣснялъ: чрѣзъ първенцитѣ карловски и полицейскитѣ власти искалъ да възвърни въ „правия пѫть“ нравствено изгубения си сестриникъ, и отецъ Кирилъ съ добро искалъ да завърне духовния синъ въ „святото монашество“. Всички били противъ Василя. Само майка му и зетъ му Андрей*) били съ него. Първенцитѣ Карлевски и поли-

---

*) Яна, сестра на Левски, е женена за *Андрея*. Тя е още жива. II-та сессия отъ V-то обикн. Нар. Събрание (1888 год.) ѝ отпусна *360* лева годишна пенсия; III-та сессия отъ VI обикн. Народно Събрание увеличи пенсията ѝ отъ 360 на *600* лева годишно, а по новия законъ за поборницитѣ, Яна е лишена отъ пенсията. Яна живѣе въ г. *Карлово*.

цейскитѣ власти (мюдюра) се опитали съ *зло* да докаратъ ума на полудѣлия (божемъ) дяконъ; но бѫдѫщия Левски дързостно обявилъ на властъ имѣющитѣ въ Карлово, че той отъ сега нататъкъ не желае да има нищо съ Карлово и Карловци, че той не се бои отъ никакви *анатеми* и остракизми, че той си е турилъ главата въ торбата и че ще върши всичко онова, което му подсказва духътъ на правдата, а не калугерското лицемѣрие и просташкото общественно мнѣние. Раскалугерения дяконъ напусналъ Карлово; отишелъ и се условилъ за учитель и черковенъ пѣвецъ въ село *Войнягово* Платата му била: *40 гроша* на мѣсецъ и храна отъ селото!...

Левски е учителствувалъ и въ село Дѫбени.

⁂

„*Волнодумството*“, донесено отъ Стара-Загора въ Карлово, сега въ село Войнягово изново се съживило въ душата на бившия „святогорски просякъ“ — съживило се, подновило се, разширило се, получило нова свѣтлина и станало вътрѣшна сила — станало изворъ на рицарски чувства и желания; „Властитѣ и законитѣ не сѫ дадени отъ Бога, а сѫ човѣшко дѣло; слѣдователно, могѫтъ да се измѣняватъ съгласно нуждитѣ и напрѣдъка на человѣчеството“. Това — „волнодумство намѣрено въ Стара-Загора“ станало единъ видъ *идея фиксъ*, психически моторъ — за войняговския учитель — разкалугерения дяконъ.

На малкитѣ войняговчета Василъ Ивановъ открилъ Кирило-Методиевската азбука, а на голѣмитѣ войняговци — *азбуката на човѣшкитѣ правдини*. Явно нападналъ карловскитѣ и сопотскитѣ чорбаджии, а тайно — *падишаха* и неговитѣ развратни чиновници. Съставилъ „тайно братство“ отъ по-интелегентнитѣ и юначни Войняговци. Цѣльта на прѣдмѣтното „братство“ е била: а) материална и нравствена поддръжка на народнитѣ хайдуци, що се скитатъ по Стара-Планина и б) смърть на карловскитѣ беове и агалари, на конашкитѣ чорбаджии, на турскитѣ кжръ-сердари и на чиновницитѣ зулумджии. Чрѣзъ юначнитѣ членове на „тайното братство“, Василъ Ивановъ влѣзълъ въ тайни сношения съ *войводата Добри*, който съ отборъ юнаци, на число 25 души, е върлувалъ въ Срѣдна-Гора. Сжщо така, влѣзълъ въ тайни сношения и съ войводата *Панайотъ Хитовъ*, тогава господаръ на Старопланинскитѣ усои. „Тайното братство“ помагало на народнитѣ хайдуци съ доставяние съѣстни припаси, облѣкло и шпиониране движението на горскитѣ потери. Раздякониниятъ дяконъ, прѣоблѣченъ въ селски дрѣхи, лично се срѣщалъ съ войводитѣ: съ *Добри* на Таушанъ-тепе (срѣдно-горски връхъ), а съ *Панайота* на *Юмрукъ-чалъ* (днесъ Фердинандовъ връхъ).

Отецъ Кирилъ, духовния баща на бившия дяконъ Игнати, ходѣйки по „Рилска просия“ навѣстилъ и село *Войнягово*. Посѣтилъ училището, разговорилъ се съ бившия си духовенъ синъ, на когото въ стаята видѣлъ слѣднитѣ нѣща: а) *цариградскитѣ книжици* (журналъ), вѣстникъ *България* (органъ на униятската пропаганда), История Българъ (Венелина) и излѣзлитѣ до тогава сжчинения на *Раковски* б) ножове, ками, пищови, пушки и единъ станъ за поправка на развалени оржжия. Раздякониниятъ дяконъ — учитель на село Войнягово, — съвсѣмъ не приличалъ на бившия *Дяконъ Игнати*. Рѣчьта му, (тонъ на говора) била остра, погледътъ му строгъ, обноскитѣ му неделикатни.

Щомъ отпжтувалъ отецъ Кирилъ отъ с. Войнягово за Карлово, на Василъ Ивановъ текнала слѣдната неприятна мисъль: „Отецъ Кирилъ, отъ овчедушие, ще раскаже на уйка ми за всичко, що видя тукъ въ стаята ми, а той — уйка ми, отъ злоба, ще ме обади на мюдюра“. за това той се распорѣдилъ та всичко, що се намирало въ стаята му, да се скрие отъ членоветѣ на „братството“. И дѣйствително, сестриникътъ на арх. Х. Василя излѣзѫлъ въ дадения случай пророкъ: на третий день отъ заминаването на отецъ Кирила, карловскиятъ кѫрсердаръ, бидѣйки придруженъ съ сонмъ „сувари-заптие“, налетѣлъ *на с. Войнягово*. Направениятъ обискъ излѣзълъ яловъ; но при все това, Кѫр-сердара откаралъ въ Карлово учителя на с. Войнягово. Понеже властьта нѣмала на рѫцѣ вещественни доказателства за „бунтовничеството“ на даскала, то тя му забранила да учителствува по селата, а за постоянно мѣстожителство му опрѣдѣлила гр. Карлово, дѣто Василъ Ивановъ се самоарестувалъ въ бѣдната кѫщица на майка си. Прибралъ „домашната библиотека“ на С. Пулева и наченалъ съ „четение“ да се занимава, а *Гина Кунчева съ хурката го хранила. На домашнитѣ ѝ* харчове помагалъ е и зетътъ ѝ Андрея, който избодвалъ „хиляди игли за една пара“.

⁂

Самоарестуваниятъ левъ търсилъ исходъ на весносното си положение Дяконъ *Генади* му се явилъ на помощь: прѣзъ мѣсецъ октомври 1862 год., Генади дошелъ отъ Нишъ въ Карлово да прибере стоката на Арх Виктора. „Кондисалъ“ въ Карловския святогорски метохъ. Архимандритъ Васили любезно го приелъ и съ отрова на езика си му разсказалъ за станалото недоразумѣние между него и сестреника му. Генади посѣтилъ бившия *дяконъ Игнати* Василъ раскрилъ на дякона Генади плановетѣ си за емигриране. Генади одобрилъ намѣрението на Василя, далъ му 200 гроша, за да го улесни при изваждането на „пѫтно тескере“. Щомъ пипналъ на рѫка „тескерето“, Василъ прѣдложилъ на Генади слѣдното: „*Прѣди да замина за странство, трѣбва да порас*тършувамъ кесията на архимандрита Х. Васила. Ти като вътрѣшенъ на метоха, ще ме улеснишъ въ това дѣло“. Дяволития като коза Генади оттукъ оттамъ закачилъ архимандрита и узналъ, че сега за сега въ кисията му нѣма повече отъ 200 гроша, защото билъ закупилъ нѣколко чарка за гайтанъ, та се изхарчилъ до пара, даже земалъ съ лихва нѣколко хиляди гроша отъ Н. Пулева за усилвание на търговията си. Вслѣдствие на това, Василъ и Генади рѣшили да задигнатъ *Халепския* атъ на Х. Василя, който, на онова врѣме, струвалъ около 40—60 турски лири. Рѣшено, свършено: посрѣдъ нощь на метохскитѣ порти нѣкой си полегка потропалъ. Другъ нѣкой си, вътрѣ отъ метоха, отворилъ вратата. Василъ и Генади подковали съ „кече“ хубавеца *атъ* на святогорския исповѣдникъ. Осѣдлали го, обюздали го, като че ли *духовника* ще отива на казанлъшкитѣ чаркове за гайтанъ Безъ шумъ, Василъ го извелъ изъ метоха, ѣхналъ го и хваналъ пжтя за Татаръ-Пазарджикъ. Генади си лѣгналъ, като че ли „ни лукъ ялъ, ни лукъ мирисалъ“. На другия день, Х. Василъ дигналъ врѣва по цѣлото Карлово. Полицията потърсила раскалугерения дяконъ. Майката обявила, че синътъ ѝ прѣди три дни е заминалъ за Стара-Загора. Василъ чакалъ дякона Генади въ Татаръ-Пазарджикъ. На опрѣдѣленото врѣме Генади пристигналъ съ стоката на арх. Виктора въ Пазарджикъ. Приятелитѣ се ставили (срѣщнали) и тръгнали за гр. Нишъ. По пжтя тѣ нагласили да разтършуватъ кесията на святогорския исповѣдникъ *Виктора*. Кжсно вечерь пристигнали въ Нишъ. *Ата* на Х. Василя скрили въ зимника на нѣкой си Петре Тассовъ; денковетѣ съ шаекътъ и гайтанитѣ откарали въ Метоха. Василъ, въ качеството си братовчедъ на дякона Генади се расположилъ въ нишкия святогорски метохъ. Ели, пили и бунтовнически пѣсни пѣли приятелитѣ мили, и чакали сгоденъ моментъ да ревизиратъ кассата на арх. Виктора; но случайно, отъ търговеца Нигошянски узнали, че исповѣдника похарчилъ всичкитѣ си пари по прѣкупванието на пиротски килими.

Приятелитѣ си измѣнили плана: поискали отъ Виктора да имъ даде нѣколко денка шаекъ е гайтанъ, за да продаджтъ на добра цѣна въ Сърбия. Викторъ се съгласилъ; Нигошянски извадилъ „търговско тескере“, Дяконъ Генади и братовчедъ му (божемъ) ѣхнали храненитѣ *атове* на святогорскитѣ духовници и се озовали въ Сърбия. Минали турската граница при село *Пандорало*.

Въ гр. *Княжевацъ* дяконъ Генади се раскалугерилъ: обръсналъ си брадата, остригалъ си косата по солдатски, надѣналъ шаечени панталони и се нарѣкълъ *Иванъ Ихтимански*. Раскалугеренитѣ дякони на евтина цѣна распродали стоката на Виктора. Продали на сръбскитѣ офицери отхраненитѣ атове и съ по сто минца въ джебъ отпжтували за Бѣлградъ.

III.

Емигранство. — Скитание по Балкана. — Учителствувание въ Ени-Кйой — Въ легиона на българската самозащита. — Запознавание съ Любена Каравеловъ.

Раскалугеренитѣ дякони пристигнали въ Бѣлградъ, столицата на свободна Сърбия и свърталището на българската емиграция. *Василъ* и *Иванъ* плакали, дѣто се е рѣкло, отъ радость, като видѣли мжжественниятъ Раковски какъ свободно и гърмогласно проповѣдва по градинитѣ и кафенетѣта освобождението на България отъ мръсната турска тирания — плакали, като виждали какъ мжжественниятъ *Илю Войвода*, облѣченъ въ харамийска фустанела, накиченъ отъ главата до петитѣ съ „пусати“, гордо, гордо се расхожда по бѣлградскитѣ площади и улици. Василъ и Иванъ пристигнали въ Бѣлградъ на 5-й ноемврий, а на 8 сжщий имало парадъ прѣдъ княжеския дворецъ. Парадния мундиръ на „Свободнитѣ брачя“, царската осанка на княза Михаила, бѣлградското високо общество, гърмежътъ на музиката, дефилирането на войскитѣ, официалното присѫтствие на българскитѣ войводи съ дружината си на парада — всичко туй плѣнило душата на Василя. По казването на *Скитника* Генади (Иванъ Ихтимански), дяконъ Левски отъ радость плакалъ, когато леката артилерия въ кариеръ прѣминала прѣдъ княза Михаила.

На разкалугеренитѣ дякони се „поревнало“ офицери да станатъ, та кога удари часътъ за освобождението на България, да поведѫтъ сръбскитѣ баталиони за Нишявско поле. Потропали вратата на „военното училище“, но отговорило имъ се: „небива“.

— Защо? — Питали Василъ и Иванъ.

— Защото: първо, разкалугерени дякони сте; второ, на години сте прѣхвърлили.

Разкалугеренитѣ дякони на шега потропали на вратата на бѣлградската „духовна семинария“.

Сериозно имъ се отговорило: „небива“.

— Защо? — на шега питали Василъ и Иванъ.

— Защото сте измѣнили дадената прѣдъ олтаря клѣтва — защото сте се разкалугерили.

Василъ и Иванъ отъ все сърдце потропали на войводскитѣ порти.

— Заповѣдайте, елате: ний търсимъ като васъ херои! — билъ отговора.

Вчерашнитѣ *святогорски просяци*, по каприза на сѫдбата, станали „чиста работа“ бунтовници.

Българската бунтовническа емиграция въ Бѣлградъ погълнѫла въ ненаситния си стомахъ сина на Гина Кунчева. Погълнала го тъй, както поглъща всѣки новъ бѣжанецъ.

* * *

Би що би, зима минѫла се; настанала е гиздава пролѣть. Панайотъ войвода дружина стегналъ! Сѫщо направилъ и Илю Войвода. Съ дружина вѣрна, *Панайотъ*.

нагазилъ балканско усое, а Илю Войвода *Осоговско* и *Малешевско*.

Панайотъ Войвода тържественно прѣгазилъ *Дели Ормана*. На Котленския балканъ знаме се развѣло, а на знамето писано било: „ Свобода или смъртъ“. Знамето носилъ *дяконъ Игнати*.

И на *Руенъ Осоговски* знаме се развѣло. Това знаме носилъ дяконъ Генади.

Прѣзъ мѣсецъ Юлий, Панайотъ войвода съ дружина вѣрна се расположилъ на Калоферския балканъ — възсѣдналъ на *Юмрукъ-чалъ*.

Дяконъ Игнатий, знаменосецътъ, хаберъ пратилъ на вѣрнитѣ си и юначни Войняговци и Джбенчени. Храна, облѣкло, барутъ и куршумъ, „тайното братство“ испроводило на балканскитѣ юнаци. Войняговци пришепнали на Гина Кунчева, че синътъ ѝ Василъ е на *Юмрукъ-чалъ* съ Панайотъ Войвода. Майката се расплакала и на сина си хаберъ пратила: „прави що чини, съ майка си да се види“.

Синътъ назначилъ мѣсто за срѣща Сопотския женски манастиръ, въ килията на сестра „во Христѣ“ *Христина*.

Знаменосецътъ на *Панайотъ Войвода*, прѣоблеченъ въ *каракачански* дрѣхи, и карайки двѣ овце подаръкъ (божемъ) на манастиря, слѣзълъ отъ *Юмрукъ чалъ* въ сопотския женски манастиръ. Гина пригърнала сина си бунтовникъ, живъ го оплакала и му расказала страданията си, истѣглени отъ нея за неговото бѣгство отъ Карлово. Майката напомнила на сина си бившитѣ си майчини иллюзии: или попъ, или учитель, или зографинъ да стане синъ ѝ. . . .

По казванието на „сестра“ *Христина*, синътъ казалъ на майка си: „то бѣ нѣкога, а отъ сега нататъкъ чакай: или главата ми набучена на вързлина да стърчи, или пъкъ тѣлото ми на бѣсилка да виси“.

Четири мѣсеци *дяконъ Игнати* носилъ знамето на свободата по Стара-Планина и проповѣдвалъ на планинскитѣ чада (говедаритѣ и овчаритѣ) „човѣшки права“.

Бунтовническата чета на Панайотъ войвода била зла, като гроздоберска муха: нападнала царскитѣ друмища, разбивала кжрсердарскитѣ отрѣди, тероризирала конашкитѣ чорбаджии, а всичко това давало богатъ материялъ на народната фантазия — давало богатъ материялъ на народнитѣ „пѣвци простаци“, пастири на овце и говеда по политѣ балкански! . . . При всѣка побѣда на „дружината народна“, духътъ на свободата пропорционално нараствалъ въ душата на роба!

Панайотъ войвода казва: „дяконъ Левски, знаменосецътъ ми, на сънъ бѣ легкъ, като заякъ; отъ най-малкия необикновенъ шумъ той хрипваше и за оржжието си се хващаше. По скалитѣ и върховетѣ планински като дива коза се катереше, а деретата балкански, като сърна прѣскачаше. Коршумътъ му всѣкога на мѣсто удряше. Въ боя бѣ пъргавъ и рѣшителенъ като лъвъ. И сега ми е жалъ за тоя истински рицаръ на свободата“, (разговоръ между Заимова и войводата Панайотъ Хитовъ. Непечатани още записки).

Въ Сливенския балканъ, около Жеравна, станала прѣстрѣлка между „дружината народна“ на Понайотъ войвода и *казацитѣ* на *Саджкъ паша* (Чайковски). Знаменосецътъ, дяконъ Игнатий, отъ досада плакалъ като узналъ, че между раненитѣ и убити *казаци* имало българи и поляци.

„Глупци неразбрани! вие искате турската тирания да крѣпите“ казалъ знаменосецътъ, когато узналъ отъ „нотеса“ на убититѣ казаци, че сж отъ българско и полашко происхождение

Септемврий мѣсецъ дошелъ; букака пожълтѣлъ, по *чаловетѣ* (алпийски равнини) снѣгъ наваляль, долѣ въ полето, непрѣкъснато дъждъ заръмтялъ, жеравътъ въ небето жаловито запищялъ, и знаменосецътъ знамето въ *калъфа* свилъ.

Народната дружина напустнала Сливенския балканъ и се опѫтила по *билото* на Стара планина за столицата на свободна Сърбия. Знаменосецътъ целуналъ рѫка на войводата и хваналъ пѫтя за широката и равна *Добруджа*.

⁂

Знаменосецътъ се отдѣлилъ отъ „народната дружина“ на Панайотъ войвода по слѣднитѣ съображения: а) ако се завърне съ дружината въ Бѣлградъ, цѣлата зима ще си прѣкара въ *бездѣлие* по кръчмитѣ и кафенетата; б) намѣсто да се дрънка за *Наполеона* и *Бисмарка* по българскитѣ кафенета и кръчми, по добрѣ е да си разказва на доброджанскитѣ овчари за *царь Самуила, Симеона* и *Иванъ Шишмана*.

Кондю Алта пармака, първия нишанджия въ четата на Панайота, далеченъ роднина на Савва Раковски, родомъ отъ село *Раково*, повелъ дякона Игнати и го завелъ въ добруджанскитѣ кашли на Хаджи Петра. Бидѣйки прѣоблѣченъ въ овчарски каяфетъ и карайки отпрѣдѣ си двѣ мършави магарета, тѣ, Кондю и Василъ, благополучно пристигнали въ кашлитѣ на *Хаджи Петра*. Условили се за *овчари шилигари*. Пасли овци день до пладнѣ: Василъ запѣлъ бунтовни пѣсни, а Кондю „отрепалъ“ църно татарче, що мърсувало по Добричко поле.

Главниятъ кехая на кашлитѣ разбралъ каква стока сѫ новитѣ двама овчари-шилигари. Обадилъ ги на Хаджи Петра. Хаджията ги прѣдалъ на турскитѣ власти. Конни стражари (суварие заптие) въ кашлитѣ нахлули, ала „тайнственнитѣ“ овчари-шилигари по-рано офейкали. Кондю *Алта-пармака* отишелъ въ гр. *Кюстенджа*, и тукъ се условилъ за слуга при една търговска контора, а *дяконъ Игнати* отишелъ въ гр. *Меджидие*, открилъ се на стария *Горановъ*, тогава търговецъ на шаеци и гайтани въ Меджидие. Горановъ е Калоферецъ; билъ е познайникъ на архим. Хад. Василя и на Гина Кунчева. Той любезно приелъ сестреника на святогорския исповѣдникъ; нахранилъ го, стоплилъ го, прѣоблѣкълъ го въ нови шаечни дрѣхи, далъ му шаечна зимна шуба, спуснѫлъ му нѣколко гроша въ рѫката, далъ му *прѣпорѫчително* писмо до нѣкой си *Соколовъ*, търговецъ на шаеци и гайтани въ гр *Тулча* и му пожелалъ „добра пѫтя“. Чрѣзъ Соколова, дяконъ Игнати се настанилъ за учитель въ село *Ени-Кйой*. На дѣцата азбукето откривалъ, а на възрастнитѣ бунтовнически пѣсни пѣлъ и за царетѣ български имъ расказвалъ. Както въ село *Войнягово*, така и въ с. Ени-Кйой, Василъ организиралъ *тайно общество*, подъ названието „тайна дружина“. Программата на прѣдмѣтната дружина се състояла въ слѣднитѣ два параграфа:

§ 1. Унищожавание черкезкитѣ и татарски разбойнически шайки, които грабѫтъ мирното българско население въ околностьта на Сакча и Тулча.

§ II. Распространявание между българското население отъ околнитѣ села на Ени-Кйой идеята за освобождение на България отъ турската тирания.

Въ праздничнп дни, Василъ, бидѣйки придруженъ отъ най-распаленитѣ младежи на Ени-Кйой, посѣщавалъ е околнитѣ български села; въ черквитѣ пѣлъ „херувикото“, а въ домоветѣ — бунтовнически пѣсни

Прѣзъ пролѣтния сезонъ, Василъ организиралъ „гимнастически дружини“; членоветѣ на тия дружини се упражнявали въ слѣднето: прѣскачали ровове, катерили се по дървета, надпрѣварвали се на тичание, съ пушки на нишанъ мѣрили, боричкали се и заучвали нѣкакви си „тайни сигнали“. Дяконътъ билъ майсторъ на всичкитѣ горѣ-изброени гимнастически упражнения.

Не толкова съ рѣчьта си, колкото съ пѣсеньта си и гъвкавостьта на тѣлото си, той е спечелилъ любовьта на Ени-Кйойци и на българитѣ отъ околнитѣ села. На никой селски даскалъ въ ония врѣмена не сѫ били правени такива сърдечни почести, каквито Ени-Кйойци и околнитѣ тѣмъ села сѫ правили на *даскалъ Василя*. За тѣхъ той е билъ „пратеникъ нѣкой си“ проводенъ отъ „нѣкого си“ да обади на народа за скорошното падание на турското владичество.

Василъ успѣлъ да направи отъ младежитѣ Ени-кйойски *разсадникъ на свободата*. Фиданки отъ прѣдметния *разсадникъ* даромъ се разнасяли по источна и срѣдня Доброджа. Сѣмето на правдата и свободата посѣто отъ Василя въ Ени-Кйой, като сѣмето на *капи-коса* (цикороя, одуванче) се разнесло по Тулчанско и Сакченско.

Прѣзъ Май мѣсецъ, даскалъ Василъ „испитъ“ направилъ. На испита присѫтствували и селенитѣ отъ околнитѣ села. Ученицитѣ пѣли „народни пѣсни“, а слушателитѣ отъ умиление плакали. Въ честь на даскала си и на гоститѣ си, „тайната дружина“ дала угощение.

На другия день „тайната дружина“ тържественно изпроводила „пратеника Божий“. Василъ Ивановъ прѣзъ Тулча отпѫтувалъ за Браила. Тукъ се срѣщналъ съ *Цвѣтко Павловичъ**) пратенъ отъ Раковски да събира отборъ юнаци за организиранието на „двѣ-хилядната дружина“ която, подъ личното началство на Раковски, щѣла да нахлуе прѣзъ Юлий мѣсецъ въ дебритѣ балкански. Василъ Ивановъ, разкалугерения дяконъ, станалъ единъ видъ секретарь на *Цвѣтко Павловичъ*. Пратеника на Раковски и бившия знаменосецъ на Панайотъ войвода тръгнали по крайдунавскитѣ романски градове, центрове на българщината, да събиратъ „борци народни“. Прѣзъ мѣсецъ Юлия Василъ Ивановъ повелъ една трупа отъ стотина юнака за Сърбската столица. Благополучно пристигналъ въ свободната земя на „брачята“ сърби и прѣдставилъ на Раковски доведенитѣ изъ Романия юнаци.

---

*) Прѣдаденъ на турскитѣ власти въ Русчукъ отъ шпионина Величко Симеоновъ и убитъ на 9 Августъ 1867 г. въ австрийския параходъ „*Германия*“. Гледай: „Изъ въспоминанията ми“ П. И. Берковски.

Прѣзъ пролѣтъта на 1867 год. станали нѣколко сблъсквания между турскитѣ и сръбски погранични власти. Интригата на прѣдмѣтнитѣ погранични сблъсквания дошла на границата не отъ *Стамболъ*, а отъ *Бѣлградъ*. Правителството на князь Михаила Обреновича поискало отъ правителството на Султанъ Абдулъ-Азиза поправка на южнитѣ граници — извадило на зелената масса стария пограниченъ споръ между сюзерена и васала. Въ отговоръ на сръбската нота, написана на оскърбителенъ езикъ, Високата Порта заповѣдала на *Скопския* Командантъ да разгони сръбскитѣ погранични постове и да завземе спорнитѣ пастбища и пограничнитѣ сръбски селца. Императорскитѣ войски на Н. И. В. Султанъ Абдулъ Азиза нахлули два километра на вѫтрѣ въ Сръбската територия; пограничното сръбско население гологлаво избѣгало въ вѫтрѣшностьта на Сърбия. Сръбското правителство дигнало гюрултия; свикало подъ знамената нѣколко запаса отъ пограничнитѣ военни окрѫжия; Христичь тръгналъ по Европа да се оплаква на кралетѣ и императоритѣ отъ грубата постѫпка на Високата Порта; князь Михаилъ повикалъ въ двореца Раковски и Любена *Каравеловъ*: поискалъ отъ тѣхъ организиранието на една двухилядна дружина, набрана изъ срѣдата на българската емиграция въ Сърбия и Романия.

Раковски и Каравеловъ приели прѣдложението на Княза съ слѣдующитѣ условия: а) Раковски и Каравеловъ да съберѫтъ юнацитѣ; б) Сръбското правителство на своя смѣтка да въоръжи, да храни и да облѣче въ българска военна униформа юнацитѣ народни; в) Дружината да носи названието *„легионъ на българската самозащита*;“ г) за началникъ на легиона да бѫде назначенъ С. Раковски, а Л. Каравеловъ за неговъ помощникъ; д) командата въ *легиона* да става на български езикъ: е) назначението на легиона да бѫде: нѣколко дни прѣди да се обяви война на Турция, отъ страна на

Сърбия, легиона да нахлуе въ Стара-Планина, да гони Търново и Пловдивъ, дѣто да гледа да повдигне българското население на бунтъ; ж) въ случай на побѣда, България да си остане за българитѣ.

Условията били приети.

Раковски распратилъ агенти: Никола *Войводовъ* и Цвѣтко *Павловичъ* тръгнали изъ Романия *момци* да събиратъ, а Каравеловъ съ печатни прокламации извѣстилъ на българския свѣтъ за организирането на *„българската самозащита“*.

Изъ Сръбско и Молдавско, дори изъ Банатско, сумма свѣтъ се повлѣкло за сръбската столица. Слухътъ за сформируването на „български легионъ“ се промъкналъ и въ прѣдѣлитѣ на поробената България. *Будната българска* младежь, наричана тогава отъ конашкитѣ чорбаджии *чапкъни* и *едипсизи* — напустнала бащиното си огнище и влѣзла въ редоветѣ на *Самозащита*.

Въ продължение на два мѣсеца, въ Бѣлградъ пристигнали около 1200 души доброволци. Отъ тѣхъ само 800 души били взети въ редоветѣ на *легиона*: въ бѣлградското военно коменданство постоянно засѣдавала военна, наборна комисия подъ прѣдсѣдателството на Савва Раковски, която прѣглеждала надошлитѣ доброволци, като проваждала въ казармитѣ само годнитѣ за военна служба, а *негоднитѣ* снабдявала съ пари, за да се завърнатъ на мѣстата си.

Легиона раздѣлили на *четири чети*. Всѣка чета се обучавала отъ петь души сръбски офицери, по народность българи. Легионитѣ раздѣлили на два класса: *грамотни* и *неграмотни*. Неграмотнитѣ обучавали тъй, както обучавали проститѣ сръбски солдати, а *грамотнитѣ* се учили на единъ видъ „практически курсъ“ на военнитѣ науки. Прѣподавало имъ се практически слѣднитѣ отъ прѣподаваемитѣ въ военното училище военни науки: тактика, стратегия, военна история, топография и пр. военни науки...

Разкалугерения дяконъ миналъ прѣзъ наборната комисия. Раковски, като видѣлъ изпъкналитѣ гърди, широкитѣ плѣщи и жилавата мускулатура на дяконъ Василя, казалъ: — ето человѣка, който геройски ще издържи борбата противъ тирана! —

Легионеритѣ облѣкли въ българската военна форма: зелени кантове на панталонитѣ, червени наврътници. бѣли нарѫкавници и кожена шапка съ разярено левче.

Легионътъ получилъ знаме отъ двореца. На знамето били изресувани двѣ балкански хубавици: едната въ сръбска носия, другата въ българска България, окована въ вериги, моли се на „Сестра Сърбия“ да я освободи отъ гнъсното робство; а Сърбия съ знаме въ рѫка показва ѝ старо-планинскитѣ върхове.

Изтълкувано това, значи: Сърбия казва на България: „робинйо турска, намѣсто да плачешь, нарами пушка! . . . а азъ помощь ще ти испратѭ. . . .“

Василъ Ивановъ постѫпилъ въ „първа чета“ на легиона. Къмъ тая чета билъ прикомандированъ (взетъ отъ послѣдния курсъ на военното училище) Ангелъ *Кънчевъ*, въ качество на „помощникъ офицеръ“. „Редовия“ *Василъ* и „помощникъ офицеръ“ *Ангелъ* станали нераздѣлни другари. Въ тая чета се обучавали на военно искуство: Христо *Ивановъ* отъ с. Какрина (Ловченско), Василъ *Йонковъ* отъ с. Глѫжене (Тетевенско) и Димитръ *Общий**).

Първата чета на легиона се сдобила съ „пѣвчески хоръ“; управитель на хора билъ сладкопойния дяконъ Игнати. Раковски се похвалилъ на княза Михаила, че въ „първа чета“ на *българската самозащита* има единъ разкалугеренъ дяконъ, *пѣвецъ на пѣвцитѣ* Василъ билъ поканенъ въ двореца; слѣдъ вечерята, Раковски накаралъ Василя да попѣе на Княза стари български пѣсни. Василъ запѣлъ. Нервозниятъ Князь Михаилъ заплакалъ и казалъ: „Ето единъ *златенъ човѣкъ*, който се храни въ *дървена паница.* Саморъчно князьтъ закачилъ орденъ «Таково» на дякона — легионеръ, бѫдѫщиятъ организаторъ на „Български тайни революционни комитети“.

---

*) Ангелъ Кънчевъ и Димитръ *Общий* прѣзъ 1869—73 год. станахѫ другари апостоли на дякона Левски (гл. миналото, II книжка).

На *стрѣлбището* дяконътъ очудвалъ „чадата на Марса“: на шестстотинъ метра растояние удрялъ съ пушка въ мишенката, гдѣто искалъ, или пъкъ гдѣто му показвали офицеритѣ да удри; нито единъ куршумъ не испускалъ.

На гимнастиката, що стърчала въ двора на казармата, дяконътъ правилъ чудеса: съ пъргавината и мускулната еластичность на *шебекъ* се катерилъ той по вертикалнитѣ и хоризонтални стълби и върлини. На люлката и вѫжетата дяконътъ правилъ разни акробатски фокуси.

Раковски и Каравеловъ често изваждали на расходка въ околноститѣ на столицата по-просвѣтенитѣ легионери. Вънъ отъ града, въ лоното на природата, легионеритѣ се упражнявали въ стрѣляние съ револвери, прѣскачали ровове, надпрѣварвали се въ тичание, боричкали се, надскачвали се. Дяконътъ прѣскочилъ найширокия ровъ, бивша турска табия. Каравеловъ плѣсналъ съ рѫцѣ и казалъ:

„Това се казва скачка на нубийски левъ“.

Раковски подзелъ метафората на Каравелова и казалъ:

— Отъ сега нататъкъ Василя ще наричаме *Дяконъ левъ Нубийски.*

Василъ Ивановъ приелъ да се нарича *Дяконъ Левски*, а не *Дяконъ левъ Нубийски* (1867 г. августъ мѣсецъ). „И въ походката на дякона се забѣлѣзваше нѣкаква си лъвска напетость“ — казваше ни Л Каравеловъ.

Въ обществото на легионеритѣ, дяконъ Левски се държалъ много скромно: малко говорилъ, повече слушалъ другитѣ що говорѭтъ, и сегизъ-тогизъ имъ пѣлъ стари и нови български пѣсни. Съ скромностьта и пѣснитѣ си, съ мѫлчаливостьта и пѫргавината си, той спечелилъ симпатиитѣ на всички легионери, отъ началника до послѣдния редовой . . .

Редовийтѣ отъ ,,първа чета‘: дяконъ Левски, Христо Ивановъ, Василъ Йонковъ, Димитръ *Общий* и помощникъ офицерътъ отъ сѫщата чета, Ангелъ *Кънчевъ*, всѣка сѫбота послѣ обѣдъ, посѣщавали Любенъ Каравеловъ въ дома на жена му Наталия. (Ната Л. Каравелова гледай критика на ,,Христа Ботевъ, опитъ за биография“ отъ Ст. Заимовъ).

По думитѣ на Архимандритъ *Зиновий Петровъ*, тогава ученикъ въ Бѣлградската духовна семинария, кѫщата на Наталия Каравелова се намирала въ ,Стария варошъ“. Кѫщата била отъ типа на *землянкитѣ*; ниска, едноетажна, съ прустъ, измазана съ глина, и съ три стаи. Прѣдъ кѫщата имало дворче, въ дворчето шатрообразно стърчала *банарка* слива. Падъ *бѫнарката* килимче послано, на килимчето, по бѣли гащи, съ несрѣсана брада и съ вирнати крака, опрѣни о дънера на сливата, лежалъ Любенъ Каравеловъ и приемалъ *българската младежъ* на ауденция. При такъво ,,нихилистическо неглиже“ Любенъ Каравеловъ спорилъ по всевъзможни въпроси съ легиониститѣ и семинариститѣ, слѣпи негови привърженци. Каравеловъ проповѣдвалъ на „распалената младежъ“ социалистическитѣ упопии на Сенъ Симона. По въпроса за освобождението на България отъ турското иго, той постоянно повтарялъ на гоститѣ си младежи слѣдующето:

Съ хайдушки чети и съ легиони сръбски, България не ще може се освободи: трѣбва да се иде между народа, свобода и правда да му се проповѣдва и да му се внуши, че нѣму прѣдстои самъ да се погрижи за собственната си черга — да му се внуши, че никой неще кръвь да лѣе и пари да троши за неговитѣ черни очи, че каквото си постеле, на такова ще спи, и да му се каже че „Майка Руссия“ и „Сестра Сърбия“ ще му помогнѫтъ само тогава, когато самъ той си помогне! . . . трѣбва да се организиратъ въ самата народна масса, градска и селска, *тайни революционни комитети*: съ помощьта на такива комитети и Италия можа да се освободи отъ Австрийцитѣ и да се обедини въ едно Велико Кралство. . . . съ помощьта на такива комитети и *Полша* прѣзъ 1862 год. хрипна като единъ човѣкъ, та поиска политически правдини отъ *Матушка Руссия*“.

Само *Ангелъ Кънчевъ* се осмѣлявалъ да спори съ *человѣка*, който въ онова врѣме служилъ за „вѣрую“ на сръбската й българска младежъ. (Въ онова врѣме, 1866—68 год., Каравеловъ давалъ тонъ на сръбската беллетристика и се считалъ за пръвъ публицистъ въ Сърбия). Съ пѣна на уста и съ несрѣсана брада, Любенъ проповѣдвалъ на младежьта, а Дяконъ Левски, като попивателна книга, умственно погълщалъ (аперцепиралъ) неговитѣ идеи. Прѣди да бѣ слушалъ политическитѣ лекции на Каравелова, *Дяконъ Левски* смътно е схващалъ идеята за организирането на *тайнитѣ революционни комитети*, а сега, слѣдъ лекциитѣ, прѣдметната идея се разширила, допълнила и опрѣдѣлила — станала ясна, чиста и закрѫглена — свѣтнала като ярко слънце въ съзнанието на дякона, и освѣтила цѣлата му душа. Въ с. *Войнягово* и въ с. *Ени-Кйой*, Дяконъ Левски организиралъ „тайно братство“ и „тайна дружина“, но не защото схващалъ ясно идеята за *широка организация* на „тайнитѣ комитети“, а защото чувствувалъ вътрѣшно нѣкакво си влѣчение да проповѣдва на народа *правдата, истината и свободата*. . .

Отъ „голобрадитѣ волнодумци“ на Стро-загорското „класическо училище“, Дяконъ Левски открадналъ идеята:

„властитѣ и законитѣ не сѫ дадени отъ Бога"; а отъ *„рошавия волнодумецъ"* (Л. Каравеловъ) открадналъ идеята: «въ всѣко село и въ всѣки градъ трѣбва да се образува таенъ комитетъ». Чрѣзъ комитетитѣ да се пустне въ движение *между народната масса бунтовническата книжнина* — да се пропагандира устно и печатно между турската рая идеята за политически самостоятеленъ животъ — идеята за *освобождението на българия* отъ *самитѣ българи. . . .*

Авторитетното влияние на Л. Каравелова върху духа на Левски е било толкова силно, че дяконътъ дори се заразилъ отъ социалистическитѣ утопии на Сенъ-Симона...

Скромната кѫщица на Наталия Каравелова е била за *Дякона Левски* единъ видъ «висше училище, което го въвело въ течението на новитѣ идеи, исповѣдвани отъ балканската емиграция и отъ просвѣтителнитѣ умове на сръбската и романска интеллегенции. . . .

* * *

Легионеритѣ усилено се обучавали въ военното искуство и съ нетърпѣние очаквали деньтъ, въ който тържественно ще потеглѫтъ за прѣдѣлитѣ на милото си отечество. *Чакали мѣсецъ, чакали два,* а сръбското правителство недавало никакъвъ знакъ за обявление война. Христичь се завърналъ отъ обиколката си по европейскитѣ царствующи дворове.

Щомъ се завърналъ премиеръ министрътъ, и сръбската правителственна пресса смегчила воинственния си спрѣмо Турция тонъ. Съвѣтитѣ на Христича, види се, подѣйствували на Напалеона III: турскитѣ войски испразднили завзетитѣ мѣста отъ сръбската територия. *Миролюбива* прѣписка се завързала между *Стамболъ* и *Бѣлградъ*. Свиканитѣ подъ знамената запасни били распуснати; на сръбско-турската граница се въдворилъ прѣдишния миръ. Раковски и Каравеловъ разбрали дипломатическата игра на *Христича. Протестирали чрѣзъ опози-*

ционния печатъ. Отъ двореца било казано на Раковски да мирува, иначе ще бѫде изгоненъ изъ прѣдѣлитѣ на Сърбия. Легионеритѣ се разбунтували: прѣдали орѫжието на началницитѣ си излѣзли на групи изъ Бѣлградскитѣ улици и демонстративно запѣли български бунтовни пѣсни (1867 год. 15 септем). При вечерь, военния министръ *Блазнавацъ* се явилъ въ казармитѣ на легиона и държалъ *успокоителна* рѣчь на развълнуванитѣ „бряча бугаре“. Казалъ имъ:

— „Пограничния въпросъ съ Турция още не е рѣшенъ. По миренъ начинъ не ще може се разрѣши. До година, ако е животъ и здравие, щомъ закука куковица въ Софийско поле, всинца ще тръгнеме за Търново и Пловдивъ“.

Дяконъ Левски се изтѫпилъ прѣдъ фронта и отъ името на легионеритѣ казалъ на *Блазнаваца*:

— Г-не Министре, отъ името на другаритѣ си Ви молимъ да ни распуснете, като ни дадете срѣдства да се завърнемъ по мѣстата си!

— „За това ще поговорѭ съ Господаря — отговорилъ Блазнавацъ и съ наведена глава напусналъ казармитѣ на Българския легионъ.

На другия день, военното министерство обявило на легионеритѣ волята на Господаря: „*желающитѣ* да останѫтъ въ легиона, саморѫчно да се запишѫтъ въ списъка на четитѣ; а *нежелающитѣ*, слѣдъ като прѣдадѫтъ по принадлежность правителственното орѫжие и облѣкло, да заминѫтъ за роднитѣ си мѣста“.

Първий отъ *нежелающитѣ* билъ *Дяконъ Левски*.

Отъ *800* души, останали само *400* въ легиона. Излѣзлитѣ изъ легиона момци вирнали глави по бѣлградскитѣ улици; механитѣ имъ станали тѣсни; пѣли бунтовни пѣсни; произнасяли оскърбителни думи по адрессъ на Христича, Блазнаваца, а сегизъ-тогизъ и по адреса на Княза Михаила.

По личната заповѣдъ на Княза, градоначалникътъ арестувалъ по-буйнитѣ „бугараши“ и подъ конвой ги проводилъ въ *Неготинъ*, отдѣто неготинския префектъ ги набъкълъ въ една мауна и ги изхвърлилъ на Ромѫнския брѣгъ.

Раковски протестиралъ противъ грубата мѣрка на правителството. Публично нарѣкълъ Христича шарлатанинъ, а князъ Михаила — нечестенъ господаръ. Началника на легиеона (Раковски) билъ изхвърленъ като парцалъ изъ прѣдѣлитѣ на Сърбия (1867 год. 25 Септ.).

Като на зло, около това врѣме излѣзълъ изъ подъ печатъ разказътъ на Каравелова — *Е ли е крива судбина*, — насоченъ, въобще, противъ *абсолютнитѣ* и конституционни монарси. На подозрителния Князь се сторило, че прѣдмѣтния разказъ е насоченъ лично противъ него. Заповѣдалъ да се арестува подначалника на легията и да се даде подъ сѫдъ. Слѣдъ три-мѣсечно излѣжаване *въ бѣлградската крѣпость*, *Каравеловъ* билъ оправданъ и пуснатъ на свобода.

Позорното изгонване на 50 души легионери изъ прѣдѣлитѣ на Сърбия, бруталната обноска на князя Михаила *спрямо* Раковски, арестуването на Л. Каравелова, защото казалъ въ „Кривдина“: *царетѣ не сѫ нито Божи помазаници, нито народни избранници*, а сѫ натрапници. — *Царетѣ и князетѣ сѫ* **дървени хора**, *които се хранѫтъ* **на златна софрица**, *а Вашингтоновци и Мациневци сѫ* **златни хора**, *които се хранѫтъ въ* **дървена паница**“; плюсъ изгонването изъ легиона *българската команда* и замѣстванието ѝ съ сръбска — всичко това възбудило въ душата на *дякона дълбока омраза къмъ ,братята Сърби“*. *Разочарованъ отъ* доброжелателството на сръбското правителство, той напустналъ, веднѫжъ за всѣкога столицата на свободната „сестра Сърбия. Придруженъ отъ Христа *Ивановъ (голѣмия)* и *Василъ Йонковъ*, тѣй мирно и тихо отпжтувалъ за Ромжнския градецъ *Турно Мжгуреле*. (1867 год. Октомвр.).

И *Ангелъ Кънчевъ* — помощникъ офицера на „първа чета“ отъ легиона на „българската самозащита“ — наедно съ Левски напустналъ Бѣлградъ и отишелъ въ гр. Таборъ (Бохемия) да учи *земледѣлие*. Постжпилъ въ Таборското земледѣлческо училище прѣзъ 1867 год. октом. и се завърналъ въ България прѣзъ 1869 год.

Дошла пролѣтьта (1868 год.), за която говорилъ Блазнавацъ на легионеритѣ. Кукувицата закукала и въ софийското поле и въ „Топчи-Дере“, ала Христичъ по дипломатически редъ уравнилъ съ Портата повдигнатия пограниченъ споръ. На легионеритѣ (останали отъ миналата година въ казармитѣ) прѣдложено било да се разотидятъ, кой откждѣто е дошелъ.

До вчера „благоразумни“, днесь легионеритѣ станали „луди“ — разбунтували се: отказали да дадятъ оржжието и облѣклото, и се самоарестували въ казармата (1868 г. Май 21).

Като на зло, въ тоя денъ антидинастицитѣ, партизани на Кара-Георгевича, убили въ *Топчи-дере* Княза Михаила. Войскитѣ отъ гарнизона на Крагуевацъ, бѣгомъ пристигнали въ столицата. На всѣка стъпка и арести. . . Марсовитѣ чеда испълнили бѣлградскитѣ улици. Регенството се наредило: *Христичъ*, *Блазнавацъ* и *Гавраиловичъ*. На третия денъ отъ убийството на княза, регенството се сѣтило за разбунтуванитѣ легионери. Разярениятъ полкъ на *Негово Свѣтлейшество*, покойния князъ Михаилъ, заобиколилъ казармата на легионеритѣ и прѣдложилъ:

— Или доброволно се разоржжете, или казармата на *възъ-богъ* ще хвъркне.

Бѣлѣжка. Бунтовническата чета на Хаджи Димитра и Стефанъ Караджа (1868 г. 29 Юлий) се е състояла и се образувала отъ испжденитѣ (прѣзъ 1867 и 68 год.) изъ Сърбия легионери.

Легионитѣ „здрефили“ — да се изразимъ по Гоголевски и точно испълнили заповѣдитѣ на регенството.

Обезоръжили ги, съблѣкли ги по бѣли гащи, ударили по нѣколко сопи на подскокоросницитѣ и подъ силенъ конвой ги испроводили до *Неготинъ*. Командантътъ неготински ги набъкълъ въ нѣколко *шлепа* и ги исхвърлилъ на ромънския брѣгъ.

Голи и боси, и зли като оси, позорно изпжденитѣ изъ Сърбия легионери, тръгнали да просжтъ по ромжнскитѣ градове и села! . . .

Л. Каравеловъ билъ заподозренъ като интеллектуаленъ участникъ въ убийството на княза: потърсила го полицията; Наталия го скрила на отлуканата и нощно врѣме го прѣхвърлила на Австрийския градъ (Земунъ). Австрийското правителство го арестувало. Слѣдъ три-мѣсечно излѣжаване въ затвора, правителството на Н. И. В. Францъ Иосифа го изхвърлило въ прѣдѣлитѣ на *свободна Ромжния*.

Регенството, за да *загълвика* войводитѣ: *Панайотъ*, *Илю* и *Цеко*, отпуснало имъ лична и пожизнена пенсия по 150 динара (лева) на мѣсецъ, а на юнацитѣ имъ соколи—по 20 динара.

Димитръ Общий, най-горещия легионеръ, се обявилъ за старо-сърбиянецъ и поискалъ пенсия. Регенството му отпуснало 50 динара на мѣсецъ.

IV

Turnu Mâgurele. — Първата стѫпка за организирание на тайнитѣ комитети. — Пѫтувание по Дунавския вилаетъ (с. България). — Пътувание по Одринския вилаетъ (Тракия), — Първата прѣписка съ Любена Каравеловъ.

⁂

Турно-Мѫгуреле е българо-романско градче, разположено на лѣвия брѣгъ на великата славянска рѣка (Дунавъ), срѣщу крѣпостьта *Никополи — Ени-Болъ-Никополъ*. Отъ канарата Никополска, Турно-Мѫгуреле се вижда като въ панорама; вижда се тъй разлато, както се вижда и градътъ *Жиоржево* отъ градинката на *баба Тонка* (Руссе). Повече отъ половината жители на Турно-Мѫгуреле сѫ българановци, прѣселени въ Ромѫния прѣзъ размирнитѣ години: 1828, 1848 и 1855. Надошлитѣ тукъ българи прѣселци отъ дѣсния брѣгъ на Дунава сѫ повечето отъ Плѣвенъ, Тетевенъ, Ловечъ, Троянъ и Севлиево.

Турно-Мѫгуреле е игралъ първенствующа роль въ тайната революционна дѣятелность на Дякона Левски: отъ *Турно-Мѫгуреле*, Левски е насочилъ първитѣ си стъпки къмъ градоветѣ и селата на турскитѣ вилаети, за да организира тайни комитети; на Турно-Мѫгуреле се е спиралъ и си е почивалъ Дяконъ Левски, отивайки отъ Ловечъ за Букурещъ и отъ Букурещъ за *турскитѣ вилаети* (днесъ Сѣверна и Южна България); върбитѣ Турно-Мѫгурелски (островчетата) и канаритѣ Никополски знаятъ тайната какъ дяконъ Левски нощно врѣме е минавалъ отъ *свободна Ромѫния* въ прѣдѣлитѣ на *турска България*; Турно-Мѫгуреле даде първата материална помощь на дякона Левски, за да направи *първата си* екскурзия въ царството на *раитѣ*; Турно-Мжгуреле бѣ първата погранична станция на комитетската кореспонденция; Турно-Мжгуреле въоржжи четата на Таньо *Уйгунсуза* (Краевъ) и го проводи въ Дели-ормана (1876 год.); Турно-Мжгуреле даде най-много юнаци на *Ботевата* чета (1876 г.); Турно-Мжгуреле бѣ скромно гнѣздо на българскитѣ революционери! . . . *Жиуржево* (Гюргево) и Турно-Мжгуреле бѣхж тайнитѣ погранични пунктове на тайната пропаганда! . . .

Въ Жиоржево дѣйствуваше *Димитръ Горовъ*, а въ Турно-Мжгуреле — *Данаилъ Поповъ*; и двамата отъ срѣдня ржка търговци, но и двамата истински патриоти; и двамата неуморими *дѣйци*! . . . . (гледай *Маналото*, II книж.).

* * *

Въ началото на мѣсецъ октомврий, 1867 год. Дяконъ Левски, придруженъ отъ другаритѣ си легионери, Христо *Ивановъ* и Василъ *Йонковъ*, дошелъ отъ Бѣлградъ въ *Турно-Мжгуреле*.

По пжтя, отъ Бѣлградъ до Турно-Мжгуреле, дяконъ *Левски*, Христо *Ивановъ* и Василъ *Йонковъ* скроили плана на *тайната пропаганда*.

Като пристигнали въ Турно-Мжгуреле, *Христо* си видѣлъ смѣткитѣ съ *Данаила* Поповъ: взето дадено, *Данаилъ* броилъ на *Христа* 50 наполеона срѣщу кръчмарскитѣ принадлежности.

Съ честностьта си, съ добродушието и съ пъргавината си, *Данаилъ* Поповъ произвелъ силно впечатление на дякона *Левски*. Съ първа срѣща, *Донаилъ* станалъ любимецъ на *бунтовника дяконъ*. *Василъ* раскрилъ на *Данаила* плановетѣ си и поискалъ отъ него първа материална поддръжка на *святото дѣло*. Данаилъ, пъргавъ и говорливъ като ластовица, засновалъ между по-богатичкитѣ Турно-Мѫгурелци и на бърза рѫка събралъ около *хиляда* лева.

По исканието на *Василя*, *Данаилъ* събралъ на „сладка приказка" по-събуденитѣ и по-заможничкитѣ българе въ Турно-Мѫгуреле. На събравшитѣ се дяконъ Левски рѣчь държалъ. Расказалъ имъ за позорното изгонване на Раковски изъ прѣдѣлитѣ на Сърбия, за несправедливото арестуване на Любена Каравеловъ, за грубата постѫпка на сръбското правителство спрѣмо изгоненитѣ изъ Сърбия легионери и, въобще, разказалъ имъ за неискренннтѣ намѣрения на сръбското правителство по дѣлото за българското освобождение. Слѣдъ това, убѣдително развилъ прѣдъ нѣколцината си слушатели идеята за *организиране* на тайни комитети — „не съ хайдушкитѣ чети, не и съ сръбски легиони, а съ помощьта на тайни комитети ще подигнемъ ние духа на народа" — свършилъ рѣчьта си Левски, цитирайки думитѣ на *Л. Каравелова*.

Слушателитѣ повѣрвали въ „откровението" на Дякона Левски; приели прѣдложението му; организирали се въ частенъ, мѣстенъ, таенъ комитетъ; избрали за глава на комитета си *Данаила Поповъ*; обѣщали на Левски материална и нравственна подрѫжка; дали му „прѣпорѫчителни" писма до приятели и роднини оттатъкъ Дунава и му пожелали *добъръ пѫть* и *добра сполука*.

---

*) *Бѣлѣжка.* Христо *Ивановъ* (голѣмия) държалъ кръчма въ Турно-Мѫгуреле (прѣзъ 1866—67 год.) Щомъ узналъ че се сформирова български легионъ въ Бѣлградъ, *Христо* прѣдалъ *на двѣ, на три* кръчмарскитѣ си стоки на *Данаила* Поповъ и, заедно съ Василя Ионковъ, нераздѣлния си другарь, отпѫтувалъ за столицата на „сестра" Сърбия (1867, юний) *Данаилъ* билъ (тогава) отъ срѣдна рѫка търговецъ; при това билъ е: и честенъ човѣкъ, и истински патриотъ, и добъръ водитель на българановцитѣ емигранти, живущи въ градеца Турно-Мѫгуреле и въ околностьта му.

Имайки на рѫка *хиляда* лева (доброволна помощь), плюсъ *хилядата* лева на Христа Ивановъ, Левски напусналъ Турно-мѫгуреле, стѫпилъ на „турския брѣгъ" и нагазилъ въ царството на *раята*. (1867 год.) Василъ Ионковъ го придружилъ въ качеството на *тѣлохранитель* (есакчия)

За да маскиратъ прѣдъ турскитѣ власти цѣльта на пѫтуванието си по градове и села, Христо *Ивановъ* и Дяконъ *Левски* прибѣгнали къмъ слѣднята хитрость: Христо *Ивановъ* миналъ прѣзъ гр. *Свищовъ*; накупилъ отъ книжарницата разни книги и черковни принадлежности; купилъ си едно конче за *500 гроша*; натоварилъ го съ покупкитѣ и тръгналъ по градове и села да продава (божемъ) на дѣцата *книжки*, а на черковнитѣ епитропи кандилници и потири; а Дяконъ Левски, прѣдрѣшенъ въ търговски каяфетъ и снабденъ съ търговски билетъ, миналъ прѣзъ гр. *Никополъ*, и въ качеството си „голѣмъ търговецъ на едъръ добитъкъ" тръгналъ за Плѣвенъ, божемъ, добитъкъ да купува.

⁂

Дяконъ Левски, подъ името Василъ Ивановъ, търговецъ на едъръ добитъкъ, благополучно пристигналъ въ Плѣвенъ на връхъ *Архангеловъ день* (1867 год. 7 ноемвр.). Расположилъ се въ хана на *Анастасъ* Попъ *Христовъ**), по-голѣмия братъ на *Данаила Поповъ*. Отъ писмото на брата си, *Анастасъ* разбралъ по каква търговия е тръгналъ раскалугерениятъ дяконъ. За да замажѫтъ очитѣ на полицейскитѣ власти, *Анастасъ* и *Василъ* тръгнали изъ града да пазаруватъ едъръ добитъкъ.

---

*)По причина на Арабаконашкото събитие (1872 год.) Ан. Поповъ билъ испроводенъ на 9 годишно заточение въ *Диаръ-Бекиръ*. Слѣдъ освобождението на България, той се завърналъ здравъ и читавъ, но материално съсипанъ.

Атанасъ запозналъ Василя не само съ богаташитѣ българе, но и съ турскитѣ бейове и агалари, „малъ-сайбии" на едъръ добитъкъ. Притежателитѣ плѣвненци на едъръ добитъкъ сериозно заговорили за цѣнитѣ на стоката си: цѣната на воловетѣ и на коньетѣ порастнала . . . .

Въ една тъмна и дъжделива ноемврийска нощь, *Анастасъ* Попъ Христовъ свикалъ у дома си на „мухабетъ" най-вѣрнитѣ си приятели. На „мухабетя" (вечеринка) присжтствувалъ и търговецътъ на едъръ добитъкъ. Слѣдъ като хапнали и пийнали, дяконътъ запѣлъ пѣсеньта: „Отъ какъ се е, мила моя майко ле, зора зазорила" . . . . „Сладкозвучния" гласъ на дякона испълнилъ сърдцата на плѣвненскитѣ патриоти. Нѣкои, отъ патриотическо умиление, дори и сълзи проронили Дяконътъ имъ испѣлъ и пѣсеньта на „жаловититѣ славеи" . . . . Когато дяконътъ съ патосъ испѣлъ — „какъ да не плачемъ, какъ да не тжжимъ: я вижте, хора, какъ наша майка въ вериги пжшка" — то *Анастасъ* съ сълзи на очи спрѣлъ пѣвеца и расказалъ на приятелитѣ си, защо ги е свикалъ на вечеринка у дома си Дяконътъ подъелъ думата и накжсо, но убѣдително, раскрилъ на събѣсѣдницитѣ си идеята за организиране на тайни комитети. Съ благоговѣние изслушали приятелитѣ на *Анастаса* проповѣдника на свободата и правдата. Още въ сжщата нощь „приятелитѣ" се организирали въ мѣстенъ, частенъ и таенъ комитетъ. На часа сбрали помежду си *десеть турски лири* и ги дали на Дякона Левски за пжтни разноски.

Съ подарената сумма Василъ Ивановъ, търговецътъ, купилъ „комитетски конь". И на тѣлохранителя си (Василъ *Ионковъ)* дяконътъ купилъ за 500 гроша другъ „комитетски конь".

Въодушевенъ отъ първата си сполука въ Плѣвенъ, Дяконъ Левски ѣхалъ „комитетския конь" и отпжтувалъ за града Ловечь.

„Търговецътъ на едъръ добитъкъ“ благополучно пристигналъ въ гр. Ловечъ и се установилъ въ хана на *Шабанъ* аа. Василъ *Ионковъ* съ палячевска надутость развождалъ господаря си по домоветѣ на ловчанскитѣ „малъ-сайбии“ и секретно имъ шепналъ на ухото: „моя господарь е тежъкъ търговецъ на едъръ добитъкъ: всѣка година *хиляда говежди глави* прѣпровожда въ Австрия и Ромжния.”

Отъ Свищовъ пристигналъ въ Ловечъ и продавачътъ на „полезни книжки“ и „попски патрахили“. — Пристигналъ Христо Ивановъ *голѣмия*.

Скитникътъ книжарь и търговецътъ на едъръ добитъкъ си назначили нощна срѣща въ кжщата на *Попъ-Лукана*.

По искането на Христо Ивановъ, Маринъ Попъ Лукановъ свикалъ, божемъ, на „мухабетъ“ най-вѣрнитѣ си приятели. На вечеринката присжтствували „книжарьтъ“ и „търговецътъ“. Ели що ели, пили що пили, най-сетнѣ пѣсни запѣли. Съ пѣснитѣ си Дяконъ Левски произвелъ нуждното за случая впечатление. Отъ пѣснитѣ минали на думи, а отъ думитѣ — дѣла: ловчанскитѣ младежи се организирали въ комитетъ; събрали помежду си около 20 лири и ги прѣдложили на *Дякона*. Той отказалъ да ги вземе, посъвѣтвалъ половината отъ суммата да се проводи чрѣзъ Данаилъ Поповъ на Д. *Войниковъ* въ Браила, редакторъ-издатель на в. „Дунавска Зора“. Срѣщу суммата *десеть лири* Войниковъ да проважда чрѣзъ Данаила (тайно) 30 броя отъ „Дунавска Зора“ на Ловчанския комитетъ, който пъкъ да се задължи отъ своя страна тайно да ги распространява между приятелитѣ въ Ловчанско и Троянско. За останалата сумма да се купжтъ, чрѣзъ Данаила, по-важнитѣ бунтовнически съчинения на *Раковски* и по таенъ начинъ да се распространжтъ между селскитѣ учители и попове.

Въ семейството и въ цѣлия родъ на Попъ Лукана Дяконъ Левски намѣрилъ най-сърдеченъ приемъ, който приемъ е усилилъ и така силния куражъ на неустрашимия проповѣдникъ

Слѣдъ сполуката въ г. Ловечь, *продавачьтъ* на „полезни книжки“ тръгналъ за Севлиево, Габробо. Търново. Лѣсковецъ, Трѣвна и Орѣховицитѣ, а *купувачътъ* на „едъръ добитъкъ“ — за Троянъ, Тетевенъ, Орхание, Етрополе, Вратца, Берковица, Ломъ и Орѣхово.

Въ Троянъ „приятелитѣ на Станя Ловчалията“ студено приели и студено испроводили *апостола на свободата.*

До „приятелитѣ“въ Тетевенъ Дяконъ Левски ималъ „прѣпоръчителни“ писма, и отъ Турно-Мѫгуреле, и отъ Плѣвенъ, и отъ Ловечь. Василъ *Йонковъ* — тѣлохранительтъ на „търговеца“, познатъ и на дѣцата въ Тетевенъ, отвелъ „господаря си“ въ кѫщата на *Петко Милевъ,* единъ отъ първитѣ богаташи и влиятелни хора въ Тетевенско. Бай *Петко*, притежатель на нѣколко „стотини глави едъръ добитъкъ“ приелъ и посрѣщналъ съ подобающа честь „търговеца на едъръ добитъкъ“. На другия день го развелъ изъ града; запозналъ го съ първитѣ „малъ-сайбии“ на „едъръ добитъкъ“; завелъ го дори въ конака и го запозналъ съ мюдюра и кадията; запозналъ го съ *Хаджи Стойно* Станевъ, тетевенскиятъ *Ротшилдъ* и башъ-конашки чорбаджия. Хаджи Станю, за да покаже богатството си и силата си на новия търговецъ, отвелъ го дома си; нагостилъ го, както подобава, поканилъ го да отидѫтъ въ *говедарника*, за да видѫтъ стоката му: *200 юнци, 150 крави, 50 телци и проче...*

Петко Милевъ, Хаджи Станйо и „търговецътъ“ отишли на *говедарника:* разгледали юнцитѣ и телцитѣ; пазарували се и неспазарени се върнали отъ гората въ Тетевенъ. Петко *Страшника* и Хаджи Станю *банкера* вѣрвали, че иматъ работа съ тежъкъ влашки търговецъ на едъръ добитъкъ!! . . . Ето защо, тѣ сѫ го развеждали по говедарника и по конака.

По исканието на Иванъ Ибришимовъ (учитель), братя Хаджи *Иванови*, Станйо и Станчо, братовчеди на Хаджи Станя, свикали роднини и приятели на вечеринка у дома си, дѣто надошли: *Хаджи Станйо Спаневъ*, Петко *Милевъ*, — Иванъ *Петковъ*, Дочо *Мръвковъ*, Иванъ *Фурнаджиевъ*, Марко *Иончевъ*. Василъ *Пупешковъ* и дѣдо Лалйо *Пѣевъ*; присѫтствувалъ на вечеринката и търговецътъ на едъръ добитъкъ, заедно съ тѣлохранителя си.

Гоститѣ, слѣдъ като хапнали и пийнали и се развеселили, сами нагазили въ политиката. Хаджи Станйо бистрилъ политиката съ *Московеца*, Петко *Милевъ* съ Сърбина, а Ибришимовъ — съ Наполеона III. Василъ *Ионковъ* испѣлъ пѣсеньта на Хайдукъ *Вълко*, а търговецътъ — пѣсеньта на „жаловититѣ славеи“. Хаджи Станйо и Петко Милевъ се расчувствовали; въ момента на патриотическия си екстазъ, обявили на търговеца, че на долна цѣна ще му продадѫтъ добитъка си, за хатъра на сладката му пѣсень. Търговецътъ отворилъ уста и разказалъ на Тетевенскитѣ свѣтила, каква търговия върти той и защо се скита по градове и села. Хаджи Станйо замръзналъ на мѣстото си, а Петко Милевъ *Страшника* се приближилъ до *Левски*, потупкалъ го по рамото и му казалъ: „имай ме за свой човѣкъ; богатството ми е на твое расположение; дано даде Господь скоро да се испълнѭтъ „*сладкитѣ ти думи*“. Дочо *Мръвковъ*, отъ патриотическо умиление, цѣлуналъ рѫка на раскалугерения дяконъ, а *дѣдо Лалйо* поискалъ прѣдъ него да си исповѣда грѣховетѣ:

— „На таквизъ исповѣдници искамъ азъ да си исповѣдамъ грѣховетѣ“, — казалъ Дѣдо Лалйо и съ благоговѣние цалуналъ не рѫката, а челото на Дякона Левски.

Петко Милевъ и Марко Иончевъ, нераздѣлни другари на *Хаджи Станя*, успокоили другаря си съ думитѣ: „ако те е страхъ да бѫдешъ членъ на комитета, защото си *мемлекетъ чорбаджия*, то можешъ да си мълчишъ и нищо повече". *Честолюбието* надвило на *страха*: Хаджи Станйо приелъ да бѫде другарь на Петко Милевъ въ една съвсѣмъ нетърговска работа!!...

„Приятелитѣ" въ Тетевенъ съ въсхищение въсприели идеята за организирание „тайни комитети". Събрали на бърза рѫка помежду си *сто* (100) лири турски. Събраната сумма прѣдложили на Дякона. Левски взелъ купчинката лири отъ мендерлика, завързалъ ги въ кърпата си и ги прѣдалъ на Хаджи Станя: „на ти, Хаджи, тая сумма, та кога се завърна слѣдъ нѣколко дни тука, *стотѣхъ* лири да станѫтъ *двѣстѣ*".

По съвѣтитѣ на Дякона, „приятелитѣ" въ Тетевенъ проводили чрѣзъ Василя Ионковъ *10 лири* на Данаила Поповъ, за да имъ накупи „бунтовнически вѣстници" и „бунтовнически книги".

Бидѣйки прѣдоволенъ отъ сполуката си въ Тетевенъ, Дяконъ Левски съ „накривенъ фесъ" и засмѣнъ до уши, дѣто се е рѣкло, отпѫтувалъ за *Орхание*. Василъ Ионковъ останалъ при домашнитѣ си въ с. *Гложене*, а на мѣсто него Станчо Хаджи Ивановъ тръгналъ съ „търговеца на едъръ добитъкъ".

Братя Хаджи Иванови достатъчно тѣжели върху търговскитѣ вѣзни въ търговското поднебие въ Орхание, Етрополе, Тетевенъ и Вратца; ето защо, съпроводничеството на Станчо Хаджи Ивановъ е дигнало акциитѣ на „влашкия тежъкъ търговецъ на едъръ добитъкъ".

Станчо отвелъ „търговеца" въ голѣмото село *Български изворъ* — голѣмъ изворъ. Настанилъ го въ кѫщата на Димитръ *Крачуновъ*,*) пръвъ селски богаташъ

---

*) *Бѣлѣжка.* Димитъръ *Крачуновъ* бѣ единъ отъ найдѣятелнитѣ членове на тайния комитетъ (глед. III. кн. *Минѫлото*).

и кметъ на селото. Безъ много забикалки, „търговцитѣ“ пришепнали на Крачунова по каква работа ходѭтъ. *Крачуновъ* свикалъ, божемъ, на гощавка приятелитѣ си: Георги *Стойковъ*, Маринъ *Петевъ*, Дикс *Стойковъ*, Дико *Геровъ*, Дидйо *Пѣевъ*, Дико *Тодоровъ* и Вуте *Никовъ*. *Гощавката* се свършила съ организиране таенъ комитетъ въ с *Голѣмъ Изворъ*. Сабрали *10 лири* и ги проводили на съхранение въ кисията на Хаджи Станя

Отъ *с. Голѣмъ Изворъ* „търговцитѣ“ *отишли въ* село *Абланица*. „Кондисали“ на чорбаджи Марковия ханъ. Чорбаджи Марко съ „честь и слава“, каквато се подобава на тежки търговци, посрѣщналъ и испратилъ високитѣ *си гости. Съ първа срѣща и съ първа дума* Дяконъ *Левски* разбралъ, че чорбаджи Марко не е човѣкъ за комитета, та затова и дума не му продумалъ по истинската си търговия.

Отъ *Абланица*, „търговцитѣ“ се спрѣли въ голѣмото село *Ведраре*. „Кондисали“ въ кѫщата на чорбаджи Патя, заптийско ухо и конашко око Учителсвувалъ тогава въ село Ведраре Илия *Костовъ*, родомъ отъ Сопотъ. Костовъ билъ сгаръ познайникъ на *Дяконъ Игнати*; *когато раскалугерения дяконъ Игнати учителствувалъ въ с. Войнягово*, тогава *Костовъ* учителствувалъ въ с. *Дѫбене*, съсѣдно на Войнягово. Учительтъ *Костовъ* разбралъ по каква работа ходи бившия *дяконъ Игнати. Пришепналъ му на ухо слѣднитѣ думи: „пази* се отъ чорбаджи Петя“. Чрѣзъ учителя Костовъ, Дяконъ Левски основалъ таенъ котитетъ въ с. *Ведраре*. Първитѣ участници на ведрарския комитстъ сѫ били: Братя *Попови*, Иванъ и Филйо; братия *Ветови*, Иванъ и Бутйо и Вутйо *Пеловъ*.

На 10 Декемврий „търговцитѣ“ пристигнали въ гр. Орхание. „Кондисали“ (установили се) на „Шарения-ханъ“. Направили „официална визита“ на най-първитѣ *„малъ сайбии“* на едъръ добитъкъ. Стария *Брънчевъ*, конашки чорбаджия, безъ да знае съ кого има работа, отрекомандувалъ „тежкия търговецъ“ на орханийския каймакаминъ. Маринъ Николовъ, Иетко *Пиновъ* и Гаврилъ *Брънчевъ*, търговци отъ срѣдня ржка, устроили вечеринка на „тежкитѣ търговци“ въ *Шарения ханъ*. На вечеринката билъ поканенъ, дѣто се е рѣкло, цвѣтътъ на тогавашната орханийска интеллигенция. Дяконъ *Левски* на вечеринката повечето пѣлъ, а по-малко говорилъ. Орханийскитѣ младежи се организирали въ таенъ комитетъ. Събрали помежду си *30 лири* и ги турнали за основа на бждащата комитетска каса въ Орхание.

Отъ Орхание „търговцитѣ“ отишли въ *Етрополе*. Николчо Арнаудовъ, първо етрополско свѣтило, приелъ съ подобающа честь „тѣжкитѣ търговци на едъръ добитъкъ“. Нагостилъ ги както прилича; запозналъ ги съ етрополскитѣ беюве и агалари „притѣжатели на *хиляди говежди глави*“; но при все това търговцитѣ не харесали „етрополския добитъкъ“. Станчо Хаджи Ивановъ скритомъ спусналъ въ ржката на *Тодоръ Пѣевъ* нѣкакво си парченце отъ бѣла хартия — секретната записка на *Ибришимова*. Дяконъ Левски се запозналъ съ главния учитель на Етрополскитѣ училища — *Тодоръ Пѣевъ*. Съ физическата си хубость, съ вънкашната си елегантность и съ умственната си гъвкавость, Пѣевъ произвелъ силно впечатление на *Дяконъ Левски*. Въ личностьта на Тодоръ Пѣевъ, Дяконъ Левски намѣрилъ уменъ съвѣтникъ. Т. Пѣевъ, като просвѣтенъ човѣкъ на врѣмето си, най-добрѣ е разбралъ ламтѣнието на тълпата, гъделътъ на конака и простотията на *агата*. Идеята за организиране на българскитѣ патриоти въ тайни комитети схваната била на длъжъ и да ширъ отъ етрополския главенъ даскалъ. Въ главата на Т. Пѣевъ запълпали разни проекти относително организацията на тайнитѣ комитети. Отъ 1867—72 год. често Левски се е обрьщалъ за съвѣти къмъ Т. Пѣевъ по устройството на комитетитѣ.

Отъ Етрополе „търговцитѣ“ заминали за гр. *Вратца.* Коледнитѣ пости отговѣли въ Врачанския мънастиръ, що е расположенъ въ дефилето при с. Черепишъ; а новата (1868) година посрѣщнали въ Вратца, въ дома на братя *Анкови*

Каквато тѣжесть сѫ имали въ *Тетевенско* братя *Хаджи Иванови*, такава тѣжесть сѫ имали въ Врачанско и братя *Анкови.* Чрѣзъ братя *Анкови*, Левски сполучилъ да състави таенъ комитетъ въ гр. Вратца. Въ състава на Врачанския комитетъ влѣзли синоветѣ на първитѣ богаташи: Бошняцитѣ, Печеняцитѣ, Анковцитѣ, Митйо Цвѣтковъ, *Бакаловъ*, Митйо Х. Мицовъ и други ...

Синоветѣ на врачанскитѣ „тежки джелепи“ съ благоговѣние приели и испроводили Дякона Левски. Дали му *10 лири пѫтни разноски.* Станчо Хаджи Ивановъ се върналъ въ Тетевенъ, а длъжностьта *съпроводачъ* заелъ *Митйо Анковъ.*

Левски и Анковъ, „тѣжки търговци на *ярешки кожи*“ пристигнали въ *Берковица.* Установили се въ Х. Петровия ханъ. Посѣтили по-първитѣ търговци на „ярешки кожи“. Направили официална визита на *Негово Високопрѣосвященство Доротея*, епископъ софийски, живущъ тогава въ Берковица. Берковица отказала да влѣзе подъ общата организация на тайнитѣ комитети. Съ неприятни мисли и горчиви думи напустналъ Левски градецътъ на *покорнитѣ раи* и се опѫтилъ за селото *Кутловица* (днесь Фердинандово). *Дебелокожитѣ* шопи-кутловчане се показали по-въсприемчиви отъ *тънкокожитѣ* Берковчане: *шопската Кутловица* се записала въ „тевтеря на свободата“.

Отъ Кутловица, Левски и Анковъ отишли въ г. Ломъ-Паланка. „Кондисали“ въ кѫщата на Александръ *Цановъ паспортъ-меймору* (чиновникъ при паспортното отдѣление). Цановъ, паспортъ-меймору, не малко се исплашилъ, като узналъ отъ гоститѣ си *тайнати* на търговската имъ екскурсия; но Митйо успокоилъ Александра, като го излъгалъ, че всичкитѣ „врачански джелепи“ сѫ членове на тайния комитетъ.

Прѣзъ братя *Ангелови* (Д. II- и А. II), най-виднитѣ Ломски граждани, Левски наредилъ таенъ комитетъ въ Ломъ-Паланка*). Алекс. *Цановъ* не влѣзълъ въ комитета, но обѣщалъ на дякона *Левски* своята подържка на „светото дѣло“ съ свободно пропускание на „тайната кореспонденция“ и на „тайнитѣ хора“. Алекс. Цановъ билъ първия турски чиновникъ, когото Левски употрѣбилъ за орѫдие на комитета. Отъ 1868—72 год. *Цановъ* билъ вѣренъ служитель на *комитетското дѣло*, а слѣдъ *Арабаконашкото събитие* се отказалъ да помага на „народнитѣ хора“.

„Приятелитѣ“ въ Ломъ разказали на Дякона Левски разни дивотии, вършени отъ *Чорбаджи Йончо*, конашко ухо и полицейско око. Левски поискалъ да се види и да се поразговори съ *конашкото чудовище*. Придруженъ отъ М. Анковъ и Алекс Цановъ, направилъ официална визита на Чорбаджи Йонча. „Търговецътъ на царевица се поразговорилъ съ *конашкото ухо*. Цановъ нарочно подигналъ прѣдъ чорбаджи Йонча въпросъ за убийството на „вагабонтитѣ“ въ парахода „*Германия*“ (1867 год. 9 Августъ, русчушката скеля, убийството на войводитѣ *Цвѣтко* и *Никола*). Чорбаджи Йончо се расфучалъ по адреса на „вагабонтитѣ“ и казалъ:

---

*) Димитъръ Ангеловъ и попъ Димитъръ, членове на Ломския комитетъ, били прѣдадени на турскитѣ власти отъ *Негово Високопрѣосвященство* Доротей, Митрополитъ Софийски. Попъ Димитъръ е билъ арестуванъ на 11 Юния, 1868 год., въ село *Славотинъ* (Берковска околия). Д. Ангеловъ и попъ Димитъръ били осѫдени на *вѣчни окови* въ Сен-жан-д'Акарската крѣпость. Д. Ангеловъ избѣгалъ отъ рѫцѣтѣ на турската полиция на Измирското пристанище, а попъ Димитъръ излѣжалъ десеть години въ „Акке-Калеси“.

— Ехъ, да ми се падне на ржка нѣкой отъ такивато „вагабонти“, съ кремъкъ бихъ го дралъ! . . . Недаватъ мира на царската рая и на царскитѣ хора. . . .

Казалъ Чорбаджи Иончо, безъ да знае, че „търговецътъ *на царевица“, съ когото се разговаря, е единъ* отъ такивато „вагабонти“.

Отъ Ломъ-Паланка, „търговцитѣ“ по сухо отпжтували за гр. Орѣхово. „Кондисали“ въ *хана* на Иванъ Димитровъ *налбантина, неотдавна* прѣселенъ отъ село *Конопчии*, чирпанска околия. Анковъ открилъ на Димитрова като какъвъ сортъ царевица прѣкупватъ. Димитровъ ги обадилъ на *чорбаджи Цеко*, най-влиятелното лице въ Орѣховската нахия. Чорбаджи Цеко отъ „заднитѣ врата“, дѣто се е рѣкло, приелъ у дома си лъжливитѣ търговци, нагостилъ ги съ печени кокошки, разговорилъ се съ тѣхъ на дълго и широко по организирането на тайнитѣ комитети и свършилъ съ заповѣдьта;

— Ей, още сега, ще се качите на конетѣ *си и ще* отидете тамъ, отдѣто сте дошли. Още веднъжъ кракътъ ви тукъ, въ Орѣхово и въ орѣховската нахия, да не стжпва, иначе ще го прѣчупж! . . .“

„Търговцитѣ“ посрѣдъ нощь напустнали Орѣхово и осъмнали въ голѣмото сѣло *Бѣла Слатина*. Тукъ „приятелитѣ“ се раздѣлили: Митйо Анковъ тръгналъ за *Враца*, а дяконъ Левски — за Плѣвенъ.

Чорбаджи Цеко не прѣдалъ лъжливитѣ търговци на турскитѣ власти; само ги сплашилъ съ властьта и запрѣтилъ имъ да *размирявать* духоветѣ на царската рая, обожателка на конашката му дипломация.

На връхъ *Благовѣцъ* (1868 год) *Левски*, облѣченъ въ калугерски дрѣхи, влѣзалъ въ гр. Ловечъ и слѣзълъ въ кжщата на попъ *Лукана*. Въ каяфета на „светогорския просекъ“, тръгналъ той между благочестивитѣ ловчански християни да събира (божемъ) милостиня за братята *отъ Света-Гора*.

Продавачътъ на „полезни книжки“ и подвързачъ на „черковни книги„, *Голѣмия Христо,* се завърналъ отъ обиколката си въ гр. Ловечъ. Дошелъ отъ *Гложене* и Василъ *Йонковъ.* Другаритѣ легионери, сега проповѣдници, размѣнили мисли и чувства относително обиколкитѣ си по градове и села въ „*Туна вилляети*“. Слѣдъ нѣколко съвѣщания, взели слѣднето рѣшение: Левски да посѣти селата и градоветѣ, прѣзъ които е миналъ Голѣмия Христо; Христо да заобиколи лицата, които приели „новата вѣра“ отъ Дякона Левски; а Василъ *Йонковъ* да отиде въ *Турно-мѫгуреле*, та да накупи „бунтовнически книги и брошури“ и стотина револвери и да ги распрати чрѣзъ *Анастаса* и Дочо *Мръвкови* до „приятелитѣ“ въ Ловечъ, Тетевенъ, Орхание, Етрополе, Вратца и Ломъ.

Левски, въ образа на „светогорски просякъ“, тръгналъ за Търновско, имайки въ пазвата си списъка на лицата, съ които се е срѣщалъ продавачътъ на „полезни книжки“; *Христо* тръгналъ за Врачанско, а *Йонковъ* за Влашко. . . . .

„Светогорския просякъ“ наредилъ таенъ комитетъ въ гр. Севлиево.

Въ Габрово „просякътъ“ слѣзналъ въ хана на братя *Кръстникови,* посветени на *дѣлото* отъ Христо Ивановъ. *Светогорецътъ* пѣлъ въ габровската съборна черква, посѣтилъ прѣзъ „заднитѣ врата“ *Априловската гимназия.* Просилъ милостиня между еснафитѣ. Съ смирено лице посѣтилъ габровскитѣ чорбаджии (Манафовци); подмѣтналъ имъ за нѣкаква си „нова света-гора“. Съ помощьта на по-младитѣ учители, Левски турилъ въ торбата на комитета габровскитѣ младежи.

Въ *Дрѣново* „светогорецътъ“ слезналъ въ хана на *хаджи Пенча Кискиня*; разговорилъ се съ притежателя на хана — първия богаташъ въ Дрѣновско и съ очитѣ си, дѣто се е рѣкло, се убѣдилъ, че хаджи *Кис-*

кинъ е лошъ человѣкъ. За да го расположи на откровенность, светогорецътъ му испѣлъ на „7-й гласъ херувикото“ и *тропара* на Св. Богородица", но Хаджи *Кискинъ* едно твърдѣлъ: *„парата е и правда и свобода: имашъ пари, имашъ право, имашъ и свобода“*. Левски сондиралъ дрѣновската младежь, но отъ разговоритѣ разбралъ, че тя исповѣдва *Кискинскитѣ начала* на хаджи Кискиня. *Дрѣново* не приело „новата българска вѣра“. Апостолътъ Левски, съгласно Евангелската заповѣдь, отърсилъ дрѣновския прахъ отъ обущата си и заминалъ за *Велико-Търново*.

На 15 априлъ, 1868 год., кѫсно вечерь, въ мрачината, калугеръ „нѣкой си“ влѣзълъ въ Велико Торново. *Левски* се настанилъ въ кѫщата на *Иванъ Х. Димитровъ*, търговецъ оть първа рѫка. Търновскитѣ младежи, потомци на Асеновци, се засуетили около кантората на Хаджи Димитрова. Единъ по единъ, прѣзъ „заднитѣ врата“ на кѫщата, младежитѣ посѣтили «новия светогорецъ». За да избегне окото на търновската полиция, Левски се прѣселилъ въ близкия манастиръ „Прѣображение“. На чело на Ив. Хаджи Димитровъ, около 25 души младежи отишли, божемъ, на „*теферичъ*“ въ манастирътъ.

Отецъ Матей *Прѣображенски**) съ бъклица въ рѫка ги посрѣщналъ. Два дни младежитѣ ели, пили, бунтовни

---

*) *Бѣлѣжка.* Отецъ Матей *Прѣображенски*, именуемъ *Миткалото*, въ младинитѣ си билъ Старо-планински хайдукъ. Прѣбродилъ е на длъжъ и на ширъ Влашко, Богданско и Бесарабско, Велика Русия и малка Сърбия, Света Палестина и Света гора. Въ 1862 год. земалъ живо участие въ испѫждането на турския гарнизонъ изъ Бѣлградската крѣпость. Въ прѣстрѣлката получилъ нѣколко рани. Скиталъ се е съ *Раковски* по Балканитѣ и по бесарабскитѣ манастири. Уморенъ отъ *миткание* по чуждитѣ земи, завърналъ се въ милото си отечество; прѣвелъ отъ сръбски *житието* на по-главнитѣ светци, отпечаталъ го на «вересия»

пѣсни пѣли, благи думи думали и комитетъ организирали; на първа рѫка 50 *лири* събрали; на Дякона мѣрка земали и му зарѫчали единъ катъ дрѣхи отъ най скѫпо сукно.

На 20 априлъ сутриньта, рано, изъ манастиря Прѣображение излѣзли двама *опърпани* калугери и хванали пѫтя за Орѣховица. Дяконъ Левски, придруженъ отъ отецъ Матей *Миткалото*, посѣтилъ *Горна* и Долна Орѣховица, Лѣсковецъ, Трѣвна, Поли-*Крайще* и по-главнитѣ села на търновската околия. Гдѣто миналъ и комитетъ посѣлъ. . . .

Двамата *опърпани калугери* посѣтили и градецътъ *Елена*, котило на конашкитѣ чорбаджии. Съ *житието* въ рѫка и съ смирени лица се явили тѣ прѣдъ еленскитѣ чорбаджии. Еленскитѣ *Юпитери* по едно *житие* си купили; високомѣрно изслушали *опърпанитѣ* калугери и шеговито ги запитали:

— Знаете ли че въ Русчюкъ тѣзъ дни Митхадъ-паша *лудница* отваря?

— Та що отъ това? — запитали калугеритѣ.

— Идете тамъ! та проповѣдвайте на лудитѣ това, що проповѣдвате намъ! . . .

Опърпанитѣ калугери се обърнали къмъ Еленската младежь. Отъ нѣколко срѣщи съ „младежитѣ горещи“, калугеритѣ разбрали, че мустакатитѣ младежи безъ поз-

---

и тръгналъ да го распространява между благочестивитѣ християни. Съ *житието* въ торба, той обиколилъ по-главнитѣ градове и села, расположени отъ двѣтѣ страни на Стара-Планина. *Черната нужда* го вкарала въ килията на манастиря *Прѣображение*. Личната му срѣща съ Дяконъ Левски отново го тласнала въ *буритѣ житейски*. Отъ «умиротворенъ скитникъ» той отново станалъ горещъ проповѣдникъ на *правдата и свободата*: приелъ да бѫде помощникъ на Левски въ организирането на тайнитѣ комитети. . . . . .

волението на „старитѣ“ не смѣятъ да си хвърлятъ даже оцапанитѣ гащи! . . . До такъва стъпень е била строга семейната и общественна дисциплина въ градецътъ *Елена...*

Апостолитѣ отърсили *Еленския прахъ* отъ подплатенитѣ си емении и се върнали въ *Велико Търново.*

Дрѣново не прие „вѣрата на свободата“. защото вѣрваше само въ *парата*, а *Елена* съ ирония показа апостолу на лудницата вратата! . . .

„Еленчени и Дрѣновци сѫ *„питомни диваци“* — писалъ Левски на Хр. *Иванова.*

На 30 априлъ прѣдъ търновската кантора на Иванъ Хаджи Димитровъ чакаше файтонъ. Изъ канторага излѣзе „нѣкой си“ младъ господинъ, раскошно облѣченъ по новата мода и съ челебийска осанка се расположи на файтона. Камшикътъ исплющя, файтонътъ загърмя по неравниятъ калдаръмъ и полѣтя къмъ столицата на Митхадъ-Паша (Руссе). На 1-й Май *Левски* пристигналъ въ гр. Руссе и „кондисалъ“ въ кѫщата на *Стоилъ Ефенди* (Стоилъ Поповъ, чиновникъ при Митхадъ-Паша, редакторъ на вѣст. „Дунавъ“, и цензоръ на български книги, що се печатехѫ въ областната печатница.

Въ лицето на елегантно облѣчения си гостенинъ *Стоилъ Ефенди* узналъ *Василъ Ивановъ*, синътъ на Гина Кунчева, сестренникъ на архимандритъ Хаджи Василя — узналъ бившиятъ свой съученикъ отъ Карловското взаимно и класно училище — бившиятъ свой съмисленникъ на „юношеското волнодумство“.

Безъ забикалки, *Левски* разсказалъ на *Стоилъ Ефенди* по каква работа ходи и защо е дошелъ въ Русчукъ. Стоилъ Ефенди изгубилъ и ума и дума. *Чорапчиевъ Ефенди*, директоръ на *Ислахането*, спасилъ колегата си Стоилъ Ефенди: Приели (божемъ) да бѫдѫтъ почетни членове на комитета; дали му *нѣколко лири* я го помолили по-скоро да напустне градътъ Руссе.

Прѣзъ „заднитѣ врата“, *Левски* посѣтилъ *баба Тонка*

Обрѣтенова. Въ Обрѣтеновата градинка, що виси надъ дунавскитѣ сипеи, въ една майска нощь *фисхармоника* свирила; въ унисонъ на фисхармониката нѣколко мѫжски гласове турски „маанета“ пѣели; въ градинката имало около 20 души руссенски младежи, въ срѣдата на които сѣдѣлъ „скъпиятъ гостъ“ на *Стоилъ Ефенди.* Повидимому, младежитѣ отъ читалището *„Зора“* се наслаждавали съ „майскитѣ хубости“, а въ сѫщность тѣ сѫ засѣдавали: *фисхармониката* и турскитѣ любовни пѣсни служили за прикритие. И въ Руссе, подъ носътъ на Митхад Паша, Левски натъкмилъ таенъ комитетъ. Отъ деньтъ на вечеринката, до деньтъ на Освобождението (1868—1878) скромната кѫщица на *баба Тонка* бѣ се обърнала на *комитетски ханъ.*

Прѣзъ Свищовъ, Левски се завърналъ въ столицата на Асеновци. Въ Свищовъ „търговеца на бакъръ“ не можалъ да нареди таенъ комитетъ, защото цвѣтътъ на Свищовската бунтовническа младежь бѣ откарана вечь въ *Диаръ-Бекиръ* (четата на *Филипъ-Тотю* 1867 год.).

Прѣди да замине за Свищовъ, Дяконъ Левски проводилъ по Ангелъ *Обрѣтеновъ* много здравье на *братята* въ село *Ени-Кйой. Много здравьето* гласяло: «числото си увеличете, орѫжие си набавете и чакайте деня на възстанието».

Бидѣйки прѣдоволенъ отъ бунтовническата си екскурсия на сѣверъ отъ Стара-Планина, Левски рѣшилъ да се расходи и въ коритото, що е между Родопитѣ и Балкана.

Въ хана на братя *Кръстникови* (Габрово) бай *Станю,* пратеникъ на Ловчанския комитетъ, чакалъ Дякона Левски. *Святогорецътъ* пристигналъ въ Габрово, бидѣйки придруженъ отъ калугера *Прѣображенски.* Левски прѣгледалъ пратенитѣ нѣща отъ Василъ *Попковъ*: десеть револвера, 50 броя отъ „Дунавска Зора“ и 20 екземпляра отъ „Асень Первий“ — *Раковскаго.* Избралъ два револвера; единия далъ на отецъ Матея, другия задържалъ за себе си. Половината отъ броеветѣ на „Дунавска Зора“ и „Асенъ Первий“ набъкали въ дисагитѣ на отецъ Матея при *житието* на по-главнитѣ свѣтци, а останалата часть, заедно съ 8-тѣхъ револвера, испроводили до Иванъ Хаджи Дититровъ въ Търново.

Прѣди да замине на югъ отъ Балкана, *Дяконътъ*, чрѣзъ бай *Станя Ловчалията*, наредилъ по-главнитѣ пунктове на тайната поща въ „Туна-виляети“.

* * *

На 15 май (1868) на върхътъ *Св. Никола* (Шипченски проходъ) се мѣркахѫ двѣ калугерски сѣнки. Калугеритѣ пѫтувахѫ отъ Габрово за Казанлъкъ: прѣдъ очитѣ имъ се растилаше *Розовата долина*; задъ долината *Срѣдня Гора* въ видъ на нилски крокодилъ се бѣ взгѣгрѫла, а задъ Срѣдня Гора Родопитѣ се губѣхѫ въ нѣкаква си магическа синина. Тракийското поле бѣ обсипано съ майски хубости. Прѣдъ очитѣ на пѫтницитѣ чудесниятъ образъ на многострадалната Тракия ту испъкваше, ту се губеше въ мъгливиятъ просторъ на Тунженската долина.

Духътъ на тиранията — облѣченъ въ *джепкенътъ* на турското заптие и въ мундирътъ „Азизе“,*) припасанъ съ саблята на пророка, съ „*свѣщенното знаме*“ въ рѫка (санджакъ-шерифъ) — високо летѣше надъ тракийскитѣ полета и грозно се заканваше на пѫтницитѣ смѣли — носители *духътъ на свободата*.

Три години бѣха се изминали отъ какъ Дяконъ Левски бѣ напусталъ Тракийскитѣ полета. Днесь (15 май) отъ върхѫтъ *Св. Никола* съ *генералско око* разгледваше той поробената си бащиния. Майската гледка отъ върхътъ Св. Никола дълбоко покъртила сърдцето на апостола: отъ патриотическо умиление, той заплакалъ и казалъ: „Боже, помогни ми да снема веригитѣ отъ нозетѣ на роба, па сетнѣ, ако щешъ, земи ми душата! . . .

---

*) Параденъ Мундиръ на Валиитѣ — Генералъ-Губернаторитѣ.

Пѫтницитѣ калугери прѣнощували въ село *Шипка*, тогава *гнѣздо* на *Старо-Планински хайдути*. Шипченскитѣ попове чули и разбрали отъ пѫтницитѣ калугери, че е дошло врѣме турчинъ да се коли. *Шипченскитѣ хайдути* приели *вѣрата* на *тайнитѣ комитети*, и въ името на Св. Никола се закълнали помощь да даватъ на комитетскитѣ хора . . . *)

Отъ *Хайдушка Шипка*, опърпанитѣ калугери се опѫтили за *туркоманскиятъ Казанлъкъ*. Отецъ Матей *Миткалото* слѣзалъ въ святогорския метохъ, а Дяконъ Левски, бидѣйки елегантно облѣченъ по най новата мода (въ дрѣхитѣ що му направили търновскитѣ младежи), слѣзълъ на хана на бабинъ Гининъ Петка. *Прѣображенски* тръгналъ изъ града, божемъ, по *просия*, а Дяконъ Левски, — божемъ, по *търговия*. Въ качеството си „търговецъ на гюлово масло„ Левски посѣтилъ братя *Папазови* — *Димитрото* и *Ботю Гюлапханитѣ* на братя Папазови дѣйствовали въ най-силния си разгаръ. Димитрото развелъ „търговеца на гюлово масло“ по гюлапханитѣ; дрънкалъ му постоянно за доброто качество на неговия собственъ „максулъ“, като укорявалъ „максулътъ“ на другитѣ производители. Левски разбралъ, че има работа съ единъ *недокръстенъ Християнинъ* — разбралъ, че Димитрото е по-зълъ турчинъ отъ самитѣ турци; но при все това „търговецътъ“ изотдалечъ му загатналъ за нѣкакъвъ си „новъ видъ гюлово масло“, което съ пари се не купувало. *Димитрото*, като чорбаджи *Йонча* въ Ломъ, се расфучалъ по адреса на *ва-*

---

*) Прѣзъ 1870 год. въ Шипка се наредилъ формаленъ комитетъ. По-главнитѣ му членове били: Христо *Духовниковъ*, Недю *Черковски* и Никола попъ *Павловъ*, днесъ попъ Никола.

габонтитѣ, безъ да знае, че разговаря съ „най голѣмия вагабонтинъ“. *Татаръ суратлията Ботю* произвелъ по-приятно впечатление на Дяконъ Левски; чрѣзъ разни забикалки, далъ му да разбере, че иска съ него да се разговори на самѣ. Отишли на *Кайнарджа* (Студенитѣ извори). Левски расказалъ на Ботя Папазовъ, като на какъвъ видъ „гюлово масло“ е търговецъ. На Ботя петитѣ истинали, челюститѣ му затреперали; умътъ му се скрилъ, ей, тамъ, нѣйдѣ си въ дъного на мозъкътъ му; но при все това, Ботю се показалъ човѣкъ; далъ на Левски 25 лири и съ сълзи на очи го молилъ да не се открива на *Димитрото*, защото до обѣдъ Димитрото едно мисли, а слѣдъ обѣдъ съвсѣмъ противното.

Димитрото, за да покаже чорбаджийския блѣсъкъ на братя Папазови, поканилъ на обѣдъ „търговеца на гюлово масло“. Прѣзъ всичкото врѣме на обѣда, *Димитрото* се хвалилъ съ почеститѣ, които му правили казанлъшкитѣ власти въ конакътъ. Ботю мълчалъ, гледалъ въ земята и сегисъ-тогисъ изъ подъ лобие изглеждалъ „лъжливия търговецъ“ на гюлово масло. За да покаже конашката си сила прѣдъ „скъпиятъ“ си гостъ, Димитрото, чрѣзъ едного отъ слугитѣ си, повикалъ „заптие“ въ кѫщата си. Заптието диванъ чепразъ се изправило прѣдъ конашкия чорбаджия; „иди кажи на Негово Високоблагородие Каймакамъ Ефенди, че надвечерь ще го посѣтимъ съ негова милость (показва на Левски) „търговецъ на гюлово масло“. *Ботю* се смръзналъ на мѣстото си. Заптието още не излѣзло изъ двора, ето ти и *отецъ Матей* влиза съ книжки подъ мишница въ домътъ на братя Папазови.

— Ихъ, отъ калугери — просяци човѣкъ вратата си не може да отвори! — казалъ Дамитрото, като видѣлъ опърпания калугеръ.

Безъ забикалки, отецъ Матей *Миткалото* прѣдложилъ на Димитрото и на Ботя да си купѭтъ по едно *житие* на по-главнитѣ свѣтци и по една книжка отъ *Асеня Перваго*. Между неразрѣзанитѣ листове на *житието*, отецъ Матей майсторски натикалъ по нѣколко броеве отъ „Дунавска Зора“. Юпитеритѣ казанлъшки си купили по една книжка и по едно *житие*. И „търговецътъ на гюлово масло“ си купилъ „Асеня Перваго“, и помолилъ опърпания калугеръ, божемъ, нему непознатъ, да раскаже по кой начинъ Асень и Петъръ сѫ освободили България отъ Византия. Прѣображенски е сладкодуменъ расказвачь. Отворилъ уста опърпания калугеръ и сладкодумно разказалъ историята на българското освобождение отъ византийското иго. Въ заключение, отецъ Матей казалъ, че по сѫщия начинъ България трѣбва да се освободи отъ турското иго, и че писано било нѣйдѣ си какъ двамата *Братя Пипазовци*, Димитрото и Ботю, както братята Асень и Петъръ, ще поведѫтъ народа въ борбата за правда и свобода. *Миткалото* ударило болната струна на Димитрото — струната на грандоманията. Вьсползуванъ отъ случая, „търговецътъ на гюлово масло“ отново загатналъ на Димитрото за „нѣкакво си гюлово масло“ което съ пари не се купува. Ботю замръзналъ на мѣстото си. Казанлѫшкия юпитеръ (Димитрото) не се разсърдилъ; вмѣсто пцувни по адреса на *вагабонтитѣ*, той исчелъ катехизисътъ на благоразумието: „ти си търговецъ, гледай си търговийката, а негова милость, вижъ може да ходи между народа да му расказва за *Асеня* и *Петра*“ . . . . Книжкитѣ стрували 20 гроша, а Димитрото заплатилъ една лира на отецъ Матея.

Надвечерь, въ конашкия дворъ, подъ кѫдравата върба, сладко бѣсѣдвали каймакамъ ефенди, Димитрото и „търговеца на гюлово масло“. Заптии стоели диванъ-чепразъ и прислужвали на бѣсѣдующитѣ голѣмци. Разговорътъ се въртялъ около тогавашната реколта на гюловото масло и пазарнитѣ цѣни на рѫзни продукти.

Чрѣзъ Филипъ *Велевъ*, Левски сондиралъ казанлъшката младежь. Отъ нѣколко срѣщи добрѣ се рабрало, че идеалътъ, на казънлъшкитѣ младежи билъ: пиение мастика на Кайнарджика, пѣение турски пѣсни и печаление турски лири. . . . *Туркоманския* Казънлъкъ си направилъ оглушки: проповѣдьта на апостола мѣсто не хванала. Апостолитѣ отърсили кальта казънлъшка отъ обущата си и заминали за Стара-Загора.

Стефанка, съпруга на Димитрото, като прочела „Асеня Перваго“, отворила и *житието* на по-главнитѣ свѣтци. Между неразрѣзанитѣ листа, намѣрила „Дунавска Зора“, и помислила си, че е *протестански* вѣстникъ; отъ любопитство, прочела го и добрѣ разбрала, че е вѣстникъ *бунтовнически*. Обадила на Димитрото; *туркоманътъ* се расфучалъ, раскрѣщалъ; братъ му Ботю, за да го спаси отъ зло, разказалъ му, че търговецътъ на „гюлово масло“ е *дяконъ Левски*, устроитель на тайни комитети; че опърпания калугеръ е неговъ другарь и че . . . . Димитрото разбралъ, че безъ да знае, *ятакъ* е станалъ на *дякона Левски*.

Проповѣдницитѣ благополучно пристигнали въ Желѣзникъ (Стара-Загора). „Търговецътъ на агнешки кожи“ слѣзълъ въ ханътъ на братя *Хаджи Дечеви*, (Димитъръ и Георги), а отецъ Матей *Миткалото* слѣзълъ въ святогорския метохъ. Чрѣзъ Георги *Хаджи Дечевъ*, Левски свикалъ на „тайна срѣща“ нѣкогашнитѣ „школски волнодумци“, негови другари при „класическото училище. Срѣщата станала въ кѫщата на Колю *Пантата*. Нѣко-

---

Бѣлѣжка. Прѣзъ 1871 год. въ Казънлъкъ билъ нареденъ таенъ комитетъ. По-главнитѣ му членове сѫ били: Филипъ *Велевъ*, Костадинъ *Владиковъ*, попъ Стефанъ, Ботю *Папазовъ* и братъ му *Димитрото*. Послѣдний билъ отъ оглашенитѣ, а не отъ *закълнатитѣ*. Засѣданията на комитета ставали ту въ хана на бабинъ Ганинъ Петка, ту въ кѫщата на Ботю Папазовъ, ту въ кѫщата на Филипъ *Велевг*.

гашнитѣ „школски волнодумци“ брадлета пуснали, мустакъ засукали, та бившия прислужникъ на Хаджи Василя едвамъ можалъ да ги узнае. Едни отъ тѣхъ търговци станали, други кундурджии, френкъ-терзии, трети учители народни, а четвърти се запопили. Тайната срѣща била извънредно сърдечна: сълзи се лѣли, пѣсни се пѣли и въ *свободата* се клѣли. Никола *Ганчевъ*, Пенчо Хаджи Славовъ, Петъръ *Ивановъ*, Георги *Коларовъ*, Стефанъ *Иванчовъ*, Теню *Милошевъ*, Стефанъ *Сливковъ*, Ст. *Михаиловски*, (обѣсенъ на 1876 г. въ Ст.-Загора) братя *Хаджи Дечеви*, братя *Жекови*, Слави *Камбуровъ* и учитель Наню *Тодоровъ* комитетъ наредили.

Отецъ Матей *Прѣображенски* съ *житието* подъ мишница посѣтилъ Старо-Загорскитѣ първенци: Хаджи Господинъ *Славовъ*, братята Хаджи Андонъ и Хаджи Митю, Тодоръ Стоевъ (тогава) конашко ефенди, братя Хаджи попъ Димови и Хаджи Анастасъ Хаджи Начовъ, конашки чорбаджия. Продалъ имъ по единъ екземпляръ отъ „Асеня Перваго„ и по единъ екземпляръ отъ житието на поглавнитѣ святци. Чрѣзъ житието вмъкналъ имъ и по единъ брой отъ „Дунавска Зора“.

„Търговецътъ на агнешки кожи“ посѣтилъ *Тодораки-ефенди* (Тодоръ Стоевъ), помощникъ на каймакамъ бея. Сондиралъ го оттукъ, оттамъ по дѣлото на комитета, и съ прискърбие узналъ, че *окото* на *Тодораки-Ефенди* е въ *просото*: „Ербапъ бѫди, чиновникъ стани и кради, кради, кради, доклѣ свѣтътъ отъ тебъ пропищи“ — казалъ Тодораки Ефенди въ отговоръ на „търговеца“, който му се оплакалъ, че „геченмекътъ отъ день на день по труденъ става.

Дяконъ Левски посѣтилъ *брата Иванча*, Хаджи *Антона* и брата му *Митю*. Отъ страхъ и срамъ, дали му по петь лири и го помолили другъ пѫть въ кѫщата имъ да не стѫпва.

При вечерь, въ мрачината, господинъ нѣкой си, елегантно облѣченъ, влѣзълъ въ кѫщата на даскалъ **Атанаса**. Левски направилъ тайна визита на учителя си по „псалтика“. Бившия *прислушникъ* на Хаджи Василя разказалъ на даскала си кѫдѣ се е скиталъ и по каква работа сега е тръгналъ. Даскалъ *Атанасъ миротворецътъ*, опулилъ очи, нѣколко пѫти емфе смръкналъ и на дякона тѣзъ думи казалъ: синко, по лошъ пѫть си тръгналъ; турското царство съ комитети не ще може се събори; трѣбва синца на Бога да се помолимъ, та дано Велика Русия и сестра Сърбия поскоро испроводѭтъ безбройнитѣ си легиони“. . . .

Бившиятъ ученикъ казалъ на бившия си учитель: и *Велика Руссия* и *сестра Сърбия* ще ни помогнѫтъ тогава само, когато сами ние си помогнемъ“. (Думи на Л. Каравеловъ, казани на Левски въ Бѣлградъ по поводъ недоразумѣнието между *Раковски* и *Князъ Михаила)*.

„Приятелитѣ“ старо-загорски на испращание отвели Дякона Левски на минералнитѣ води (Лъджитѣ). Отецъ Матей отпѫтувалъ направо за *Чирпанъ*, за да приготви „конакъ“ на „човѣка народни“. Въ Лъджитѣ се располагали нѣколко отъ най-злитѣ старо-загорски **читаци**. Съ шумъ и радостни викове младежитѣ въ банята нахлули, за да се окѫпѭтъ и повеселѭтъ; злитѣ *читаци* съ мокри пещемали и съ засукани мустаци наскачали, като разярени тигрове, да биятъ веселитѣ младежи. Левски плюлъ на рѫцѣтѣ си, нахвърлилъ злитѣ читаци въ хауза на банята; заптиитѣ що пазятъ банята се намѣсили въ борбата, за да защитѭтъ „динъ исляма“. Левски и тѣхъ нахвърлилъ въ хауза; слѣдъ това, ѣхналъ си коня и се изгубилъ въ срѣдногорскитѣ дебри. Левски пристигналъ въ Чирпанъ и слѣзълъ на Хаджи Стамовия ханъ. Отецъ Матей се расположилъ въ метоха на Рилския манастиръ.

„Търговецътъ на пашкули“ срѣщналъ се съ даскалъ *Янко Кочевъ* и го сондиралъ относително възможностьта за организирание таенъ комитетъ въ гр *Чирпанъ*.

Даскалъ *Янко Кочевъ*, тогава най-голѣмо слънце на Чирпанското общественно небе, приелъ „новата вѣра“ и свикалъ на „*зияфетъ*“, подъ дѫбовитѣ сѣнки на *Памуклука*, най-вѣрнитѣ си приятели. Участвували въ «зияфетътъ»: Хаджи попъ Димитъръ *Коларовъ*, Георги Данчевъ *зографина*, Михалаки Хаджи *Стамовъ*, Бончо Хаджи *Савовъ*, даскалъ Пенчо *Минарето*, даскалъ Иванъ *Късабаджака*, Жеко *касапина*, Хаджи Теодосия *Приматарина*, Иванъ *Янковъ*, даскалъ Димитъръ *Караормансцътъ*, даскалъ Киро и още нѣколцина отъ първа рѫка чирпански граждани Чирпанското винце направило чирпанци горещи патриоти. Комитетъ се съставилъ: *Киро* отъ радость заплакалъ . . . плакалъ и Хаджи попъ *Димитъръ*, тогава най-интеллигентния священникъ въ Чирпанската нахия.

Матей *Миткалото* посѣщение направилъ на чирпанскитѣ Хаджии-чорбаджии: Хаджи Данчо, конашки чорбаджия, Хаджи Стамо, башъ чифликчия, Хаджи Деко, Хаджи Теню, башъ сарафинъ, Хаджи попъ Петъръ, Хаджи Петъръ и Хаджи Желю (братия), Хаджи Недѣлчо, конашко ефенди. Както виждате, Чирпанскитѣ *чорбаджии* до единъ сѫ сé *хаджии* . . . . *Миткалото* натрапилъ по нѣколко екземпляра отъ *житието*, подхвърлилъ имъ и нѣколко броя отъ „Дунавска Зора“. Съ нѣкаква тайнственность имъ съобщилъ, че нѣкакъвъ си „новъ Крали Марко“ е излѣзълъ изъ «Свѣта Гора» и тръгналъ е по села и градове народа да буди! . . . Хаджи Теню башъ *Сарафина* изгледалъ закърпеното расо на отецъ Матея, и слѣдъ като го изслушалъ, сърдито му казалъ: „калугеръ ли си, дяволъ ли си, не та знамъ, я си земи *житието* и „*Царь Асеня*“, па си бѣгай отъ очитѣ ми, зеръ, като обадѭ на каймакама, ще видишъ единъ и половина „новъ *Крали Марко*“! . . .

Десеть дни Дяконъ Левски седѣнкувалъ въ градъ Чирпанъ. Георги Данчевъ *зографина*, захвърлилъ четката на живописството: станалъ нераздѣленъ другаръ на *дякона Левски.* Отецъ Матей, съгласно плановетѣ на Левски, заминалъ за *Карлово* и *Сопотъ*, а „търговецътъ на пашкули“, бидѣйки придруженъ отъ *зографина*, заминалъ за градътъ Пловдивъ. *Миткалото*, въ качеството си на „таенъ куриеръ“, отпжтувалъ за *Гиопсата*, за да прѣдизвѣсти най-вѣрнитѣ приятели на *дякона Игнати* въ село Войнягово, въ Карлово и въ Сопотъ за скорошното му и тайно пристигване. Гина *Кунчева* и сестра „во Христѣ“ Х*ристина*, отъ радость плѣснали съ ржцѣ! . . .

Бидѣйки прѣдрѣшенъ въ вѣхтитѣ попски дрѣхи на хаджи попъ Димитра и съпровожданъ отъ Георги *зографина*, Левски пристигналъ въ царството на коконитѣ и челебиитѣ, и слѣзалъ въ ханътъ на Хр. Търневъ, находящъ се въ Каршияка, на пжтя за Татаръ-Пазарджикъ. Христо *Търневъ* го позналъ и му прѣдалъ „нѣкакво си писмо съ слѣдния адресъ: „Василъ Ивановъ, абаджия. Ханъ Търневъ“. На плика, подъ името „Василъ“, стърчалъ нѣкакъвъ си „кръстъ“. Кръстътъ казвалъ: „това писмо да се даде въ ржцѣтѣ на дяконъ Левски“. Отъ писмото Левски узналъ, че въ Романия се готви една голѣма бунтовническа чета, подъ прѣдводителството на войводитѣ Х*аджи Димитъръ* и Стефанъ *Караджа*, която чета скоро щѣла да прѣмине Дунава, за да нахълта въ Стара-Планина. Писмото било подписано съ инициалитѣ *Д. П.* (Данаилъ Поповъ). Левски се зарадвалъ, като дѣте на Великъ-день, и написалъ единъ видъ „окржжно“ до „приятелитѣ“ си на сѣверъ и на югъ отъ Балкана, съ което имъ извѣстявалъ радостната вѣсть, и ги умолявалъ чинжтъ що струватъ, мѣрки да земжтъ, та ако не съ оржжие, то поне съ *хлѣбъ* и *припаси* да помогнжтъ на *борцитѣ народни*. . . .

Въ царството на челебиитѣ (Пловдивъ) Левски намѣрилъ една шепа младежи; отъ тѣхъ комитетъ съставилъ. Да спомѣнемъ имената имъ: братя *Търневи*, Димитръ *Матевски*, Анд. *Балтовъ*, Костаки *Догановъ*, Григоръ попъ Бошковъ, Душко Хаджи *Дековъ*, *Андонъ* Фесчията и *Андонъ* книговѣзецътъ. *Няголъ*, съдържатель на *Гавазъ-ханъ*. (На другитѣ младежи имената незнаемъ).

Дяконътъ рѣшилъ да се срѣщне съ руския дипломатически агентъ въ Пловдивъ, тогава *Найденъ Геровъ*, за да го сондира като какъ ще погледне *Велика Руссия* на Хаджи Димитровата чета. Въ калугерски каяфетъ се явилъ той въ *русското агентство*. Геровъ го въвелъ въ приемната стая и отишелъ въ работната стая нѣщо да земе. Връща се Геровъ въ залата и, намѣсто калугеръ, намѣрва нѣкой си елегантно облѣченъ господинъ.

— Кѫдѣ липса калугерътъ? — пита *Геровъ*.

— Кой калугеръ? — отговаря непознатия господинъ.

— Оня, когото, ей сега, оставихъ тукъ въ залата?

— Азъ съмъ! — казалъ господинътъ и показалъ на *Герова* расото, калимявката и искуственната брада, турнати подъ едно кресло.

Прѣзъ умътъ на Герова прѣхвръкнала мисъльта: „негова милость е нѣкой отъ цариградскитѣ цилиндраши разбойници“, и готвилъ се да повика *гавазинътъ*, за да го арестува. Господинътъ прибързалъ, та успокоилъ уплашения консулъ. Левски се открилъ на Найденъ Геровъ, разказалъ му кѫдѣ се е скиталъ, що е вършилъ, сега по каква работа ходи, до колко комитети е нарѣдилъ; съобщилъ му новината за скорошното прѣминувание на голѣмата *бунтовническа чета* и поискалъ мнѣнието му относително прѣдстоящето възстанническо движение.

„Неправете шумъ: турцитѣ ще ви исколѭтъ до единъ. Отъ Руссия не чакайте помощь: та не може да се расправи съ вътрѣшнитѣ си главоболия, та и съ вашитѣ лудешки работи ли ще сѣдне да се занимава? Пишете на приятелитѣ си въ Романия да не минаватъ Дунава, защото като пилци ще ги исколѭтъ турскитѣ башибозуци!....

Също пишете и на приятелитѣ си по градоветѣ, отгдѣто сте минали, да си налѣгатъ парцалитѣ, инакъ на бѣсилка ще увиснѫтъ, или пъкъ въ *Диарбекирската крепость* ще се сплуѭтъ! . . . "

Левски сплѣлъ концитѣ, но слѣдъ малко се съвзелъ и попиталъ:

— Не като русски агентъ, а като българинъ ми кажете, какъ гледате на въстанническитѣ ни намѣрения?

— И като *българинъ*, и като *русски консулъ* казвамъ ви го втори пѫть: не дигайте шумъ; ще ви изколѭтъ до единъ. За сега гледайте *черковно* да се уредите! напуснете плана за организирание на *тайни комитети*. Сега за сега надѣждата е въ *училището* и *черквата*. . .

— Въ случай на явна опасность, ще ли ми позволите да се скрия тукъ, въ това здание, надъ което се развѣва двуглавия орелъ на Велика Руссия?

— Можете, но съ условие — никой отъ вашитѣ да не знае за това — казалъ *Найденъ Геровъ*, русскиятъ въ Пловдивъ консулъ.

Левски надѣналъ дългата калугерска брада, нахлулъ калимявката, увилъ се въ *расото* и съ наведена глава излѣзълъ изъ русското агенство. Геровъ съ граматическо око го изгледалъ отъ малкото балконче, по което дѣцата му играли на кукли.

Светогорецътъ, бидѣйки придруженъ отъ Георги *Зографина*, отпѫтувалъ за голѣмото село *Перущица*. Слѣзълъ въ кѫщата на *Хаджи попъ Тилевъ*, старъ неговъ приятелъ. Чрѣзъ *Хаджи Попа* Левски на бърза рѫка наредилъ таенъ комитетъ въ село Перущица. На първа покана сто души *перущенски младежи* се записали за членове на комитета! . . .

---

*) ***Бѣлѣжка.*** Найденъ *Геровъ* бѣ повечето *граматикъ*, отколкото *политикъ*. За това Каравеловъ въ в. „Свобода" го нарича̀ше *Найденъ граматикъ*.

Отъ *Перущица*, пѫтницитѣ потеглили за Брацигово, Пещеря и Батакъ. Тукъ криво-лѣво комитети натъкмили и слѣзли въ Т.-Паазрджикъ.

Въ Татаръ-Пазарджикъ Левски се срѣщналъ съ братя *Консулови*, които се считали (тог ва) за соль на Т.-Пазарджиската интеллегенция. Любезно го приели тѣ и любезно го испроводили, като му обѣщали нравственната си и материална поддържка . . .

Светогорския монахъ (божемъ) и *заграфинътъ* се запѫтили за Карлово прѣзъ Пловдивъ. Щомъ пристигнали въ хана на Търнева и узнали новината: „между Русчюкъ и Свищовь бунтовници минали, съ царскитѣ войски се срѣщнали, голѣма битка сторили, и отъ двѣтѣ страни имало много убити и ранени.“ Турското население въ Пловдивъ настръхнало. Военни патраули тръгнали изъ пловдивскитѣ улици. По ханищата полицейски постове турнали да наблюдаватъ за пѫтницитѣ. Административниятъ и воененъ деспотизмъ силно се почувствувалъ отъ *неблагонадежнитѣ* и *благонадежнитѣ* раи пловдивски: безъ разлика на вѣра и народность, арестували всѣкиго, който по-кѫсно отъ 12 часа (по турски) се расхождалъ по улицитѣ. *Матевски* и *Андонъ* подвързачътъ връщайки се късно отъ Търневия ханъ, били арестувани Това обстоятелство сплашило Андона *Балтовъ*: сторило му се, че полицията търси *дякона Левски*. Жълтъ и растрѣперенъ явилъ той прѣдъ Търнева и му казалъ: скоро Левски да бѣга: полицията го търси.“ На часа Георги *Данчевъ* отпѫтувалъ за Сопотъ, божемъ черква да зографисва, а *Левски* бидѣйки прѣоблѣченъ въ селски дрѣхи, вмъкналъ се въ Русското агенство. Двайсетъ дни дяконъ Левски мелъ двора, сѣкълъ дърва и носилъ вода на Найденъ Геровъ, и съ напрегнато ухо и око слѣдилъ за сѫдбинитѣ на Хаджи *Димитровата чета*. . . . Слухъ се пръсналъ изъ града, че турското простолюдие, подстреквано отъ софтитѣ, ще да нападне русското консулство, защото *комититѣ* що минѫли Дунава, били, божемъ, пратени отъ русския царь. Оппрайки се на слуха, *Найденъ Геровъ* поискалъ отъ мютесарифъ-паша единъ взводъ войска, да пази консулството. Просбата на консула била испълнена, и повидиму *дяконъ Левски* билъ въ рѫцѣтѣ на турскитѣ военни власти, но той спокойно сѣчелъ дърва и носилъ вода прѣдъ очитѣ на солдатитѣ, въ качеството си на консулски слуга. . .

Императорскитѣ войски, съ помощьта на Казанлъшкитѣ башибозуци, смазали на *Бузлуджа* четата на Хаджи Димитра. Глави, набучени на върлиния, се разнасяли отъ башибозуцитѣ по Тундженската долина, а хванатитѣ *живи момчета* развеждали, като мечки, по градове и села, расположени отъ двѣтѣ страни на Балкана. Въ Търново, Русчюкъ, Казанлъкъ, Стара-Загора и Пловдивъ бѣсилки израстнали; на бѣсилкитѣ „комити“ увиснали. . . Пророчеството на Найденъ Геровъ се испълнило! . . . . .

Бурята минала; всичко тръгнало по старому; Левски изфирясалъ изъ агенството и се озовалъ въ *Стремско*, (Гйопсата). Ардхимандрвтъ Хаджи Василъ билъ вечъ между мъртвитѣ. Въ *Карлово*, *Сопотъ*, *Войнягово*, *Джбене* и *Калоферъ* Левски комитети наредилъ. Сестритѣ „во Христѣ“ отъ Сопотския манастиръ и калоферския въ „новата вѣра“ покръстилъ, а на братята „во христѣ“ отъ Сопотския манастирь далъ имъ срокъ да си изберѫтъ едно отъ двѣтѣ: „или Богу, или *мамону* да служѫтъ“. . . .

Бидѣйки придруженъ отъ *Зографина* и отецъ Матея, Левски напустналъ Стрѣмско (1868 год. Септем. 15.) и се запѫтилъ за *Панагюрско*. Пристигнали въ *Каменна Клисура*: *зографинътъ* се пазарувалъ черквата да зографиса, отецъ Матей тръгналъ (божемъ) по просия, а Левски — да се цѣнява (божемъ), за *даскалъ* и *черковенъ пѣвецъ*. Пазарлъкътъ не станалъ, но съ помощьта на учителитѣ комитетъ се наредилъ.

Псалтътъ, *зографинътъ* и *просякътъ калугеръ* въ „интелегентна“ Копривщица пристигнали, въртели, сукали, нищо не направили, и за *Панагюрище* се запѫтили.

Копривщица — родителка на Любенъ Каравелъ, авторътъ на *комитетското вѣрую* — неприела да влѣзе подъ общата организация на *тайнитѣ комитети.* Защо? — Питайте коприщенскитѣ чорбаджии. . . . . .

Въ Панагюрище „тримата приятели“ слѣзнали въ хана на Найденъ *Дриновъ* (братовчедъ на Маринъ Дриновъ, историкътъ). *Зографинътъ* се спазарилъ съ училищното настоятелство, да „изографиса“ новото училище; *псалтътъ* пѣлъ въ черква и се спазарилъ (божемъ) за 2000 гроша годишна заплата, „дѣцата да учи и въ черква да пѣе“; просякътъ — калугеръ напросилъ *хилядо гроша* за постройката на нѣкакъвъ си новъ Манастиръ „Св. Георги побѣдоносецъ.“ Чрѣзъ Дринова и Д. Шишкова, Левски таенъ комитетъ въ Панагюрище наредилъ; селата: *Стрѣлча*, *Поибрене* и *Мечка* посѣтилъ и семето на свободата въ тѣхъ посѣлъ.

Псалтътъ и отецъ Матей, прѣзъ октомвр. мѣсецъ, за София отпѫтували. *Зографинътъ*, слѣдъ като изографисалъ училището, чрѣзъ Т. Пазарджикъ се завърналъ дома си — въ Чирпанъ.

Есенни мъгли покривали Софийското поле, когато *Левски* нагазилъ въ царството на *Шопитѣ* — въ царството на *беневрецитѣ* — въ царството на *бѣлогашницитѣ*, които мислѭтъ повече съ корема си, отколкото съ мозъка си . . .

На връхъ „Архангеловъ день“ *псалтътъ* и отецъ Матей пристигнали въ столицата на *дива Шопландия* и се установили въ хана на хаджи *Мано Стояновъ*. *Псалтътъ* пѣлъ въ черквата „св. Кралъ“. Харесалъ се на софийскитѣ черковни настоятели, спазарилъ се съ тѣхъ за *хиляда гроша годишна плата.* Пѣлъ нѣколко недѣли

Бѣлѣжка. Едва въ 1872 год. въ Коприщица се наредилъ *таенъ комитетъ.*

наредъ и се изгубилъ, безъ да иска нѣкакво-си възнаграждение. Въ София Левски се ставилъ (срѣщналъ) съ Богданъ *Горановъ* и съ Христо *Ковачевъ*, и двамата учители въ классното училище, и двамата негови стари приятели. *Ковачевъ* е отъ Сопотъ, а Богданъ *Горановъ* отъ *Калоферъ*.

Вързѣли, сукали „апостолитѣ народни“ и съ помощьта на Хр. *Ковачевъ* едвамъ успѣли да нарѣдѫтъ въ София едно ничтожно *шопско комитетче* . . . .

Прѣзъ Етрополе, Орхание, Ведраре, Тетевенъ и Гложене калугеритѣ — просяци пристигнали въ г. Ловечъ (25 дек. 1868 год.). Левски се скрилъ въ нарочното за него скривалище, въ дома на патриотката *Велика Хашнова*, дъщеря на Попъ Луканова. Отецъ Матей *прѣображенски*, слѣдъ като испроводилъ коледнитѣ праздници, самъ се експедиралъ (испроводилъ) за Велико Търново — отишалъ на зимовище въ монастиря *Прѣображение*.

⁂

На *зимовище* Левски се расположилъ въ комитетското *скривалище* на Хашнови — Попъ-Луканови. Както мечката въ врѣме на *зимовище* се храни съ масьта си, събрана прѣзъ пролѣтьта, лѣтото и есеньта, така и Левски, въ своето *зимно скривалище*, се хранилъ съ впечатленията, получени прѣзъ врѣмето на обиколкитѣ, направени по градове и села отъ двѣтѣ страни на Стара-Планина. Бидѣйки уединенъ въ скривалището (само арестуванъ) и освободенъ отъ грижата за храна и топливо, и отъ дреболиитѣ житейски, Дяконъ Левски се прѣдалъ съ цѣлокупната си душа върху бѫдѫщата уредба на тайнитѣ комитети. Мислителнитѣ центрове на мозъка му се раздвижили, като кукитѣ на *плетачката* за гайтанъ (чекръкъ за гайтанъ): отдѣлнитѣ впечатления и наблюдения, запазени въ мозъчнитѣ гънки, се набирали въ едно, както отдѣлнитѣ нишки на гайтана, набирали се, осуквали се едни о други и образували цѣли върви отъ прѣдставления за лица и мѣстности и разни сгодности на дѣлото. Тия върви отъ прѣдставления отново се набирали въ едно, отново се осуквали едни съ други и образували върви отъ понятия и умозаключения за извършеното до днесъ: Левски направилъ смѣтка на извършеното отъ него въ продължение на една година (отъ ноемв. 1867 — до октомв. 1868) — направилъ си смѣтка Левски и намѣрилъ, че извършеното до сега е само една добрѣ турната основа на бѫдѫщето комитетско здание, че тепърва ще трѣбва да се подкачи организацията на тайнитѣ комитети, че и че . . . Слѣдъ дълги размишления, Левски дошелъ до слѣдното заключение: „организиранитѣ до сега комитети не сѫ друго нѣщо, освѣнъ „приятелски клубове“, въ които (клубове) „приятелитѣ на дѣлото се събиратъ на тайна и сладка приказка“: пиятъ вино и ракия, бунтовни пѣсни съ нисъкъ гласъ пѣѭтъ, на конашкитѣ чорбаджии се заканватъ, зѫбѭтъ се отъ тайнитѣ кюшета на тирана, но щомъ случайно заптие се мѣрне, забравятъ тѣ, и думи, и клѣтви, и бунтовни пѣсни! . . . “

Дяконътъ съзналъ нуждата отъ „нѣкаква си форма“ на управление, безъ която форма комитетското дѣло не ще може напрѣдва, а и да напрѣдва пъкъ не ще може се постигне главната цѣль: *едноврѣменно избухвание възстание въ всички краища на България.* — Съзнавалъ той нуждата отъ „нѣкаква си форма“, но умътъ му не билъ до тамъ порастналъ, за да я създаде и урѣди! . . . Имало се нужда отъ помощьта на по-обширенъ умъ — отъ помощьта на човѣкъ съ по-високъ умственъ ръстъ . . . Такъвъ човѣкъ вече имало; билъ нему лично познатъ; той билъ Любенъ *Каравеловъ*, който внушилъ на Дякона Левски идеята за организиране на тайни комитети въ прѣдѣлитѣ на турскитѣ веляети. . .

Отъ *зимното* си *леговище*, съ писма чрѣзъ Данаилъ Поповъ, Левски потърсилъ *внушителътъ си* — потърсилъ човѣка, който му е далъ идеята, и който ще трѣбва да му даде и нуждната форма на управление . . .

По казването на Маринъ Попъ *Лукановъ* — на 25 януарий (1869 год.) *тайната поща* отъ Турно-Мѫгуреле донесла на Левски едно писмо и единъ колетъ въ зебло обвитъ. Сѫдържанието на колета било: по сто екземпляра отъ 1, 2, 3, броеве на в. „Свобода“; около 25 екзем. отъ „Страданията на България“ и 5 екземпляра отъ брошурата „Е ли е крива судбина“? Писмото едвамъ прочели — почеркътъ на Л. Каравеловъ е отъ най-мѫчнитѣ за четение. Въ писмото си Каравеловъ хвалилъ Дяконътъ, гдѣто е добрѣ схваналъ неговитѣ идеи, и гдѣто съ *рискъ* на живота си отишелъ да ги распространява въ турскитѣ вилаети: „Продължавайте почнатото дѣло: истинскитѣ патриоти сѫ на ваша страна. Въ комитетитѣ е спасението на многострадалната рая. Чрѣзъ комитетитѣ ще добиемъ очакваната свобода“ — съ прочувствовани фрази се е свършвало писмото на *вдъхновителя*.

Въ писмото си Каравеловъ се оплакалъ на Дякона Левски отъ прeслѣдването на букурешкитѣ чорбаджии и нѣмание на материални срѣдства за рѣдовното издаване на вѣстникъ „Свобода“ — *Любенъ* молилъ *Василя* да откупи нѣколко броя отъ в. „Свобода“ за смѣтка на до сега урѣденитѣ комитети.

Левски дълбоко билъ трогнатъ отъ писмото и подаръкътъ (колетътъ) на Каравелова. На часътъ распратилъ чрѣзъ *Стания* и Хр. *Ивановъ* полученитѣ номера отъ вѣстникъ „Свобода“ до приятелитѣ отъ двѣтѣ страни на Стара-Планина. Взаимно вземалъ отъ приятелитѣ въ Тетевенъ *50 лири* турски и ги проводилъ на Любена, за да го насърдчи въ редовното издавание и *духовитото* редактиране на вѣст. „Свобода“ . . .

Бунтовническата прѣписка между *Василя* и *Любена* тръгнала гладко и сладко, като по медъ и по масло . . *250 броя* отъ вѣст. „Свобода“ Левски ангажиралъ за смѣтка на „комитетскитѣ приятели“. Материалната поддържка дала нравственна мощь на Любена . . . Каравеловъ се усѣтилъ силенъ прѣдъ букурешкитѣ чорбаджии и ги загризълъ въ въ вѣстника си като кисела краставица. . . .

Тъй ктто чрѣзъ писма не било възможно напълно да размѣнѭтъ мисли и чувства по урѣжданието на тайнитѣ комитети, то Каравеловъ прѣдложилъ на *Дякона Левски* да заповѣда на лична срѣща въ столицата на свободна Романия.

На връхъ „Благовецъ“ (1869 год. 25 мартъ) Дяконъ Левски се прѣхвърлилъ на лѣвия дунавски брѣгъ и се озовалъ въ столицата на *Влашко* и *Богданско*. — Остановилъ се въ домъ № 36, Strada Virgiliu (Улица Виргилий). Казано иначе: станалъ гость на Любена Каравеловъ.

V.

Уставо-проектъ — Клѣтва. — Лозинка и парола. — Въ Цариградъ. — Приятелитѣ подъ клѣтва. Сопотската случка.

Скѫпиятъ гость на улица *Виргилия* разказалъ на Любена Каравеловъ: отдѣ и какъ е подкачилъ тайната си пропаганда, колко градове и села е обиходилъ, съ кои и какви лица се срѣщалъ, какви разговори съ нѣкои конашки чорбаджии е ималъ, гдѣ можалъ и гдѣ неможалъ комитети да нареди, и колко пари до сега е събралъ. Разказалъ му Дяконъ Левски какъвъ разговоръ е ималъ съ *Найдена* Герова, колко дни въ агенството се е крилъ; какъ въ *скривалището* на *зимовище* се остановилъ и съ какви мисли тамъ, въ скривалището, е боравилъ . .

Отъ разказитѣ на Дяконъ Левски, *Каравеловъ* разбралъ слѣднето: „*Народната нива* е достатъчно разорана отъ бунтовническитѣ чети; *сѣмето на свободата* на врѣме е посѣто отъ Дякона Левски; длъжность е сега на истинскитѣ патриоти *посѣтото сѣме* съ тулумба да поливатъ, отъ плевель да го чистѭтъ, отъ градушка да пазѭтъ. . . *Жътвата* слѣдъ нѣколко години богата ще бѫде! . . . . *Революцията отвътрѣ ще избухне*! . . . Сума свѣтъ ще загине, но свободата ще се спечели! . . . “

Дяконъ Левски очерталъ нуждата отъ форма на управление. Каравеловъ се *засуетилъ* да търси подходящата форма; обърналъ се за справка къмъ полскитѣ емигранти, живущи тогава въ романската столица, и се поровилъ съ помощьта на *Виницки**) въ италианската бунтовническа литература.

Когато *Каравеловъ* се е ровилъ изъ книжнината на революцитѣ и се е съвѣтвалъ съ Дякона Левски по уредбата на бѫдѫщето комитетско управление, въ това врѣме, съвършенно случайно, се явява на улица „Виргилия“ Ангелъ *Кънчевъ.* Той се връщалъ отъ *Бохемия* за *България,* и се отбилъ въ Букурещь лично да поблагодари на Любена Каравеловъ за духовитото редактиране на вѣстника „Свобода“, и да размѣни съ него мисли и чувства по освобождението на България отъ турската тирания. И тъй, съвършенно случайно въ квартирата на Каравелова се срѣщнали бившитѣ другари — легионери, отъ първа чета на легиона: редовий Василъ *Ивановъ* и помощникъ офицера Ангелъ *Кънчевъ*! . . . . Левски не скрилъ отъ Кънчева какво е вършилъ до сега оттатъкъ Дунава и какво мисли да върши за напрѣдъ, и го поканилъ да земе участие въ новата организация на тайнитѣ комитети. Кънчевъ приелъ, макаръ и да билъ назначенъ отъ *русчушкитѣ Идарие Меджлиси* (управителенъ съвѣтъ) за управитель на „областния чифликъ“ при *Руссе*. Каравеловъ, съ помощьта на Кънчева и Левски, криво-лѣво, оттукъ оттамъ, скърпилъ уставътъ за управлението на *българскитѣ тайни революционни комитети* Уставътъ билъ прѣписанъ въ нѣколко екземпляри отъ Ангела *Кънчевъ*.

---

*) *Виницки* е полякъ, емигрантъ русски, дълбоко забърканъ въ полскитѣ движения прѣзъ 1866—68. Личенъ и близъкъ приятель на Л. Каравеловъ послѣ и на Хр. *Ботевъ* (1870—75).

*) *Бѣлѣжка.* Л. Каравеловъ бѣ краенъ либералъ. Изповѣдваше политическитѣ принципи на *Мацини*; подражаваше му въ всичко, и се готвѣше да играе ролята: „Мацини на *Балканския полуостровъ*“. А на Панайтъ Хитовъ, войводата, той бѣ опредѣлилъ ролята: „*Български Гарибалди*“! . . .

Приготвениятъ въ Букурещъ уставъ Каравеловъ не искалъ да наложи на „приятелитѣ“ оттакъкъ Дунава безъ тѣхното съгласие: ето защо, на прѣдмѣтния документъ бѣ дадено названието *уставо-проектъ*.

По мнѣнието и исканието на Дяконъ Левски, и *българския гарибалди* трѣбвало да земе участие въ дѣлата на *българския таенъ, революционенъ комитетъ*. Каравеловъ телеграфически повикалъ отъ Бѣлградъ Панайта Хитовъ. Войводата дошелъ (1869 год. априлъ мѣсецъ) и довелъ съ себе си *Димитръ Общий*, интименъ приятель на Дякона Левски (другарь по легията). И Димитъръ *Ценовичъ*, интименъ приятель на Л. Каравеловъ, билъ поканенъ да земе участие въ тайнитѣ на „тайния Б. Р. Комитетъ“.

Интимнитѣ приятели се събрали на интимно — тайно съвѣщание. *Уставо-проектътъ* билъ отново разгледанъ. „Българскиятъ Гарибалди“ направилъ своитѣ бѣлѣжки; сѫщо и Димитъръ *Общий*; и Димитъръ Ценовичъ. *Уставо-проекта* билъ прѣписанъ отъ Ангелъ Кънчевъ съ червено мастило: „*на кръвь да бие*! *) . . . .“ Приятелитѣ рѣшили и постановили: а) Дяконъ *Левски*.

---

*) Единъ екземпляръ отъ уставътъ, въ прѣписъ съ червено мастило, се намира въ комитетската архива на Н. *Обрѣтеновъ*.

Ангелъ *Кънчевъ*, и Димитъръ *Общий* ще поднесжтъ на „приятелитѣ“ въ Турско *уставо-проекта* на удобрѣние, и ще разширжтъ кръгътъ на тайната агитиция; б) Любенъ Каравеловъ и Димитъръ Ценовичь ще организиратъ въ Романия тайни комитети, и в) *Панайотъ Войвода* въ Сърбия; г) Вѣстникъ „Свобода“ ще бжде органъ на *комитета* и на тѣхна смѣтка ще се издържа; д) За сега врѣменно, доклѣ се свика генерално събрание, *Каравеловъ* ще се счита за главенъ ржководитель на комитетското дѣло. . .

⁂

Распространительтъ и проповѣдникътъ на *комитетското вѣрую*, (Левски) прѣдложилъ *клѣтва* на другаритѣ си. (Кънчевъ, Общий, Ценовичъ и Хитовъ): „всичко въ дълбока тайна да се пази.“ Подигналъ се въпросътъ: *въ какво трѣбва да се състои клѣтвата?* Натоварени били Левски и Кънчевъ да тъставжтъ и оформжтъ *клѣтвата*. На *Чешмеджиево**) подъ току що разлистналитѣ се платани, Левски и Кънчевъ *клѣтвата* нарѣдили. Ето и клѣтвата:

„*Заклѣвамъ се своеволно въ честьта си, въ отечеството си, прѣдъ Бога и прѣдъ честното събрание на съзаклятията, че отъ сичко, което ми се яви, нѣма да кажж и открия никому нищо, до смърть и до гробъ.*

„*Заклѣвамъ се и обѣщавамъ, какво ще работж съ всичкитѣ си способности за освобождението на отечеството си България.*

„*Заклѣвамъ се и обѣщавамъ, какво залагамъ за святата тази цѣль животъ и имотъ.*

Заклѣвамъ се и обѣщавамъ безусловна покорность на законитѣ и на заповѣдитѣ на съзаклятния тайний, централенъ Българский комитетъ, — съвършенно мълчение и тайность на дѣлата.

---

*) Най-голѣмата градска градина въ Букурещъ.

„Въ противенъ случай, ако бѫдѫ прѣдатель или прѣстѫпникъ, съгласявамъ се да бѫдѫ прободенъ отъ орѫжието на това съзаклятие, което има длъжность да ма брани и право да ма сѫди.“

На 5 Май, 1869 год., се *закълнали*: цалунали *евангелието, камата* и *револвера*; цалунали се другарски по уста; станали съзаклятници: дали си вѣра и клѣтва, че доклѣ сѫ живи, за освобождението на България ще да работятъ.

Главнитѣ *съзаклятници*, слѣдъ като се закълнали, рѣшили и постановили: „който иска да бѫде членъ на комитета, трѣбва, прѣди всичко, *клѣтва* да даде! . . .

Клѣтвата била[*] прѣписана въ нѣколко екземпляра и до приятелитѣ оттатъкъ Дунава била распроводена.

⁂

Главнитѣ съзаклятници, прѣди да се захванѫтъ *мѫжката* на работа, трѣбвало да разрѣшѫтъ и слѣднитѣ два въпроса; а) какъвъ трѣбва да бѫде секретътъ — шифрътъ на тайната кореспонденция? б) и какъвъ — условниятъ знакъ, чрѣзъ който най-лесно могѫтъ да се узнаватъ единъ други хората на съзаклятието?

Дяконъ Левски наредилъ така нарѣченната *лозинка*-шифровка, а Ангелъ Кънчевъ — *паролата*-условниятъ знакъ за узнаванне „нашитѣ.“

Шифровката — лозинка е била дебела книга, дълга около 15 сант. и 10 сант. широка, изрѣзана въ десетъ реда на малки, правилни четверожгълничета. На първото

---

*) *Бѣлѣжка.* Около десетина екземпляра отъ *клѣтвата* били прѣписани отъ *самаго Левски.* Единъ такъвъ екземпляръ се е запазилъ въ *тайната архива* на *Данаилъ Поповъ.* Прѣдмѣтния екземпляръ за сега се намира въ книжата на *Д. Коцевъ*, сестринъ синъ на Данаила, бивши Видински инспекторъ, послѣ помощникъ библиотекарь въ «Народната Библиотека» въ София. (глед. I книж. Миналото).

четвероѫгълниче стои буквата *Б*; на централното — *Р*; а на най-крайното — *К*. Инициалнитѣ Б. Р. К. значѫтъ: *Български революционенъ комитетъ.*

Работи се съ *лозинката* така: а) пишущий налага *лозинката* върху хартията, на която ще пиши; сѣтнѣ, съ буква *Б* отбѣлѣзва *началото* на писмото; съ *Р. — срѣдата*, и съ *К-края*; слѣдъ това пише въ четвероѫгълничетата онова, което иска да съобщи; пóслѣ снима *лозинката*, допълва *слоговетѣ* отъ четвероѫгълничетата съ други слогове, за да се получи търговско или любовно съдържание на писмото; б). Читающий, като получи писмото, налага върху него *лозинката* и чете само онова, що се вмѣства въ четвероѫгълничетата.

Ето по какъвъ начинъ е ставало *шифрирането* (заключването) и *дешифрирането* (отключването) на *секретната коресподенция* . . . За ключь служили буквитѣ: Б. Р. К.

Лозинката се е повѣрявала само въ рѫцѣтѣ на прѣдсѣдателитѣ на ч. м. т. р. комитети.

Паролата се състояла въ слѣдното: А. Т. Б. Т. К., което значи: *азъ и ти сме* отъ *българския таенъ комитетъ.....*

Да кажемъ, че вие сте членъ на Ловчанския комитетъ; да кажемъ, че сте отишле въ Стара-Загора, или

---

*) *Бѣлѣжка.* Слѣдъ клѣтвата, съобщаваше се на всѣки съзаклятникъ *паролата*, за да си служи съ нея въ врѣме на пѫтешествие по другитѣ градове и села, гдѣто лично непознава хората на съзаклятието. Съ помощьта на прѣдмѣтната *парола, Заимовъ* узна (1872 год. Април. мѣсецъ), че Д. Матевски е членъ прѣдсѣдатель на Пловдивскиятъ таенъ комитетъ. На *Узундживскиятъ* панайръ (1870 год.) Янко Кочевъ съ помощьта на *паролата* узналъ, че Георги Хаджи *Дечевъ* е отъ „нашитѣ.“ Сѫщо и Георги Данчевъ *зографинътъ* узналъ, че Савва *Райновъ* отъ Сливенъ, е отъ хората на *тайното съзаклятие.*

Чирпанъ по частна работа и ви се поиска да узнаете, да ли човѣка, съ когото имате частна работа, не е отъ тайното съзаклятие; на шега (божемъ) му написвате на артийка буквитѣ: А. Т. Б. Т. К и го карате, пакъ на шега, да прочете нареденитѣ букви. Ако е човѣкъ на съзаклятието, ще ти стисне ржката и ще ти пришепни на ухото; *азъ* и *ти* сме отъ Българския таенъ комитетъ. Аке ли пъкъ не е отъ „нашитѣ", ще буквува (чете) буквитѣ и нищо повече . . . .

Слѣдъ като дали *врѣменна форма* на комитетското управление, главнитѣ съзаклятници се захванали на сериозна работа: дякона Левски и Ангелъ Кънчевъ отпжтували прѣзъ Цариградъ за Одринския вилаетъ; Д. Общий, рицарътъ на камата, прѣзъ Турно-Мжгуреле за Ловечъ, Панайотъ *войвода* за Бѣлградъ, да организира тайни комитети въ Сърбия, а Любенъ Каравеловъ съ сжщата цѣль по романскитѣ градове и градчета, населени съ български прѣселенци . . . . .

Първата работа, дадена на Д, *Общий*, се състояла въ това: да мине прѣзъ Плѣвенъ, за да вземе коньтъ на Дякона Левски и въ споразумѣние съ Ловчанския и Тетевенския комитети, да купи още „два комитетски коня". Прѣдмѣтнитѣ коне, съ помощьта на Савва Младеновъ и Василъ Нанковъ, да откара въ Стара-Загора, въ ханътъ на братя Хаджи Дечеви, и тамъ да чака Кънчева и Левски.

Левски и Кънчевъ отъ Букурещъ чрѣзъ Гюргево (по Дунавъ) слѣзли на Галацъ; тукъ влѣзли въ французкия параходъ „*Нептунъ*" и съ накривени калпаци отпжтували за Стамбулъ. „*Нептунъ*" благополучно пристигналъ въ Стамбулъ и хвърлилъ котва прѣдъ Бешикъ-ташъ; Левски и Кънчевъ майсторски се промжкнали прѣзъ митничарскитѣ полицейски постове, и слѣзли на *Галата*, въ хотелъ „*Виктория*", находящъ се близо до русския *светогорски метохъ*. Видѣйки въоружени съ „прѣпоржчителни" отъ *Каравелова до нѣкои отъ първенцитѣ* българи въ Цариградъ. Левски и Кѣнчевъ тръгнали „неприятни визити" да правѭтъ на първенци и голѣмци. Захванали съ *Тъпчилещовци* и свършили съ *Чомаковци*. Хр. *Тъпчилещовъ* ималъ търпѣнието да ги изслуша, ималъ и добрината на умъ да ги научи: „другиму да не сте говорили такива нѣща, защото ако се научи Алипаша и *Диаръ Бекиръ* не може ви побра!" . . . . Стефанъ Иличъ имъ обѣщалъ и дѣйствително станалъ распространитель на вѣст. „Свобода" между цариградската българска младежь. Чрѣзъ французката поща—Галацъ—Цариградъ, Иличъ е приемалъ вѣст. „Свобода" и бунтовни писма. Отъ 1869—1872 год. около 150 броя отъ в. „Свобода" Иличъ тайно е разнесълъ между българитѣ въ Цариградъ.

Петко *Славѣйковъ*, редакторъ на в. „Македония", (тогава) приелъ както подобава пратеницитѣ на *Каравелова; нагостилъ ги съ разни мезета, отвелъ ги на расходка* и на „сладка приказка" въ гъстата гора на „*Хюнкяръ-Су*" (царскитѣ води), и се съгласилъ да дѣйствуватъ така: Каравеловъ чрѣзъ вѣстн. „Свобода" да блъска *безъ пощада Падишаха и министритѣ му, а Славейковъ*, чрѣзъ „Македония", — патриаршията, провинциалнитѣ турски властелини и чиновницитѣ рушведчии. По-събуденичкитѣ членове на тайнитѣ комитети, особенно ония, *които знаѭтъ перо* да държѫтъ, ежедневно да съобщаватъ въ редакциитѣ на в. „Свобода", и „Македония" чиновническитѣ злоупотрѣбления и поведението на конашкитѣ чорбаджии.

§ 1. Всѣки м. ч. т. б. р. комитетъ трѣбва да има свой мѣстенъ кореспондентъ (дописникъ), който да съобщава на вѣстницитѣ: „Свобода" и „Македония" станалитѣ въ неговия районъ происшествия.

§ 2. „Свобода" ще хвали „Македония", а по нѣкога, за очи, ще я гади; „Македония“ нищо нѣма да говори за „Свобода“.

§ 3. „Свобода“ отъ вънъ и направо, а „Македония“ отъ вътрѣ и косвенно ще будѫтъ „духътъ народенъ“ — така гласяло взетото рѣшение въ гъстата гора на *Хюнкяръ-Су*.

По съвѣтитѣ на Петко *Славейковъ*, Кънчевъ и Левски обадили се на графъ *Игнатиевъ*, прѣдставителъ на Александра II при Султанъ Абдулъ *Азиза*. Графътъ *подробно* распиталъ „*неприятнитѣ си гости*“ за *живота* и дѣлата на Любена *Каравеловъ*. Казалъ имъ да му съобщѫтъ да се неводи съ *полскитѣ емигранти* и рускитѣ *нихилисти*, защото руското правителство нѣма да се церемони съ такива „*негодяи*“. Относително организацията на българскитѣ комитети въ турскитѣ виляети, *графътъ*, съ тонътъ на дипломатичекси Юпитеръ, имъ казалъ: „илюзиитѣ сѫ присѫщи на фантосанитѣ глави; дипломацията не търгува съ дѣтински мечти . . . . Едно движение отъ страна на българското население въ турскитѣ виляети ще уголѣми само и тъй силния военень и административенъ даспотизъмъ на турскитѣ власти спрѣмо христианското население . . . Ще ви исколѭтъ като врабци башибозушкитѣ тълпи и никой нѣма за искланитѣ да се застѫпи! . . . .

Иначе казано: прибирайте си ума въ главата; налѣгайте си парцалитѣ; гледайте си черковнитѣ работи; нареждайте си училищата, а *идеята* за *въстание* въ дъното на *златния рогъ* захвърлете. . . .

„Неприятнитѣ гости“ дали на *графа* нѣколко броя отъ в. „Свобода“ и единъ екземпляръ отъ *уставо-проектътъ*, и съ *наведени глави излѣзли изъ портитѣ на* посолството . . .

Кънчевъ и Левски не се отчаяли: рѣшили да сондиратъ по дѣлото и Стоянъ *Чомаковъ*, тогава жльченъ *русофобъ*, горещъ *туркофилъ*, и на *черковницитѣ**) главатаръ.

Вечерь, късно, почукали портитѣ на туркофила, интимния приятель на *Али-Паша*. По халатъ *Чомаковъ* приелъ „скъпитѣ си гости" въ искуственно нареденния си цвѣтникъ. Гоститѣ, въоръжени съ ками и револвери, изотдалечѣ загатнали на *жлъчния русофобъ* цѣльта на посѣщението си. Чомаковъ ги взелъ за *шпиони* на Али-Паша.

— Да, приятелитѣ наши отъ Пловдивъ ни пишѫтъ, че *дяконъ* „нѣкой си" скиталъ по градове и села и „нѣкакви си" тайни комитети нареждалъ. Али-паша знае за *лудешкитѣ* работи на „лудия калугеръ" и вземени сѫ мѣрки на арестуването му.

— Нима политическото освобождение на България отъ турската тирания е *лудешка работа*? — запиталъ единъ отъ скѫпитѣ гости.

— Нѣщо повече отъ лудория: то е *политическа алхимия*; тия *комитети* сѫ дѣло на Руссия, тя иска чрѣзъ вътрѣшни смутове да докара работата до война и да завладѣе Балканитѣ. . . .

— Никой уменъ Българинъ нѣма да се поведе по ума на лудия калугеръ! . . .

— Лудия калугеръ, за когото ви е думата, съмъ азъ! — казалъ Левски и подъ контешкото му палто лъснали камата и револверътъ! . . .

Чомаковъ не повѣрвалъ: чинило му се, че има работа съ тайнитѣ шпиони на Али-паша и на шега казалъ: „де де! се́ сме хора на Али-паша, ами не се преструвайте! . . ."

Скѫпитѣ гости убѣдили *Чомакова*, че тѣ сѫ хора на комитета, а не *шпиони* на Али-паша, и че сѫ дошли при него като при началникъ на черковното движение, за да взематъ неговото мнѣние за политическото освобождение на България. *Чомаковъ* отъ „съклетъ“ се испотилъ. На „опаснитѣ си гости“ развълнувано казалъ: „ако не сте *русски* или *сръбски* агенти, а сте *чисто български* патриоти, простено да ви е! . . .

---

*) Глед. III книжка „Миналото", стр. 59—69.

— Отъ кабинетътъ на Али-паша ми се испроважда редовно вѣстникъ „Свобода“. Съ особенно удоволствие следѭ за всико, що се пише въ органътъ на българската бунтовна емиграция. . . . Противенъ съмъ на всѣкакви „тайни революционни комитети“ и на *всѣкакви свободи*, каквито *Каравеловъ* проповѣдва чрѣзъ в. „*Свобода*“. . . Комитетитѣ ще усложнѭтъ правилното разрѣшение на *черковния* въпросъ . . . Езикътъ на в. „Свобода“ сърди Али-паша, единственния турски дипломатъ, който иска да даде надмощие на българитѣ надъ гърцитѣ . . . . Али-паша е наклоненъ да даде широки автономни права на българитѣ въ вилаетитѣ, за да отнеме възможностьта на руската дипломация да се мѣси въ вътрѣшнитѣ работи на Отоманската империя. Кажете на Л. *Каравеловъ* въ в. „Свобода“ да не напада личностьта на Али-паша и Султанъ Абдулъ Азиза. . . Нека изобличава дребнитѣ чиновници и провинциалнитѣ властелини за тѣхнитѣ рушветчилъци и беззакония, а Султана и неговия великъ везиръ до небеса да възхвалява въ *правдолюбие* и *доброжелателство* за подобрѣние участьта на раята . . *Черквата* ще роди *училище*; училището ще роди *свободомислието*, а то — *свободомислието*, ще извоюва *свободата* безъ кръвь и безъ мѫки. . . За сега всички истински патриоти трѣбва *едно* да мислѭтъ, *едно* да вършѫтъ: добивание черковни правдини и добра училищна наредба. . . Съмъ, въобще, противъ всѣко възстание. . . Намѣсто комитети да уреждате, по-добрѣ е *азбукито* на дѣцата да откривате! . . .

„Свободата не ще *екзархъ*, а иска Караджата“ — му отговорилъ дяконъ Левски, съ думитѣ на Л. Каравеловъ.

— „Турция трѣбва да умрѣ, за да се роди *България!*“ — казалъ *Кънчевъ*.

Скѫпитѣ гости любезно се простили съ генералътъ на черковницитѣ, като го сплашили съ думитѣ: „никому нищо“, инакъ и *Али-паша*, и самъ *Чомаковъ ефенди* куршумъ ще едѫтъ! . . .

* * *

Левски и Кънчевъ напустнали Стамбулъ (1869 г. 15 Май) и се запѫтили за Одринскиятъ виляетъ.

„*Търговцитѣ на коприна*“ *пристигнали въ Едрине*, съ книжарътъ *Димитриевъ* се ставили и писмце отъ Славейкова му дали.

Търговцитѣ на свила въ *Свиленъ-градъ* (Мустафа-Паша) *пристигнали*, таенъ комитетъ наредили. Наредили, натъкмили, чрѣзъ Димитриева да се испраща органа на тайниятъ Б. Р. Комитетъ.

Късно, вечерь, търговцитѣ на жито въ *Харманлий* пристигнали. Ставили се (срѣщнали се) съ *даскалъ Дѣлчо Милковски*; Отъ *Харманлий*, апостолитѣ за *Търново-Сейменъ* отпѫтували Дойчо *Аладжовъ* и приятелитѣ му риба наловили; въ върбалака огънь наклали, „търговцитѣ на жито“ съ риба нагостили; Левски и Кончевъ въ Търново-Сейменъ *таенъ комитетъ основали; Търново-Сейменскитѣ* съзаклятници *Аладжовъ* за прѣдсѣдатель избрали и 20 абонаменти за в. „Свобода“ прѣдплатили.

„Търговцитѣ на царевица“ въ *Нова-Загора* пристигнали, на *Сивковиятъ ханъ* „кондисали“, съ *Д. Общий* се срѣщнали; съ помощьта на *Сивкова* въ Нова-Загора таенъ комитетъ основали. Ново-Загорскитѣ съзаклятници Сивкова за прѣдсѣдатель избрали; на в. „Свобода“ абонати станали: *народнитѣ хора* въ Кортенскитѣ бани отвѣли и зияфетъ имъ дали . . .

Отъ Кортенскитѣ бани, Левски, Кънчевъ и Д. Общи за Сливенъ се запѫтили „Комитетскитѣ конѣ“, съ вкусъ осѣдлани и обюздани, понесли *хората народни* и въ

Сливенъ ги отнесли. Гнѣздото на *народнитѣ хайдути* (Сливенъ) стоплило въ хайдушката си перушина *апостолитѣ народни.* „Търговцитѣ на шаякъ“ се сгавили съ роднинитѣ и приятелитѣ на Панайотъ войвода и на Димитръ *Дишлията*, нарицаемъ *Пехливана.* Въ Сливенъ тѣ основали таенъ къмитетъ. Съзаклятницитѣ сливенски за предсѣдатель избрали Савва Райновъ, върху *уставопроекта* нѣколко сериозни бѣлѣжки направили, 80 броя отъ в. „Свобода откупили; на *апостолитѣ народни* за „пѫтни разноски“ *50 лири* дали: подъ „Синитѣ скали“ при „Латинския гробъ“ имъ дали угощение: ели, пили, бунговни пѣсни пѣли, на тарана по хайдушки се зѫбили, и на хайдушкия господъ се молили, по-скоро на гости да имъ испроводи „българския гарибалди“ (Хитовъ)

Апостолитѣ народни обходили *Айтосъ*, *Жеравна*, *Градецъ*, *Котелъ* и прѣзъ *Твърдица* и *Хаинето* слѣзли въ Ст.-Загора.

„Ст.-Загорскитѣ приятели минали подъ *клѣтва* За предсѣдатель на комитета избрали *Колю Танчевъ.* Заклъналъ ги Левски самъ, бидѣйки облѣченъ въ попското расо на попъ *Минча* отъ с. Арабаджиево. Отъ „приятелитѣ на дѣлото“ старозагорскитѣ патриоти станали *съзаклятници.* Евангелието, камата и револвера цалунали. Слѣдъ актътъ на закълнаванието, *Общий* стрилъ на дланьта си барутъ и накаралъ съзаклятницитѣ да го миришѫтъ съ растворени гърди. . . . .

Стефанъ *Славковъ* казва: „Левски облѣче попското джубе на попъ Минча, нахлу калимявката му, намѣтна патрахилътъ му, сериозно избърбори нѣкаква си молитва . . . на массата бѣхѫ турнати Евангелието, камата и револвера на Левски, и единъ книженъ фишекъ, напълненъ съ барутъ. Всинца стояхме на крака; Левски канерваше, а ние въ единъ гласъ повтаряхме пунктоветѣ на *клѣтвата*. . . . Испотихме се доклѣ се свърши обрѣда на закълнаванието. Нѣкои отъ „приятелатѣ народни“ трѣперѣхѫ, види се отъ страхъ, въ врѣме на закълнаванието. Догдѣто не бѣхме дали *клѣтва*, комитескитѣ работи ни служѣхѫ за „приятна забава", а слѣдъ *клѣтвата* ние се омърлушихме, наченахме да се озъртаме, на сънъ да се стрѣскаме, да сънуваме бѣсилки и тъмници, на сънъ да ставаме и несвързани думи да произнасяме. . . . Домашнитѣ ни наченахѫ съ оплашено око да слѣдѭтъ за насъ. . . . . Въобще, всинца не на шега бѣхме се стрѣснали . . . . И до днесъ още ми мирише барутътъ, що ни поднесе на дланьта си *Общий*, да го миришемъ, за да добиемъ бунтовнически куражъ. *Колю Ганчевъ* и Теню *Милошевъ* бѣхѫ най-куражлиитѣ между насъ. Слѣдъ *клѣтвата*, прочете ни се *уставо-проектътъ*. *Кънчевъ* четѣше и коментираше параграфитѣ на уставътъ. Левски мълчеше, а Д. *Общий* пазѣше на вратата Милошевъ и Ганчевъ най-много говорѣхѫ. Азъ мълчахъ и си мислѣхъ: „Ами ако *Тодораки Ефенди* (Тодоръ Стоевъ), случайно узнае за това, що се върши тукъ, въ кѫщата на Колю Пантата, и му скимне та обади на Эминъ-бея, то кѫдѣ ще се дѣнимъ и какво ще правимъ?! . . . . Тогава бѣхъ наскоро жененъ и не бѣхъ се нарадвалъ на младата си невѣста. . , . До колкото помнѭ, направи се слѣдната бѣлѣжка въ края на *уставо-проекта*: „има два вида комитети, *вънкашни* и *вътрѣшни*. За центъръ на *вънкашнитѣ* комитети ще служи Букурещь, а за центъръ на вътрѣшнитѣ — *Стара-Загора*.

Старо-загорскитѣ *съзаклятници*, а не както понапрѣдъ „приятели на дѣлого," откупили 50 броя отъ вѣстн. „Свобода," дали 30 лири за пѫтни разноски на *апостолитѣ* народни и *добъръ пѫть* имъ пожелали . . .

„Търговцитѣ на кожи" за Чирпанъ отпѫтували.

„Чирпанскитѣ приятели" радостно посрѣщнали *скъпитѣ* си *гости*. На хаджи попъ Димитровото Лозье се събрали: *клѣтва* дали, за предсѣдатель на комитета избрали *Хаджи попъ Димитра*, (тогава) рухане векили (владишки намѣстникъ). Откупили 20 броя отъ вѣстн. „Свобода“; дали *20 лири* „пѫтни разноски“ на *апостолитѣ народни*.

Кънчевъ, бидѣйки придруженъ отъ *зографина*, отпѫтувалъ за Хасково, а *Левки* и *Общий* за гр Пловдивъ.

Кънчевъ само една нощь прѣнощувалъ въ Хасково, въ ханътъ на Ивана *Стойнова*, и набързо заминалъ за гр. Пловдивъ: Хасковци страдали тогава отъ *гръкомания*, та неприели „вѣрата на правдата и свободата“! . . .

На Папазлии *Левски* и *Общий* се срѣщнали съ Хаджи Стамо, башъ чифликчията; той се връщалъ отъ Пловдивъ „съ новата си жена, филибилишка кокона“. Пѫтницитѣ обѣдвали подъ върбитѣ. Хаджи Стамо запиталъ непознатитѣ търговци:

— Отгдѣ, на кадѣ, и по каква работа?

— Отъ Чирпанъ за Пловдивъ, купуваме и продаваме *кокони*. — Отговорилъ *Общий*.

„Търговцитѣ на кокони“ кондисали на Търневиятъ ханъ. На вториятъ день отъ пристиганието имъ въ Пловдивъ, дошелъ отъ Хасково Кънчевъ и на сѫщия ханъ слѣзълъ . . . .

Левски спусналъ въ рѫката на *Михалаки Иличъ* една хартийка, писъмце отъ Стефанаки Иличъ. Михалики билъ тогава сортировщикъ на австрийската поща въ Пловдивъ. На хартийката писано било горѣ долѣ слѣднето: „Братко Михалаки! приносящий настоящето е *народенъ човѣкъ;* самъ той ще ти каже: кой е и по каква работа ходи. Просбата му удовлетворете. Прави това, що правѭ азъ тукъ, въ Цариградъ.“

Михалаки Иличъ скимтялъ, въртѣлъ на самъ, на тамъ, най-послѣ прие: *300* екзем. отъ вѣст. „Свобода“ направо отъ Букурещъ по неговъ адресъ да се испращатъ въ Пловдивъ. Д. *Матевски*, прѣдсѣдательтъ на пловдивския таенъ българ. р. комитетъ, ще вземе колетътъ отъ домътъ на Михалаки, и чрѣзъ куриеритѣ комитетски ще распраща „Свобода“ въ Чирпанъ, Стара-Загора, Татаръ-Пазарджикъ, Сопотъ, Карлово, Калоферъ, Сливенъ, Нова-Загора и пр. мѣста въ Тракия, гдѣто има организирани комитети.

И така, дяконъ Левски, чрѣзъ *Стефанаки Иличъ* въ Цариградъ и М. Иличъ въ Пловдивъ, усигурилъ прѣнасянието (по австрийската поща) на вѣст. „Свобода“ . .

Левски и *Кънчевъ* отъ „заднитѣ врата“, дѣто се е рѣкло, визита направили на *даскалъ Найденъ граматикъ — Найденъ Геровъ,* руски консулъ въ гр Пловдивъ. Прѣдъ него откровенни били, като прѣдъ *исповѣдникъ.* Прочели му *уставо-проекта*; разказали му какво до сега е извършено и какво има още да се върши по уреждането на тайнитѣ комитети . . . . Разказали му какъ ги приелъ графъ *Игнатиевъ* и какво имъ е говорилъ относително комитетското дѣло — какъ ги е приелъ докторъ *Чомаковъ*, и какъ гледа той на българското освобождение. Слѣдъ това, помолили го и той да си даде мнѣнието, но не като *русски консулъ*, а като *българинъ* отъ Коприщица.

„Черквата и Училището, ето гдѣ е спасението! . . Комитетитѣ ще раздразнѫтъ злитѣ апетити на българскитѣ младежи и варваризма на турскитѣ власти . . . Ще ви повторѫ думитѣ на Доктора *Чомаковъ*: по-добрѣ е на азбуки дѣцата да учите, отколкото младежитѣ съ *иллюзии* да храните! . . .

Късно, вечерь „търговцитѣ на кокони“ посѣтили докторъ Рашко *Петровъ*. Докторътъ позналъ „белградскитѣ си приятели.“ Като разбралъ по каква работа ходѫтъ и защо сѫ дошли при него, отъ страхъ, забравилъ български и наченалъ да имъ говори по нѣмски. „Неприятната визита“ се свършила съ това, че *Рашко Петровъ* имъ далъ 15 лири на заемъ и ги помолилъ втори пѫть да не стѫпватъ въ кѫщата му! . . . .

Левски и *Кънчевъ* направили *висока честь* и на *Тодораки* Саадетлю *Ефенди* (Тодораки Искревъ Кесяковъ), тогава префектуренъ съвѣтникъ (Муавинъ): късно, вечерь, визита му направила; конашкото ефенди се разгорещило, зѫбило сѫ на тирана, хвалило се на гоститѣ си, че братъ му, *подполковникъ Кесяковъ*, съ единъ размахъ ще събори турската държава, че и че . . . и свършилъ съ това:

— „Приехъ да бѫдѫ турски чиновникъ не за лични облаги, а за да помагамъ на клѣтата рая“. . . .

Конашкото ефенди дало *25 лири* на апостолитѣ народни и любезно ги помолиле още веднажъ да го непосѣщаватъ, дѣто и да било, защото *Хюкюмата* случайно може да узнае, та „клѣтата рая“ ще изгуби добрия си конашки защитникъ“. . . . .

Левски, Кънчевъ и Общий посѣтили село *Царацово*; кондисали въ кѫщата на бай Ивана *Арабаджията*. Три дни гостували и три пари не похарчили. Бай *Иванъ* ги гледалъ, дѣто се рѣкло, като писани яйца. Прѣдъ иконата на св. „Георги побѣдоносецътъ“ бай Иванъ се закъналъ, че вѣрно ще служи на Т Б. Р. Комитетъ. . . .

Скромната кѫщица на бай Иванъ била избрана отъ апостолитѣ народни за скривалище и прибѣжище въ случай на опастность, и била опредѣлена за комитетска станция и за почивалище на народнитѣ хора“.

Подъ *Самодивския* брѣстъ на бай Ивана Арабаджията, апостолитѣ новиятъ си маршрутъ наредили . . . *Кънчевъ*, бидѣйки придруженъ отъ Г. Данчевъ *зографина*, обиходилъ *Перущица, Пещера*, *Брацигово*, *Батакъ*, *Бѣлюво* и *Пазарджикъ*. Гдѣто минали „народнитѣ приятели“ закълналъ, *уставо-проекта* имъ прочелъ и растълкувалъ, съ лозинката и паролата ги запозналъ, около *50 лири* „комитетски пари“ събралъ и нѣколко абонамента на вѣстн.

Бѣлѣжка. До колкото знаемъ, *Тодораки ефенди* е билъ *конашки влечуга* и официаленъ обирачъ на „клѣтата рая“. Отъ страхъ, а не отъ симпатия къмъ дѣлото, е далъ 25 турски лири на *апостолитѣ народни*. . . .

„Свобода“ осигорилъ. Перущенскитѣ съзаклятници Попъ *Тилевъ* закълналъ. Въ Пазарджикъ Кънчевъ се запозналъ съ даскалъ *Боне Петровъ*. Съ негова помощь основалъ таенъ комитетъ, *Боне Петровъ* билъ избранъ за прѣдсѣдатель на комитета. Отъ Пазарджикъ Кънчевъ прѣзъ Калоферъ — Казанлъкъ отпжтувалъ за Габрово. *Зографина* съ него се раздѣлилъ на Шипченскитѣ ханове. Кънчевъ се прѣхвърлилъ на сѣверъ отъ Балкана (1869 г. авгус. мѣс.), за да даде клѣтва на „приятелитѣ народни“ въ Габрово, Севлиево, Ловечъ, Плѣвенъ, Търново, Руссе, и пр.

Отъ с. *Царацово* Левски, бидейки придруженъ отъ Общий и бай Ивана Арабаджията, отпжтувалъ за *Карловско* (Гйопсата). Карловскитѣ, Сопотскитѣ и Клисурскитѣ „народни приятели“ дали *клѣтва*, разгледали *уставопроекта*, пари помежду си събрали, на вѣст. „Свобода“ абонати станали, съ „паролата и лозинката“ се запознали, и за прѣдсѣдатель на комитета *Стрѣма* Ивана *Грозевъ* избрали; но Грозевъ не приелъ!...

Отъ Стрѣмско, Дяконъ Левски отишълъ въ *Панагюрско*. „Приятелитѣ“ въ Панагюрище, Поибрене, Мечка и Стрѣлча приели клѣтвата и се запознали съ уставопроекта и лозинката Бай Иванъ Арабаджията отъ Панагюрище се върналъ въ с. *Царацово*. Прѣзъ Пирдопъ, *Левски* и *Общий* се запжтили за града София. На Ташъ-Кесенскитѣ ханове съ Стоянъ *Брънчевъ*; орханийски чорбаджия, *апостолитѣ* се срѣщнали, на една маса обѣдвали. Брънчевъ запиталъ пжтницитѣ:

— Откждѣ, на кждѣ и по каква търговия?

— Отъ *Тузлушко* за *Софийско*, *шопи* да купуваме — отговорилъ Левски.

Бѣлѣжка. Дяконъ Левски още отъ дѣтинство особенно почитание и уважение е хранилъ къмъ личностьта на Ив. *Грозевъ*. Често пжти се е обръщалъ той къмъ него за съвѣти по урѣждането на тайнитѣ комитети, а почти никога за материални помощи!....

— Единъ шопъ, единъ грошъ — казалъ *Общий.*

— А *сто шопа* за *два* попа — добавилъ *Левски.*

„*Търговцитѣ* на *шопи*“ кѫсно вечерь въ София стигнали, въ Х. Трайковия ханъ се настанили. На другия день отъ Хр. Ковачева узнали, че отецъ Генадии — *скитникътъ* — тѣзъ дни е дошелъ отъ нѣкѫдѣ си и станалъ игуменъ на Драгалевския манастирь. *Левски* и *Общий* се зарадвали; на часътъ ѣхнали „комитетскитѣ“ конье и въ Драгалевския манастиръ нахълтали. Дяконъ *Игнати* (Левски) и дяконъ *Генади* (Иванъ Ихтимански) братски се пригърнали и цалунали. Знаменосецътъ на Илю *Войвода* (дяконъ Генади) разказалъ на скъпитѣ си гости патилата си и скитничеството си по Влашко и Богданско, по Маджарско и Банатско; а *знаменосецътъ* на Панайотъ *Войвода* (Дяконъ Игнати), разказалъ на игумена Драгалевски, какви чудеса, въ продължение на двѣ години, е направилъ той въ турскитѣ виляети. *Скитникътъ* Генади, сега игуменъ Драгалевски, приелъ *клѣтвата* на Т. Б. Р. Комитетъ и станалъ ятакъ комитетски. „Приятелитѣ“ Софийски свикани били на съвѣтъ въ манастиря Драгалевски, заклънали се, *уставо-проекта* разгледали, за прѣдсѣдатель на комитета Хр. Ковачева избрали. Драгалевския манастиръ и Святогорския въ София метохъ избрали за прибѣжище на „народнитѣ хора“ и пощенска станция на тайната корреспонденция . . . *Левски, Генади* и *Общий* цѣла седмица на ловъ ходили по Витоша планина, дроздове били, въ нишанъ мѣрили и планове кроили, като по кой начинъ братята *шопи* най-лесно ще могѫтъ се подве подъ общата организация на тайни комитетитѣ? . . Скитникътъ Генади се наелъ, съ помощьта на калугерското расо и съ игуменската патерица да въздѣйствува върху умътъ и сърдцето на *шопското племе* . . . За адютантъ на Левски и проповѣдникъ комитетски въ селата Софийски опрѣдѣлили *Младенчо бинбашията* отъ село *Горублени* (Соф. околия).

Отъ Спасъ *Тумпаровъ* Левски узналъ че, прѣди нѣколко дни, Тодоръ *Пѣевъ* отпѫтувалъ за г. Кюстендилъ; назначенъ билъ за главенъ учитель на кюстендилскитѣ училища........

Въ Драгалевския манастиръ „апостолитѣ народни“ си измѣнили маршруата, нарѣденъ въ бай *Ивановата кѫща*. *Общий* се запѫтилъ за Царибродъ, Пиротъ и Нишъ „шопи“ да купува, а Левски за *Кюстендилъ* съ Тодора Пѣевъ да се срѣщне.

Съгласно дадениятъ нему маршрутъ отъ Левски, *Общий* отъ Нишъ, прѣзъ Бѣлоградчикъ отишелъ въ Ломъ. Отъ Ломъ прѣзъ *Кутловица*, *Враца*, *Орхание*, *Етрополе*, *Голѣмъ Изворъ*, *Ведраре*, *Гложене*, *Тетевенъ* въ Ловечь се спрѣлъ (1870 г. октом. м.). Народнитѣ приятели отъ Сѣверо-Западна България прѣдъ *Общий* клѣтва дали; *уставо проекта* разгледали, нѣколко дрѣбни бѣлѣжки направили върху параграфитѣ, относящи се до тайната комитетска полиция и до кассиеритѣ комитетски; избрали си прѣдсѣдатели, помѣжду си нѣколко лири събрали, на *Общий* ги дали за смѣтка на Б. Ц. Р. Комитетъ и съ „лозинката и паролата“ се запознали . .

Левски, бидейки прѣдрѣшенъ въ закърпенитѣ дрѣхи на *Отецъ Генади*, напусналъ Драгалевския манастиръ и се запътилъ за града Кюстендилъ. Въ перникъ и Радомиръ опиталъ се Левски комитети да основе, но пернишкиятъ хлопъ и радомирскиятъ шопъ отказали на пѫтника попъ.*)

Пѫтникътъ попъ, случайно придруженъ отъ „нѣкой си“ радомирски шопъ, благополучно пристигналъ въ гр. Кюстендилъ. Левски се настанилъ въ мрачнитѣ келии на

---

*) Пернишко, Брѣзнишко и Радомирско едвамъ прѣзъ 1871—76 год. се сѫбудихѫ, и то благодарение на отецъ Зиновий Петровъ, главенъ учитель въ Радомиръ, свършивши Бѣлградската Семинария, личенъ приятель на Левски и *проповѣдникъ комитетски* (1871—76 г.).

манастирътъ Св. *Мина*, расположенъ на западната страна на стария *Велбѫждъ*, на още по-старата *Улпия Паутелия*, (гр. Кюстендилъ).

Тодоръ *Пѣевъ*, даскаль Димитъръ *псалтътъ*, учительтъ Димитъръ *Димовъ* (Македонски), Димитъръ *Карамановъ (*фукара баба сѫ) и *опърпания* попъ, гостътъ, на Св. Мина, всѣка вечерь при *Юнусъ-беговото* кладенче се събирали, божемъ, на *ракѫ-кефи.*)* Рѣдили, чинили, комитетъ основали. Даскалъ Димитъръ *Псалтътъ* горещъ (въ пълната смисъль на думата) *патриотъ* заплакалъ отъ радость, когато опърпания попъ му разказалъ, че по цѣла България комитети сѫ основани и че младежитѣ горещи не жалятъ ни животъ. ни имотъ за прѣуспѣвание на дѣлото народно. . . .

Даскалъ Димитръ *Псалтътъ* отвелъ, божемъ, на *„прошетка* „народнитѣ хора“ въ село *Соволино.* Опърпаниятъ попъ и Тодоръ Пѣевъ два дни гостили въ домътъ на Стояна *Цоцорана*, тогава кметъ на с. Соволино (1869 г., августь м.).

Псалтътъ, безъ забиколки, казалъ на стояна Цоцорана по каква работа ходи опърпаниятъ попъ. Тодоръ Пѣевъ съ нѣкаква си тайнственность расказалъ на Цоцорана, какви работи се вършѫтъ по България и какво има да стане. Цоцорана приелъ комитетското „вѣрую“, далъ *5 лири* и обѣщалъ на Тодоръ Пѣевъ и на даскалъ Димитръ Псалтътъ, че въ деньтъ на възстанието ще изведе отъ Соволино сто отборъ юнака на бойното поле...

Стоянъ Цоцорана испроводилъ гоститѣ си за Кюстендилъ; край селото срѣщнали Гръцкия Владика *Игнатий*, придруженъ отъ попъ Василя *Беската*.

---

*) Членове на Кюстендилския Комитетъ сѫ били: Димо Димовъ (Македонски), даскалъ Димитъръ *Псалтътъ*, Димитъръ *Карамановъ* и синъ му *Алекси*, Стоянъ Станоевъ *Кочевски*, Иванчо *Рамадановъ*, Мите *Бояджията* и други.

— Тѣхна милость що за хора сѫ? — попиталъ Левски Цоцорана.

— Оня, е, тамъ, съ широкитѣ рѫкави и голѣмото шкембе, е гръцкио владика въ Кюстендилъ, а другия е нашето попче, що се гърчѣе . . .

— Вашето попче знае ли по гръцки? попиталъ Пѣевъ.

— Ба, оно не знае по Соволински да кажува, та каму ли по гръцки да сборуе — казалъ Цоцорана.

— Абе, дяконе, намѣсто да събираме отъ сиромаситѣ грошове за *комитета*, не е ли по-добрѣ да земеме лиритѣ на гръцкио владика: онъ има *двѣ хиляди* турски лири *готова пара*, спечелени отъ гърбо на народа! — казалъ *Псалтътъ*.

И това ще бѫде! — казалъ опърпаниятъ попъ.

Левски, Пѣевъ и Псалтътъ се запѫтили за манастирътъ „Св. Якимъ Осоговски“. Въ Криво-рѣчна Паланка прѣспали и заедно съ Димитръ попъ Любеновъ, учитель, за „Святи Якимъ Осоговски“ отпѫтували. Игуменътъ на манастира, прочутия на врѣмето си *даскалъ Аверки**), радосно посрѣщналъ „поклонницитѣ гости“. Бунтовникъ и по рождение и по въспитание, *Аверки* раскрилъ цѣлата си душа прѣдъ комитетскитѣ хора. Въ манастирската гора, подъ петстотинъ годишната бука „народнитѣ приятели“ цѣлъ день по народнитѣ дѣла бесѣдвали. Левски раскрилъ прѣдъ игумена *Аверки* картитѣ на комитетското дѣло, а Пѣевъ съ поетически краски описалъ бѫдѫщата революция. . . .

---

*) Отецъ *Аверки* е учителствувалъ около 20 години по много градове въ Сѣверна и Южна България. Той е отъ Рилскитѣ просвѣтени калугери. Оставилъ е цѣлъ купъ отъ голѣма стойность рѫкописи; едни отъ тия рѫкописи се намиратъ въ рѫцѣтѣ на докторъ И. Д. Шишмановъ, професоръ въ Висшето Училище, а други въ попъ Филатея, бивши ученикъ на Аверки, сега священникъ въ с. Гърлено.

Срѣдъ нощь е; въ килията на отецъ Аверки вощена свѣщица блѣщука, посрѣдъ килията стои скромна калугерска софрица; „народни приятели“ нѣщо по мѣжду си шепнѫтъ; отецъ Аверки търси „нѣщо си“ въ дъното на *юклука*; изважда една голѣма козикова торба, изъ нея изважда мишинена кисия и брои на софрицата една по една светящитѣ като жаръ, турски лири. . .

Отецъ Аверки броилъ *сто (100)* лири турски и казалъ: „за сега толкова давамъ!“

Пѣевъ свързалъ стотѣхъ лири въ кърпата си и ги прѣдалъ на *Дяконъ Левски. Апостолътъ* цалуналъ рѫка на *„стария учитель“*, не за стотѣхъ лири, а за патриотическата му постѫпка . . .

Скѫпитѣ гости на „Св. Якимъ Осоговски“ нарѣдили и натъкмили така: Отецъ *Аверки* и учитель Димитръ Попъ Петровъ Любеновъ ще дѣйствуватъ въ *Паланичко* и *Кратовско*, Тодоръ Пѣевъ и Д. Псалтътъ въ Кюстендилско и Дубнишко**).

Опърпаниятъ попъ и Д. *Псалтътъ* за Дубница се запѫтили. На балановскитѣ ханове бей нѣкой си, чифликчия, пиянъ залянъ, спрѣлъ пѫтницитѣ и „тескере“ имъ поискалъ. Пътницитѣ, за да избѣгнатъ скандала, прѣдставили му тескеретата си. Беятъ като разгледалъ отгорѣ, отгорѣ тескеретата, заявилъ, че му се иска попъ да поѣзди, а не тескеретата да прѣглежда. Ханджията и пѫтницитѣ умолявали бея да не безпокои *пѫтникътъ попъ*, но той настоявалъ и се приближилъ до *опърпания попъ*. за да го ѣхне Левски кипналъ, като разяренъ левъ хрипналъ, сграбчилъ нахалътъ бей и го тръшналъ въ земята,

---

**) Прѣзъ 1871—1874 год. въ *Солунъ* дѣйствувалъ, като пратеникъ на Комитета, *Боботиновъ*, а въ г. *Кукушъ* — *Нику Станишевъ*. Прѣдсѣдатель на Солунския Таенъ Б. Р. Комитетъ билъ *Христодулъ* Ивановъ, днесь разсиленъ при Италианското консулато въ гр. София, столицата на *Свободна България!* . . .

стъпилъ му на гушата, заплюлъ го въ лицето, ѣхналъ вѣрния си „Сивча“ и се изгубилъ въ кривулицитѣ на рѣка *Размѣтаница.*

На 15 августъ (1869 г.). Левски самъ, безъ *Псалтътъ*, пристигналъ въ Рилската обитель. Около *старцитѣ* се навъртялъ, оттукъ, оттамъ по дѣлото» ги сондиралъ, похвалилъ имъ се че на „Осоговския св. Якимъ“ билъ, че *Игуменъ Аверки* е *честьта и славата* на българското монашество и че ако всичкитѣ „старци“ на българскитѣ манастири биле като него, България скоро щѣла да се освободи отъ *Агарянското иго* . . . .

Старцитѣ, като чули името *Аверки*, таинственни погледи размѣнили помежду си, подозрително изгледали „*опърпаното попче.*“

— Аверки е вагабонтинъ! . . . Аверки е бунтовникъ! . . . закрякали като сойки прѣдъ ловецъ, святитѣ старци по адреса на *даскалъ Аверки.*

— Та какво голѣмо зло е направилъ отецъ *Аверки* на „Святата обитель“, че толкова го нападате? — запиталъ *тайнственниятъ попъ.*

Бунтовни пѣсни съчинява, бунтовни пѣсни пѣе и *прислушницитѣ манастирски* на *бунтувлукъ учи* . . . *Доклѣ* да го испъдимъ изъ „Святата обитель“, видѣхме и патихме. „Безъ малко, турцитѣ манастира щѣхѫ да затво-

---

Бѣлѣжка. По казванието на самаго Левски, той е искалъ да вкара подъ общата комитетска организация братята отъ „Рилската свята обитель“ съ слѣднята цѣль: а) Игумена и манастирскитѣ старци да въздѣйствоватъ съ духовническия си авторитетъ върху многочисленнитѣ гости *поклонници* — да подсѣщатъ за освобождението на България отъ турцитѣ; б) Чрѣзъ манастирскитѣ просяци-калугери (таксиоти) да се пропагандира „Комитетското вѣрую въ Самоковско, Разложско, Беровско и Дупнишко; в) Рилския манастиръ да бѫде едно отъ най-главнитѣ и най-сигурнитѣ скривалища и прибѣжища за «хората народни».

рѫтъ за неговитѣ *вагабонтлуци* (бунтовни пѣсни) . . . говорили „почтеннитѣ и благочестиви“ старци.

Левски разбралъ, че *старцитѣ* сѫ „гнуснавни благочестивци“ и се завъртялъ между младежитѣ манастирски, но младежитѣ горещи безъ позволението на старцитѣ *„благочестиви“ не смеѣли да кихнѫтъ*, та камо-ли комитетъ да основѫтъ. Манастирскитя старци узнали отъ прислушницитѣ младежи съ какво намѣрение е дошълъ на *поклонение* опърпаниятъ попецъ. На часътъ вагабонтинътъ попъ, *славословительтъ на Аверки, билъ изгоненъ* изъ оградата на „Святата обитель Рилска“ . . .

Съ мрачни мисли и съ тъга на сърдцето, Левски за послѣденъ пѫть изгледалъ кулитѣ манастирски . . . Прѣзъ *„Кобилено бранище“* и „Сухото езеро“ той слѣзълъ въ Самоковско поле, *Самодивско доле*. Срѣщналъ се съ вѣрнитѣ приятели на Спаса *Тумпаровъ*; прѣдалъ имъ писъмцето отъ *Тумпарова* и ги поканилъ да основѫтъ комитетъ. „Приятелитѣ самоковски“ се извинили прѣдъ апостълътъ народни така: тазъ година търговията е слаба, кяроветѣ сѫ малко, та по-добрѣ е да го отложимъ (основаванието на комитета) за друга, по-благополучна за търговията година“ . . . . .

Самоковци се показали прѣдъ Апостолътъ съвсѣмъ тънки търговци. . . .*)

Опърпаниятъ попецъ се мрѫдналъ въ Самоковския женски манастиръ. Присѫтствовалъ на литургия въ ма-

---

*) Отъ многото самоковски младежи, единъ само приелъ вѣрата на правдата и свободата. Той е билъ — заслужава да му се спомене името — *Иванчо Чакалчето*, протестантинъ. По казванието на *Капанова*, тогова *учитель въ Самоковъ, прѣзъ 1873 год. Левски посѣтилъ* Самоковъ бидѣйки прѣдрѣшенъ въ биргютлии потуре и бидѣйки придруженъ отъ *Младенчо бинбаши* и Иванчо *Чакалчето*. Ив. *Чакалчето* е развѣждалъ Левски по домоветѣ на самоковскитѣ богаташи.

настирската черква; испѣлъ „херувикото“. Съ лирическиятъ си баритонъ плѣнилъ сърдцата на сестритѣ „во Христѣ“. Слѣдъ *литургия*, сестра хаджи Евдокия (чирпанлийката), поканила пѫтника *попецъ* на сладка *лакърдия* въ скромната си килия. Отъ дума на дума, пѫтникътъ попъ и сестра *Евдокия* излѣзли стари познати. Отъ „сестра во Христѣ“, *Евдокия* се прѣобърнала на „сестра на комититѣ“. Съ помощьта на прѣкрасната авторитетна и пъргавата Евдокия, Левски сполучилъ да основе въ *Самодивско доле женски калугерски*, *таенъ*, *български революционенъ комитетъ . . . Сестритѣ* се закълнали и на Апостола се обѣщали, че до гробъ вѣрни ще бѫдѫтъ на „тайната комитетска“ и на българското освобождение... Сестра *Евдокия* се запознала съ секретътъ на *лозинката* и съ комитетската парола.

Левски се простилъ съ *Самодивско* доле и се запътилъ за *Тракийско поле*. Благополучно пристигналъ въ село *Царацово*, и си починалъ отъ дълга пѫтя въ домътъ на *Бай Ивана*. Отъ Царацово, чрѣзъ Д. *Ма*тевски по „турската поща“, Левски писалъ на Ангела и на Димитра *Общий*. Писмата били шифровани съ помощьта на *лозинката*, и адресирани така: а) *Ловечъ Маринъ попъ Лукановъ, кондураджи*; б) *Рюсчукъ Колю Обретеновъ*. Читалище „*Зора*“. Чрѣзъ Обрѣтенова е писано на Ангелъ *Кънчевъ*, а чрѣзъ Марина П. Лукановъ на Д. *Общий*.

Въ писмата си, Левски е съобщавалъ на другаритѣ си вѣрни, че се е завърналъ отъ обиколката си въ *Карловско*, че тукъ ще прѣстои цѣлъ мѣсецъ, и че тѣ,

---

Бѣлѣжка. Сестритѣ „во Христѣ“ отъ Сопотския, Калоферския, Казанлъшкия и Самоковския женски манастири вършѣхѫ слѣднитѣ комитетски работи: а) разнасяхѫ тайната кореспонденция между градове и села; б) шпионствувахѫ на комитета в) проповѣдвахѫ „тайно по селата и по паланкитѣ между женитѣ и старцитѣ идеята за въстание.

около ноемврий мѣсецъ, трѣбва да се намѣрѭтъ въ *Ловечъ* или *Търново.*

Чрѣзъ Михалаки Иличь (по австрийската поща) *Левски* проводилъ 200 лири турски на Любена *Каравеловъ.*

Бидѣйки прѣоблѣченъ въ селскитѣ дрѣхи на бай *Ивана*, Левски напустналъ *Комарово поле* (Пловдивско) и отпѫтувалъ за *Стремско доле* — *Гйопсата* (1869 г. 6 септемврий).

* * *

Съзаклятницитѣ *Стрѣмски* посрѣщнали *братски* апостола *Левски* . . . Дѣтскитѣ и училищни другари на *Василъ Ивановъ* всѣчески се трудили да угодѭтъ на Василъ *Левски* . . Кунчева *Гина* и леля *Христина* незнаяли съ какво да угодѭтъ на сина и брата Васила . . Гина се радвала на *сина* си; сестритѣ „во Христѣ“ — на *пѣвецътъ си*, приятелитѣ — на приятеля си; съзклятницитѣ — на главатаря си . . .*)

Сопотъ, Карлово и с. Войнягово тайно посрѣщали и тайно испращили апостолътъ народни прѣзъ цѣлия мѣсѣцъ септември . . . . Карловскитѣ конашки чорбаджии, чрѣзъ женски уста, *понадушили че Василъ Ивановъ, рас*калугерениятъ дяконъ, тайно се навърта изъ Сопотъ и Карлово, но си мислили така: „какво зло или добро може да се очаква отъ синътъ на вдовицата Гина, която съ хурката и чекръкътъ едва може хлѣба си да искара“!! . . .

Гледайки така на Василя *Ивановъ*, тѣ ненамѣрили за нуждно да обадѭтъ на мюдюръ-ефенди за нощното скитание по Карлово и Сопотъ на раскалугерениятъ дяконъ.

---

*) Членове на Карловскиятъ комитетъ били: 1) Докторъ Киро *Поповъ* (обѣсенъ прѣзъ 1876 год. въ врѣме на възтанието): 2) Костадинъ *Поповъ* (Папата), братъ на Доктора Кира, сега *Прѣосвѣщенний Врачански* Епископъ; 3) Василъ Платнаровъ; 4) Илия Симеоновъ 5) Братя Илия и

Бидѣйки доволенъ отъ роднини и приятели, отъ съзаклятницитѣ стрѣмски и отъ дѣлата комитетски, Дяконъ Левски рѣшилъ да напусне Стрѣмско доле и се запътилъ за *Помашко* поле (Ловечь). Прѣзъ октомвр. (1869 год.), при „изгрѣвъ слънце“, господинъ „нѣкой си“, намѣтнатъ съ есенно палто, се растъпкалъ по Сопотското друмище, що води за Карловското *тръсище*. Господинътъ „нѣкой си“ очаквалъ „нѣкого си“; ето защо съ напрѣгнато око слѣдилъ той за движущитѣ се людье по Сопотското друмище. Една групица отъ 4—5 души хора се задали отъ къмъ градътъ; господинътъ „нѣкой си“ отдалечь позналъ, че между пѫтницитѣ нѣма нито единъ отъ хората на „Стрѣма“. За да затули лицето си отъ пѫтницитѣ, той се отстранилъ отъ пѫтя, сѣдналъ върху окопа и си обърналъ гърба къмъ проходящитѣ людье. Компанийката, 4—5 души хора, весела, засмѣна, се подравнила съ непознатия господинъ. поздравила го съ „добро утро“ и единъ отъ групата се приближилъ до господинътъ, божемъ, цигарата си да запали. Този „единъ“ се казалъ *Иванъ Хр. Цочевъ* Въ намѣтнатото върху господина палто, Цочевъ позналъ своето палто, изгубено прѣди двѣ години въ Турно-Мѫгуреле. Безъ да запита непознатия нему господинъ, отъ гдѣ е земалъ палтото, Цочевъ грабналъ палтото, избѣгалъ при другаритѣ си и казалъ: „това палто е мое. Тоя човѣкъ е хайдукъ; дръжте да го хванемъ!“

Левски се намѣрилъ въ *затруднително положение*; извикалъ на *Цочева* да даде палтото и пристѫпилъ съ

Тинко *Рачови*, отъ които послѣдний биде обѣсенъ въ врѣме на възстанието 1876 год.; 6) Хаджи Василъ *Караивановъ*, въ ханътъ на когото сѫ ставали засѣданията комитетски.

Членове на Сопотския комитетъ били: Фратю Поповъ, Никола Ивановъ, Ст. П. *Стойновски*, Тодоръ *Кошниковъ* (Спиперинъ), Иванчо Колевъ *Куйковъ*, Иванъ Х. Спасовъ, Аврамъ Вълковъ Тенекеджията, Дядо *Рафиилъ*, игуменъ на Сопотския м. манастиръ, Дяконъ *Богословъ*. Като приятели на Левски се считали: Хаджи Гиока *Павловъ*, Иванъ Попъ *Станевъ* и др...

револвера въ рѫка къмъ веселата компания. Компанийката се разбѣгала, отнесла палтото и колкото можла съ гласъ викала: „хайдукъ, хайдукъ, дръжте го?“.

Като на зло, въ това врѣме нѣколко заптии се задали отъ къмъ Сопотъ, карайки прѣдъ себе си прѣстѫпникъ нѣкой си. Виковетѣ „дръжте го“, „тутунузъ“ се увеличили по сѫбуденото друмище. Левски се намиралъ въ опасность! . . . Мѣтналъ око на околностьта и като дроздъ горски се мръдналъ въ близкия шубракъ и *моментално се изгубилъ въ дъното на непроницаемия хръсталакъ*. Сопотскитѣ административни власти на часътъ организирали *хайка* за да хване *хайдука*. Цѣлъ день *хайката* тършувала шубарлака, но не намѣрила хайдука..

Цочевъ разтършувалъ палтото; намѣрилъ въ вѫтрѣшния джебъ слѣднитѣ нѣща: а) двѣ писма; б) една дебела и четвъртита книга на правоѫгълничета нарѣзана (лозинката), по крайщата ѝ написани слѣднитѣ букви А. Т. Б. Т. К. (паролата): в) едно дебело тевтерче, съ червено мастило написано (уставо-проекта); г) едно малко портфелче, испълнено съ забъркани имена и съ забъркани смѣтки; въ портфелчето едно „тескере“ на името „Василъ Ивановъ Карловецъ, на друго едно на името *Фетфаджиевъ*“. *Въ вънкашнитѣ джебове на палтото Цочевъ* намѣрилъ: а) една копринена кърпа съ буквата В. Л. Д (Василъ Левски); въ единъ отъ краищата на ленената кърпа имало завързани 5 лири турски.

Цочевъ прѣдалъ *на Сопотскитѣ власти* палтото и намѣренитѣ въ него книжя и нѣща, освѣнъ петтѣхъ лири турски. Сопотскитѣ княжници — фарисеи и конашки чорбаджии разбрали, че избѣгналиятъ човѣкъ не е *хайдукъ*, а нѣщо тъкъво като *„башъ бунтовникъ“*. Тѣ още сѫщиятъ день съ триумфъ отнели хванатитѣ нѣща на Карловския Мюдюринъ. Сѫвѣтъ „нечестивихъ“ билъ свиканъ отъ мюдюръ ефенди на часътъ. Карловскитѣ митари — фарисеи: Д. Несторъ *Софтовъ*, Р. Патевъ, Ив.

Х. *Цочевъ* плюсъ Калоферскитѣ и Сопотскитѣ конашки чорбаджии. Хванатитѣ нѣща разгледали; отъ книжята констатирали *бунтовностьта* на избѣгалото лице — отъ „тескерето“ — името му *Василъ Ивановъ*, синъ на Гина вдовицата, извѣстенъ на цѣлото Карлово — отъ едното писмо — близкитѣ му свързки съ нѣкой си бунтовникъ на име *Дяконъ Левски**) — отъ другото му писмо — бунтовнитѣ му свързки съ нѣкой *Дервишъ Асанъ* или *Кишишъ Първанъ*. Карловскитѣ административно сѫдебни власти заповѣдали: а) Карловскитѣ конашки чорбаджии, съ помощьта на градскитѣ заптии, да направѭтъ обискъ въ домоветѣ на роднини и приятели на Василъ Ивановъ, б) Сопотскитѣ конашки ази — въ домоветѣ на подозрителнитѣ младежи, учители и френкъ-терзии; в) сѫщо да направятъ и Калоферскитѣ чорбаджии въ домоветѣ на Калоферскитѣ „хлапетии народни“; г) *Шерифъ Чаушъ*, началникъ на полската и горска жандармерия, съ конни стражари да притършува друмища и манастирища и близкитѣ села, гдѣто може да се прѣдполага че се е скрилъ бунтовникътъ *Василъ Ивановъ*; д) Гина Кунчева да се арестува, на строгъ инстиндакъ (испитъ) да се подхвърли; е) телеграфически да се разгласи на всички полицейски власти отъ двѣтѣ страни на Балкана за прѣслѣдването на Василя Ивановъ *башъ комита*, и за прѣслѣдването още на „двѣ тайни пѫтующи лица“: Дяконъ Левски и *Дервишъ Асланъ* или *Кешишъ Първанъ*. . .

Отъ 3—7 октомвр. въ Карлово, Сопотъ, Калоферъ и околнитѣ села станали строги прѣтърсвания въ домоветѣ на заподозренитѣ лица. *Срѣмскитѣ съзаклятници* се испокрили въ миша дупка; леля Христина не изгубила куража: постоянно сновала мѣжду Сопотъ, Калоферъ, Карлово и с. Войнягово.

---

*) Карловскитѣ, Сопотскитѣ и Калоферски чорбаджии и административнитѣ власти не знаехѫ, че Василъ Ивановъ се наричаше Дяконъ Левски. Подъ името Левски го знаехѫ само комитетскитѣ хора.

Гина Кунчева се изправила прѣдъ Карловскитѣ фарисеи-садукеи:

— Кѫдѣ е синъ ти? я пита *Софтовъ.*

— На *Свята гора.* — Отговаря сериозно Кунчевица.

— Каква работа върши тамъ?

— На калугеритѣ носи дърва.

— Лъжишъ, вонещице нѐдна! . . . Синъ ти е тукъ, въ Карлово! . . . Кажи кѫдѣ се е скрилъ; . . Ако не кажешъ, цѣлото ти „семселе" зло ще пати! . . ,

— Четири години става откакъ синъ ми е на *Свята гора* и носи тамъ на калугеритѣ вода и дърва. . .

— Синъ ти е *бунтовникъ*, синъ ти е *капасѫзинъ* синъ ти е *вагабонтинъ*! . . . . Мирната рая размирява, царщината подкопава! . . я му вижъ евангелието! (Софтовъ показва на Гина Уставо-проекта) . . . я му вижъ коприненната кърпа!.. . Какво е това Х? Какви сѫ тия В. Л. Д? . . . Ти ли му даде коприненната кърпа, или нѣкоя отъ ония, що миткатъ съ просѣшка торба по градове и села? . . . . . .

— Ако синъ ми е *бунтовникъ*, и се е скрилъ въ Карлово, хванете го, накажете го! Защо влачите по конаци и по патрици старата му майка? . . . Не стига ли ми, гдѣто съ хурката и чекръка на стари години очитѣ си вадиѫ, та на това отгорѣ и прѣдъ меджлиса да ме раскарвате! . . . .

Гина Кунчева арестували въ домътъ на попъ Христо! Слѣдъ два мѣсеца я освободили, като я турили подъ таенъ полицейски надзоръ*)

---

*) Въ врѣме на окупацията (1879 год.) Гина Кунчева се помина. Бѣ щастлива да види съ очитѣ си „българската свобода", за която синътъ ѝ Василъ мѫченически на турската бѣсилка загина......

На 12 октомвр. (1869 год.) Шипченскиятъ върхъ „Св. Никола“ бѣ надѣналъ есенната гугла. По пѫтеката, що лъкатуши по ребрата на планината и съединява Шипка съ Габрово, три човѣшки силуета се мѣркахѫ; между тѣхъ и силуетътъ на два кираджийски конья. . . . Напрѣдъ върви старикъ нѣкой си и води два коня, подпирайки се на дълга помагалка; слѣдъ коньетѣ вървѭтъ двѣ калугерки и весело си приказватъ. Едната отъ калугеркитѣ *е позната вечь на читателитѣ, сестра Христина*, а другата е . . . Знайте ли коя е другата? Сѣтете се сами! . . . Старикътъ е дѣдо *Петъръ* отъ село Войнягово, старъ срѣдне-горски хайдутяга, горещъ приятелъ на *Дякона Левски; едина отъ коньетѣ* е на Димиша отъ Войнягово, а другия — на дѣда *Петра* . . . . Дѣдо Петъръ, въ качеството си на кираджия, води сестритѣ „во Христѣ“ за Влашко и Богданско, божемъ, на манастирска просия.

Калугеркитѣ благополучно пристигнали въ Велико-Търново; съ книжка подъ мишница се явили къ кантората на Ивана Х. Димитровъ. Прѣзъ „заднитѣ врата“ на кантората едната отъ сестритѣ нѣкѫдѣ си въ дънъ земя потънала. Другарката на *Христина* въ казанджийски *дрѣхи се прѣоблѣкла, цѣлъ казанджия* станала , . . Дѣдо Петръ и *Христина* **) за Ловечъ отпѫтували, а Левски, бидѣйки прѣдрѣшенъ въ казанджийски каяфетъ, скрилъ се въ килията на отца Матея *Преображенски*! . .

Карловскитѣ власти по „евангелието“ на Гинина синъ разбрали, че той е *башъ комита*, а по писмата, намѣрени въ палтото му, разбрали, че като него има още два-

---

**) Калугерката *Христина*, Леля на Василъ *Левски*, прѣзъ врѣме на окупацията (1878-79 год.) се помина — Легка ѝ прѫсть! Сестра ѝ *Евпраксия*, тоже ратница по освобождението и днесь е още жива. Живѣе въ Сопотския женски манастиръ и съ плетенье на чорапи се прѣхранва.

мина *башъ комити*; единътъ отъ тѣхъ е *Дяконъ Левски*, а другиятъ *Дервишъ-олу Асланъ*, или Кешишъ *Първанъ*, но не могли да разберѫтъ, като какво назначение има дебелата хартия, намѣрена въ палтото, нарѣзана на правоѫгълничета и надписана съ буквитѣ: А. Т. Б. К.

По увѣренията на *Теофанъ Райновъ* *), (комуто напълно вѣрваме) намѣренитѣ документи въ палтото на *Левски* били испроводени на директора на Али-пашовитѣ шпиони, *Шнайдеръ ефенди*, началникъ на шпионското отдѣление (гледай *Минѫлото* върху запискитѣ **Етюди** на З. Стояновъ отъ *Ст.* **Заимовъ**).

Шнайдеръ Ефенди свикалъ агентитѣ тайни . . . . Документитѣ разгледали и констатирали сѫществуването въ вилаетитѣ на бъл. т. р. комитетъ. . . . Констатирали още, че организаторитѣ на прѣдмѣтнитѣ комитети сѫ слѣднитѣ трима господиновци: 1) *Василъ Ивановъ* Карловеца; 2) *Дервишъ-олу Асланъ* или *Кешишъ Първанъ*, неизвѣстно откѫдѣ, и 3) Дяконъ Левски Кешишъ бозмасѫ, неизвѣстно откѫдѣ. . . .

Шнайдеръ-ефенди распратилъ конфиденциално до всичкитѣ шпиони, строго да слѣдѭтъ за прѣдмѣтнитѣ „тайнственни личности". . . .

И тъй, шпионитѣ на *Али-Паша* и турскитѣ полицейски власти дирѣхѫ, на мѣсто *едного*, трима бунтовника — трима организатори на т. б. р. комитети! . . .

---

*) Днесь (5 юлий 1895 год.) Теофанъ Райновъ заема длъжностьта Бургаски окрѫженъ управитель.

XI.

„Привременното правителство въ България“. — Черний Терроръ (политически убийства и обири). — Самоубийството на Анг. Кънчевъ.

На 30 ноемвр. 1869 г. на Никополското пристанище двамина пѫтници се пазарувахѫ съ „кайкчиитѣ“, за да ги прѣнесѫтъ на Турно-Мѫгурелския брѣгъ. Единътъ отъ пътницитѣ изглеждаше на господаръ и „голѣмъ търговецъ“, а другия—на неговъ слуга. Слугата бѣ привързалъ главата си съ зайча кожа, божемъ, го болѭтъ ушитѣ и зѫбитѣ и носѣше дисагитѣ на господаря си. Господарътъ се караше нѣщо на слугата си. . . . Пазарлъкътъ стана; слугата и господарътъ се мѣтнахѫ въ *кайкътъ* и заплувахѫ за Турно-Мѫгурелското пристанище. *Левски* (слугата) и Д. *Общий* (господарътъ) стѫпихѫ на романския брѣгъ; Данаилъ Поповъ ги отведе дома си; нагости ги по царски и, заедно съ тѣхъ, отпѫтува за столицата ромѫнска . . .

Съгласно взетото рѣшение, прѣзъ Априлъ мѣсецъ (1869 г) *народни прѣдставители* надошле въ Букурещъ и се настанили въ хотелъ *Габровени*. *Левски* се настанилъ въ квартирата на Л. Каравеловъ, *Общий* — въ квартирата на Д. Ценовичь, *Кънчевъ* — въ домътъ на стария *Адженовъ*, а Панайотъ Хитовъ — Войводата, — въ хотелъ „Юнионъ“. Въ хотелъ „Габровени“ се настанили и слѣднитѣ комитетски делегати: *Христо Ивановъ* Голѣмия, прѣдставитель Ловчански; Василъ *Ионковъ*, прѣдставитель Тетевенски; *Никола Обрѣтеновъ* — Русенски; Иванъ Х. *Димитровъ* — Търновски; Никола

Ганчевъ — Старо-Загорски; *Калчо Пасковъ* — Лѣсковски; *Василъ Петровъ* — Орханийски; Атанасъ Попъ *Христовъ* — Плѣвенски; Данаилъ *Поповъ* Турно-мѫгурелски; Димитръ Ив. *Горовъ* *) — Гюргевски; Стратевъ — Браилски; Рафаилъ *Атанасовъ* — Галацки; Петръ *Фитовъ* — Бѣлградски, плюсъ Крайовски, Плоешки и Турно-Сѣверински народни прѣдставители . . .

Първото Генерално Събрание на делегатитѣ *Комитетски* било открито отъ Л. Каравеловъ въ хотелъ „Юнионъ", който салонъ билъ наетъ отъ Панайотъ Войвода за посрѣщание на „нѣкакви си гости".

Първото генерално комитетско събрание се открило на 10 декемвр., траяло до 25-й сѫщиятъ мѣсецъ. Прѣдъ събранието Кънчевъ докладвалъ вървежътъ и успѣхътъ на комитетското дѣло въ Турскитѣ вилаети, Каравеловъ докладвалъ за комитетитѣ въ Романия, а Хитовъ — за комитетитѣ въ Сърбия. Слѣдъ това, разгледанъ билъ отново уставо-проекта и приетъ билъ въ слѣдната окончателна форма:

УСТАВЪ

на

Българскиятъ Централний Революционний Комитетъ

ГЛАВА I.

Цѣль.

Чл. 1. Българскиятъ, Революционний, централний комитетъ има въ рѫцѣтѣ си една такава власть, каквато и всѣко *приврѣмвнно правителство*. Той трѣбва да

---

*) Д. Ив. *Горовъ* сумма пари потроши по комитетскитѣ работи. Той се помина прѣзъ 1881 год., 6 декемвр. въ г. *Трѣвна*. Остави жена съ дрѣбни дѣца безъ-пара, безъ пулъ. Той водеше сестра на Ангелъ *Кънчевъ*.

приготви и да довърши революцията съ всичкитѣ нравствении и материални срѣдства: да кажеме на кратко, слѣдующитѣ задачи: а) да *распространява* между нашиятъ народъ идеи за бунтъ чрѣзъ комитети и чрѣзъ печатътъ т. е. чрѣзъ вѣстници, манифести, прокламации, брошури и пр. б) да *доставлява* всичкитѣ нуждни потрѣбици за извършванието на революцията и да приготовлява бунтъ материално, т. е. да скрои нуждниятъ воененъ планъ, да назначи военни водители (войводи), да улесни съ всѣко срѣдство въоръжаванието, да дава на народътъ нуждннтѣ наставления за бой и пр.

Чл. 2: *Българскиятъ революционни централний комитетъ* ще прави *споразумѣние* съ другитѣ народи, съсѣдни и отдалечени, които иматъ сѫщитѣ цѣли.

ГЛАВА II.

Устройство на комитетското управление

Чл. 1. Както Българскиятъ, Революционний, Централний комитетъ, така и всѣки *частенъ Българский Революционний Комитетъ*, се съставятъ отъ не компрометирани прѣдъ българскиятъ народъ Българе, т. е. отъ родолюбци и отъ *рѣшителни*, тайни и постоянни лица.

Чл. 2. Мѣстопрѣбиванието на централниятъ комитетъ е неизвѣстно: то е *навсѣкадѣ* и *никадѣ*, за това и сѣки членъ, дѣто и да бѫде, може да прѣдставлява сичкиятъ централенъ комитетъ, ако само той има въ рѫцѣтѣ си *пълномощно* писмо.

Чл. 3. За испълнение на прѣдначъртаната си цѣль, централниятъ комитетъ съставлява и *частни революционни, български комитети*, които щѫтъ да се устрояватъ и управляватъ така сѫщо, както и централниятъ.

Чл. 4. За *наказания* на прѣстѫпленията и за *нагледвание* на работитѣ на частнитѣ комитети, централниятъ комитетъ има и една *тайна полиция* отъ избрании юнаци, рѣшителни, вѣрни и постоянни лици.

Чл. 5. За улеснения на сношенията между централниятъ и частнитѣ комитети, съставени сѫ *тайни пощи*, изъ които сѣка една зависи отъ онзи комитетъ, който ѭ съставлява. Броятъ на пощенскитѣ членове е неопрѣдѣленъ.

ГЛАВА III.

Правителство.

Чл. 1. Както централниятъ, така и всѣки частенъ комитетъ, се съставляватъ отъ слѣдующитѣ лица: а) Прѣдсѣдатель, б) подпрѣдсѣдатель, в) кассиеръ и г) неопрѣдѣлено число членове, които ще раздѣлятъ длъжноститѣ по мѣжду си, съобразно съ способноститѣ на сѣки единъ.

Чл. 2. Първото лице на централниятъ комитетъ ще да се избира по *вишегласие* отъ упълномощенитѣ лица на частнитѣ комитети. Това лице ще избира другитѣ членове за централниятъ комитетъ.

Чл. 3. Частнитѣ комитети ще да съставляватъ коммисия, която ще нагледва работитѣ на Централниятъ комитетъ. Ако стане нужда, то тая коммисия, или упълномощенитѣ лица отъ частнитѣ комитети, ще избиратъ и назначаватъ ново лице, което ще застъпи работитѣ на първото лице.

Чл. 4. Членоветѣ на тайната полиция ще да се избиратъ само отъ Централниятъ комитетъ. Числото на тия членове е неопрѣдѣлено.

Чл. 5. Сѣки частенъ комитетъ ще да си има нуждното число членове за тайната поща, споредъ чл. 5. гл. II.

ГЛАВА IV.

Длъжноститѣ на правителството и на всѣки революционеренъ работникъ въобще.

Чл. 1. Централниятъ комитетъ ще стъпи въ сношение съ дѣйци и отъ други народности, относително за народната ни цѣль: той ще да *сключава заеми* въ името на българскиятъ народъ; той ще да прави *споразумения за съюзи*; съ една дума, той ще да върши сичко, което изисква сполуката на нашето народно освобождение.

Чл. 2 Централниятъ комитетъ подиръ *освобождението* на България ще дава най-точна смѣтка за всичкитѣ приети помощи и за тѣхното употрѣбление. Сѣки членъ отъ тоя комитетъ е отговоренъ не само за себе си, нъ и за другитѣ членове, негови другари; а най-много е отговорно първото лице, на което се дава прѣимущественно правото да избира другитѣ членове, спорѣдъ гл. III чл. 2.

Чл. 3. Прѣдсѣдателитѣ на централниятъ и частнитѣ комитети иматъ право да свикватъ извънрѣдни събрания когато и да стане нужда.

Чл. 4. Прѣдсѣдательтъ е дълженъ да нагледва испълняватъ ли длъжноститѣ си подпрѣдседательтъ, касиерътъ и другитѣ членове.

Чл. 5. Подъ Прѣдсѣдателитѣ сѫ помощници на Прѣдсѣдателитѣ.

Чл. 6. Касиерътъ на централниять Комитетъ ще да приема пари отъ частнитѣ Комитети или отъ други кои и да е мѣста, и ще дава расписка подъ номеръ; той ще да ги записва въ касиерската книга и ще явява за тѣхъ и на Комитетътъ, за да записватъ въ главната комитетска книга.

Чл. 7. Касиеринътъ на Централниятъ комитетъ ще дава пари на всѣкждѣ и за всичко, но само съ разрѣшение на Комитетътъ. Сѣко едно разрѣшение за да се дадѫтъ пари трѣбва да е писменно.

Чл. 8. Кассиеринътъ на сѣкий частенъ комитетъ ще събира пари отъ комитетскитѣ членове и отъ други родолюбиви лица, на които ще да дава расписки за приетото количество. Тия пари ще да се даватъ на главниятъ касиеръ само по заповѣдьта на Централниятъ Комитетъ.

Чл. 9. Сѣкий частенъ Комитетъ ще да се старае да приготовлява хора за бой, спорѣдъ чл. 1. гл. I. Като полага особенни грижи за събирание пари, които сѫ потрѣбни за поддържанието на комитетскитѣ нужди и преди и подиръ *захващанието на революцията.*

Чл. 10. Частнитѣ Комитети сѫ длъжни да съобщаватъ на Централниятъ Комитетъ: а) отъ колко села се състои околностьта имъ; б) въ кое село колко жители има, отъ каква сѫ народность и по колко; в) колко има Българи юнаци, способни да носятъ орѫжие, и колко сѫ готови на първъ позивъ; г) колко орижие има и какво е: д) има ли въ околностьта имъ хора *способни* за *войводи* и на кое мѣсто се намиратъ; е) колко може да се събере въ нуждно врѣме *жито, ечмикъ, сѣно, слама* и *сичко,* щото е потрѣбно за хората и за животнитѣ: ж) колко може да има волове, овце, крави, конье, кози и др; з) колко ахѫра има и за по колко животни.

Чл. 11. Никой отъ частнитѣ Комитети не може да стѫпя въ сношение съ дѣйци отъ други народности относително за народната ни цѣль, освѣнъ съ позволението на Централния Комитетъ, който има това право спорѣдъ чл. 4. гл I.

Чл. 12. Сѣки членъ, — отъ който и отъ какъвто и да е Комитетъ — ако бѫде принуденъ да се отдалечи отъ градътъ или селото, дѣто живѣе той е длъженъ да каже на Комитътъ отъ който зависи.

Чл. 13. Сѣки членъ отъ *революционернитѣ работници* трѣбва да знае самъ, но да таи на сърдцето си *онова, което му е повѣрено. Той не трѣба да казва,* — не трѣба даже ни да загатва за такива работи, ни на *любовница*, ни на *жена*, ни на дѣца, нито другиму, който може да издаде тайната. Само на ония, които могѫтъ да пазатъ тайната, той може да позагатне нѣщо, и когато вече се увѣри, че и тие желаятъ заедно съ него да дѣлатъ *щастие* и *нещастие* на бойното поле, то може да ги приеме като членове, съ изволението на Частниятъ Комитетъ, отъ който и той зависи

Чл. 14. Ако нѣкой отъ *революционеритѣ* падне въ бѣда, то другаритѣ му, т. е. сѣки революционеренъ членъ, е длъженъ да му помогне като види извѣстниятъ знакъ.

Чл. 15. Ако се появи нѣкой непознатъ човѣкъ и ако поиска въ името на *Централния Комитетъ да буни* народътъ, или да прави други подобни нѣща, то ако би той ималъ даже и нужниятъ знакъ (може би откраднатъ или зетъ съ силата на орѫжие), — въ такъвъ случай, който членъ и да е, *щомъ види това* е длъженъ да яви на Централний Комитетъ; а пѫкъ човѣкътъ ще се *прѣслѣдува* и *убива* отъ *тайната полиция.*

Чл. 16. Ако се случи да падне *лозинката* въ неприятелски рѫцѣ. то въ такъвъ случай, който изъ членоветѣ и да се научи за това, дълженъ е извѣднажъ да яви работата на своятъ Комитетъ.

Чл. 17. Ако нѣкой *революционеренъ членъ* се научи, че неприятелитѣ кроятъ нѣщо тайно, той трѣбва изведнажъ да яви на Централниятъ Комитетъ; а ако може, то и на другитѣ частни комитети.

Чл. 18. *Тайната полиция* е длъжна: а) да наглѣдва тайно дѣлата на революционернитѣ работници въ *градътъ си и да ги съобщава на Централниятъ Комитетъ*; б) да испитва и да се увѣрява въ точностьта и въ вѣрностьта на тайната поща; в) да *шпионира* турскитѣ *шпионе*, да слѣдува стѫпка въ стѫпка дѣлата на *турската полиция*, и сичко да съобщава на Централниятъ

Комитетъ; г) да глѣда, щото заповѣдитѣ на Централниятъ Комитетъ да се извършватъ, т. е. да *наказва престѫпницитѣ на законътъ*; д) споразуменията на полицията съ Централниятъ Комитетъ ще да става само съ едно лице, което Централниятъ Комитетъ е назначило и което е въ сѫщото врѣме управитель на другитѣ членове.

Чл. 19. Членоветѣ на тайната поща трѣбва да сѫ хора тайни и юнаци. Тие сѫ длъжни да пренасятъ писмата и писменнитѣ или устнитѣ рѣшения и заповѣди на Комитетитѣ вѣрно и буквално безъ да притурятъ нѣщо отъ себе си и безъ да забравятъ нѣщо отъ порѫченията, които имъ сѫ повѣрени.

Чл. 20. *Войводитѣ* сѫ длъжни: а) да преглѣдатъ позициитѣ по Българско; б) да избиратъ и опредѣлятъ *бранителни* точки, и да направѭтъ нужнитѣ *фортификационни* планове за укрѣплението имъ; в) да назначаватъ *операционнитѣ* и *комуникационнитѣ* линии; г) да направѭтъ *планъ* за *революцията*; д) да приготвятъ нужниятъ воененъ законъ; и е) най-послѣ, да дигнатъ народнитѣ *байраци и да провъзгласатъ народната свобода.*

Чл. 21. Сѣки членъ, който приема участие въ работата за *освобождението на България*, е дълженъ да разумѣе и да изучи добрѣ съдържанието на тоя уставъ.

ГЛАВА V.

Срѣдства за резолюцията.

Чл 1. Централния Комитетъ ще се снабдява съ пари: а) като *прави заеми*, дѣто и да намѣри, въ името на Българскиятъ народъ; б) като *приема* събранитѣ помощи отъ частнитѣ Комитети; и в) като *употрѣби*, съ съгласието на частнитѣ Комитети, каквито *начини* и да *намѣри* за най-добри.

ГЛАВА VI

Хора.

Чл. 1. Съ хора (било за войводи, било за полицейски, членове било, за дѣйствующи на пръвъ пътъ войници) централниятъ Комитетъ ще ди се снабдява или направо самъ, или чрѣзъ частнитѣ Комитети, спорѣдъ нарѣдбата, която ще той да имъ даде.

ГЛАВА VII.

Оржжия и други бойни потрѣби.

Чл. 1. Централниятъ Комитетъ зема на себе длъжность да *въоружава* постепенно оныя членове изъ частнитѣ Комитети, които сж способни да носятъ оржжие.

Чл. 2. Оржжията, които Централниятъ Комететъ ще да *набавлява*, трѣбва да се прѣглѣдватъ отъ такива хора, които разумѣватъ отъ оржжие.

ГЛАВА VIII.

За приеманието на нови революционни работници и войводи.

Чл. 1. Сѣки членъ отъ Централниятъ или часнитѣ Комитети, като влѣзе въ работата, ще да полага *клѣтва*.

Чл. 2. Който иска да земе участие въ работата ни, той трѣбва да има прѣпоржка отъ нѣкого изъ познатитѣ вече *революционни работници*.

Чл. 3. Когато на нѣкого отъ работницитѣ се препоржчи нѣкой вънкашенъ човѣкъ то той трѣбва по напрѣдъ да го испита: кой е той, отъ дѣ иде, какво иска, какви му сж мислитѣ и пр. Послѣ всичко това, той е дълженъ да яви за всичко на централниятъ Комитетъ, като прибави и добъръ описъ на физиономията му и въобще на всичкитѣ му характеристични свойства, додѣто приеме отговоръ отъ Комитетътъ.

Чл. 4. Когато на комитетътъ се обади, че некой си — испроводенъ отъ нѣкого, или отъ нѣкое дружество, — иска да влѣзе въ споразумѣние, то той (Комитетътъ) е длъженъ да яви на тайната полиция, за да го испита; а пъкъ въ сѫщото врѣме да се увѣри и самъ писменно или устно отъ човѣкътъ, когото нарочно трѣбва да проводи до ония. които сѫ препорѫчали най-напрѣдъ работникътъ или пъкъ направо до оногова, отъ когото той казва, че е билъ испроводенъ. Когато Комитетътъ се увѣри, че проводениятъ, или прѣпорѫчениятъ човѣкъ е чисть, то влазя съ него въ споразумение, и то посрѣдствомъ едного човѣка, когото е той самъ отрѣдилъ.

Чл. 5· *Войводитѣ* се приематъ споредъ чл. 2, 3 и 4 гл. VIII, съ слѣдующето само прибавление: когато нѣкой войвода се яви на Централниятъ Комитетъ, и иска да бѫде приетъ, то той по напрѣдъ трѣбва да *положи испитъ отъ нуждиитѣ военни познания* прѣдъ комисията, която е наредилъ Централниятъ Комитетъ. Тогава, спорѣдъ знанията си, той ще да вземе приличното си мѣсто. Безъ *испитъ не е приетъ ни единъ войвода.*

ГЛАВА IX.

За наказанията.

Чл. Я. *Смъртнитѣ наказания* щѫтъ да се извършватъ *тайно*; а въ случай на нужда и на *явни мѣста*, посрѣдъ пладне.

Чл. 2. Наказанията щѫтъ да извършватъ ония отъ членоветѣ на тайната полиция, на които се падне жребие.

Чл. 3. *Осѫжданията и смъртнитѣ наказания* ще ставатъ само по заповѣдьта на Централниятъ Комитетъ.

Чл. 4. Ако нѣкой, билъ *войвода*, билъ членъ на Комитетътъ, *централенъ* или частенъ, съ една дума, билъ, кой билъ, дързне да издаде нѣщо на неприятелятъ, ще да се накаже съ *смърть*.

Чл. 5. Ако нѣкой отъ *влиятелнитѣ* Българе, или *войводи*, — подкупенъ отъ чуждо правителство или отъ друго частно лице, — поиска да прѣчи въ работата подъ какъвто начинъ и да е, то тъкъвъ ще се счита за *неприятель* на отечеството ни и ще се *наказва съ смърть*.

Чл. 6. Ако нѣкой очерни народната ни свобода, т. е. ако наруши правото и на други народности, като насъ страждущи, то и такъвъ ще да се счита за *неприятель* на отечеството ни и ще се *наказва съ смърть*.

Чл. 7. Ако нѣкой неприпознае Централниятъ Комитетъ и поиска да се опита да вдигне бунтъ на своя глава, то за първи пѫть само ще да му се напомни да се спрѣ отъ прѣдприятието си; а ако това напомнюванье не помогне, то той ще да се *накаже съ смърть*.

Чл. 8. Ако нѣкой отъ членоветѣ на тайната полиция се откаже да извърши заповѣдьта, която му е наложена отъ Централния комитетъ, то ще да се *накаже съ смърть*.

Чл. 9. Ако нѣкой отъ служителитѣ, като напримѣръ Прѣдседательтъ или други нѣкой, поиска да злоупотрѣби служебната си власть, то пѫрвъ пѫть само ще да се лиши отъ службата си; повторно ще да се исключи изъ числото на работницитѣ, като опоритъ, се накара най-напрѣдъ писменно да припознае грѣшката си и да я поднесе въ Комитетътъ; а ако и слѣдь това се покаже обиденъ и отмъстителенъ, то ще да се *накаже съ смърть*.

Чл. 10. Ако нѣкой отъ членоветѣ на тайната поща, или други нѣкой, дръзне да отвори или да унищожи нѣкое *служебно писмо*, то ще да се *накаже съ смърть*.

Чл. 11. Ако нѣкой отъ кассиеритѣ издаде за нѣщо пари безъ знанието на Централния Комитетъ, или ако земе и да присвои и най-малката часть отъ повѣренитѣ му суми, то ще се *накаже съ смърть*.

Нужно проглашение.

Централния, Революционеренъ Български комитетъ, въ името на сичкитѣ ония, които сѫ го избрали, упълномощили и овластили, увѣренъ въ своята тайна полиция и въ силата на нейното оржжие, проглашава:

I. Само Централниятъ, Български, Ревулюционенъ Комитетъ има длъжность да даде знакъ за общенародно въстание; а други никой нѣма никакво право да издава революционерни прокламации, да буни народътъ безъ знанието на Българскиятъ, Централний Революционенъ Комитетъ.

II. Никой отъ *българскитѣ войводи* или *чорбаджии* нѣма право да прѣдставлява *българскиятъ народъ* прѣдъ другитѣ народности, или да прави уговоръ съ тѣхъ, безъ знанието на Централниятъ Комитетъ.

III. Никой нѣма право да съставлява какъвто и да е *революционеренъ комитетъ* безъ знанието на Централниятъ Комитетъ.

Нека ни помага Богъ и нашата мишница! Напредъ!

Забѣлѣжка. Настоящиятъ уставъ се нарѣди, одобри и потвърди съ общото съгласие на опълномощенитѣ прѣдставители отъ частнитѣ, Български, революционни комитети, и ще трае до *захващанието* на *революцията*, когато, съ общо съгласие на централниятъ и на частнитѣ комитети, ще да се измѣни по обстоятелствата. Когато се *захване революцията*, то българскиятъ централенъ комитетъ ще да свика депутати отъ всичкитѣ частни комитети, за да се нарѣди друго устройство. Съ една дума, тогава силата на тоя уставъ пада и се замѣща съ други *воененъ законъ*, когото войводитѣ, съ съгласието на Централниятъ комитетъ, ще да нарѣдатъ спорѣдъ обстоятелствата.

За предсѣдатель на Б. Ц. Р. Комитетъ билъ избранъ, съ абсолютно вишегласие Любенъ *Каравеловъ*, за касиеръ Д. *Ценовичъ*, за дѣловодитель (секретарь) *Олимпий Пановъ* *).

Левски билъ избранъ за *главенъ апостолъ* и прѣдставитель на тайнитѣ комитети въ *Турско* прѣдъ Б. Ц. Р. Комитетъ. *Ангелъ Кънчевъ*, като човѣкъ на *перото*, билъ избранъ за главенъ кореспондентинъ на тайнитѣ комитети въ Турско и *помощникъ-апостолъ* на дякона Левски; Димитъръ *Общий*, рицарътъ на камата и револвера — за организаторъ и началникъ *на тайната полиция*. Христо *Голѣмия* за организаторъ и началникъ на *тайната поща*. Панайтъ *Хитовъ* — за главенъ началникъ на военнитѣ сили (въ деньтъ на възстанието) — Н. Обретеновъ, Д. Горовъ, Данаилъ Поповъ и Анастасъ Поповъ — за главни експедитори на тайната „прѣзгранична“ кореспонденция (Гюргево—Руссе, Турно-мѫгуреле -- Никополъ — Плѣвенъ) Градъ Ловечъ — за центъръ на *вѫншнитѣ* комитети (на комитетитѣ въ турско) — Букурещъ за центъръ на *вътрѣшнитѣ* комитети (на комитетитѣ въ Романия и Сърбия).

За постоянни членове на *приврѣменното Българско правителство* били избрани; *Левски*, *Каравеловъ*, *Кънчевъ*, *Общий*, *Христо Голѣмия* и Панайотъ *Хитовъ*. Събранието имъ дало *пълномощно* да се събиратъ на съвѣщание когато намѣрѭтъ за нуждно и да разрѣшаватъ *спѣшно* каквито и да било въпроси, повдигнати отъ разни непрѣдвидени случайности. Сумата *десетъ хиляди* златни лева, събрани отъ *Левски*, *Кънчевъ* и *Общий*, делегатитѣ распрѣдѣлили така: а) За шесть хиляди лева да се купи *печатница*; тайно да се прѣнесе въ Ловечъ и тайно да печататъ въ *нея прокламации*, *бунтовнически брошури* и *„хвъркати листове“*; б) за останалитѣ *четири хиляди* лева да се купѭтъ *револвери* и

---

*) Застрѣленъ въ Руссе по Февруарскитѣ смущения, 1887 *год. 22 февруарий.*

други оржжия и да се испроводжтъ на ония комитети въ турско, които сж дали най-много парични помощи на народнитѣ *апостоли.*

Събранието постановило: за напрѣдъ *парични* помощи ще се събиратъ отъ членоветѣ комитетски срѣщу *формални квитанции* . . . .

Револверитѣ били купени чрѣзъ *Киселова* въ Виена и чрѣзъ *Обрѣтенова* и *Данаила Попова* били проводени по принадлежность въ вътрѣшностьта на турската империя. — *Двѣстѣ* (200) револвера съ по сто (100) патрона били раздадени на *народнитѣ работници.*

Формалнитѣ квитанции били отпечатани и распроводени до прѣдсѣдателитѣ на комитетитѣ въ Турско.

Олимпий *Пановъ* нарѣждалъ (набиралъ на компасътъ), *Каравеловъ* корегиралъ, *Левски въртялъ* колелото, *Албрехтъ* (нѣмецъ, машинистъ) управлявалъ машината и въ една зимна нощь уставътъ билъ отпечатанъ . . . Делегатитѣ взели по нѣколко екземпляра отъ устава и си пожелали „добжръ пжтъ и добро виждание“ (1869 год. 28 декемвр)

Кънчевъ съ Обретенова отпжтували за Руссе; *Общий* съ Атанасъ Поповъ и Василъ Ионковъ за Плѣвенъ; а *Левски* останалъ въ Букурещь, да почива до мартъ мѣсецъ.

⁂

Съ дългитѣ си човки щъркелитѣ грозно и енергично заклѣпали на попъ-Лукановитѣ комини а ластовицитѣ мили весело зачуруликали по хижитѣ селски; и, ето ти, въ Ловечъ се явилъ Дяконъ Левски . . . Централенъ Б. Р. Комитетъ на тайнитѣ комитети въ Турско билъ нарѣденъ: Избрани били: за прѣдсѣдатель Маринъ *Лукановъ,*

Бѣлѣжка. Печатница била купена, (1871 г.), но по нѣмание възможность тайно да се прѣнесе въ Ловечъ, членоветѣ на *приврѣменното българско правителство* рѣшили да се присъедини врѣменно къмъ печатницата на Л. *Каравеловъ.*

за касиеръ — Попъ *Кръстю*, за секретаръ (дѣловодитель — Иванъ *Драсовъ*, за подпрѣдсѣдатель — Димитъръ *Пъшковъ*, Гечу *Сирковъ* — тайна полиция и таенъ куриеръ.*)

Отъ януар. 1870 го. до февр. 1871 год. Кънчевъ заобиколилъ слѣднитѣ градове и села въ *Источна България*: *Разградъ*, *Попово*, *Джумая*, *Османъ-Пазаръ*, *Върбица*, *Прѣславъ*, *Шуменъ*, *Провадия*. *Варна*, *Балчикъ*, *Кюстенджа*, *Меджидие*, *Черна-Вода*, *Мачинъ*, *Сакча*, *Тулча* и *Ени-Кйой*. А Обший, бидѣйки придруженъ отъ Василъ *Йонковъ*, обиколилъ всичкитѣ тайни комитети въ *срѣдна* (Търновско) и *западна* България и въ Тракия, та наредилъ *тайната полиция*.

Отъ мартъ 1870 год. до мартъ 1871 год. Левски, бидѣйки придруженъ отъ Савва *Младеновъ* и Христо *Голѣмия*, миналъ въ диритѣ на Общий, прибралъ събранитѣ сумми, уредилъ тайната поща; заставилъ комитетитѣ да си купятъ „комитетски конье“ за прѣнасяние на пощата, на „тайнитѣ хора“ и на орѫжието.

Новата (1871) година Левски посрѣщналъ въ Ловчанското комитетско скривалище — въ кѫщата на *Величка* Попъ *Луканова* — *Хашнова***).

Прѣзъ 1870 год. Общий организиралъ тайната полиция; Христо Голѣмия — *тайната поща*; Левски организиралъ и прѣорганизиралъ, съгласно устава, основанитѣ още прѣзъ 1867—69 год. комитети и открилъ нови въ Пиротъ, Нишъ, Враня и Трънъ. Кънчевъ отгдѣто миналъ, комитети основалъ въ Источна България (Мизия)...

---

*) По главнитѣ хора на *Ловчанското съзаклятие* сѫ били: Маринъ Попъ *Лукановъ*, Иванчо *Драсовъ*, Попъ *Кръстю*, Гечу *Сирковъ*, Димитръ *Пъшковъ*, Иванъ *Колевъ*, Атанасъ *Цоневъ*, Петръ *Ивановъ* бояджията, *Хитровъ* и много други, на които имената незнаемъ.

**) Величка Хашнова днесъ още е жива. Живѣе въ София при братъ си Илия *Лукановъ*, бивши софийски градоначалникъ.

Прѣзъ Мартъ мѣсяцъ (1871) год.) членоветѣ на *„Приврѣменното българско правителство“* се събрали на съвѣщание. Засѣдавали нощно врѣме въ домътъ на *Каравелова* — Букурещъ — Strada Virgiliu (улица Виргили) — домъ № 39. На съвѣщаниего присѫтствували, освѣнъ членоветѣ на „приврѣменното правителство“, още и Маринъ Попъ Лукановъ, прѣдсѣдатель на Ловч. Ц. Б. Р. Комитетъ и Никола *Обрѣтеновъ*, главенъ експедиторъ на „прѣзграничната“ тайна комитетска кореспонденция. . . .

Членоветѣ на *„приврѣменното правителство“* като взели прѣдъ видъ: а) че слѣдъ *Сопотската случка* числото на шпионитѣ турски се е увеличило б) че богаташитѣ и конашкитѣ първенци се отнасятъ съ равнодушие, съ прѣзрѣние и съ ирония къмъ дѣлото на освобождението, в) че нѣкои отъ екзархийскитѣ агенти раздумватъ съзаклятницитѣ да се откажѫтъ отъ комитета, г) че турски *хайти*, въ „ятакъ“ съ турскитѣ административно-полицейски власти ходѭтъ по селата български и терроризиратъ населението, — като взели прѣдъ видъ горнето, рѣшили и постановили: а) тайната комитетска полиция ще слѣди за турскитѣ шпиони и съ *отрова*, *ножъ* или *куршумъ* ще трѣбва да ги унищожава; б) богаташитѣ и конашкитѣ чорбаджии да се поканѭтъ съ добро да дадѫтъ помощь на комитета. Въ случай че се подиграятъ съ дѣлото, да се накажѫтъ съ орѫжието на комитета (*ножа*, *револвера* и *отровата*); в) ония отъ екзархийскитѣ агенти, които заплашватъ комитетскитѣ работници, съ цѣль да ги отклонѭтъ отъ дѣлото на освобождението, за пръвъ пѫть да се предупредѭтъ; ако ли не взематъ отъ дума, съ *куршумъ да се убиятъ*; г) трѣбва да се организиратъ отъ най-юначнитѣ работници на м. ч. р. б. комитети «тайни четици»; прѣдмѣтнитѣ четици да се въоружѫтъ на обща комитетска смѣтка съ револвери и пушки, система «Лафуше“. Задачата на предмѣтнитѣ «тайни четици» е да прѣслѣдватъ и унищожаватъ *турскитѣ хайти* и кѫрсердаритѣ турски, тѣхни *ятаци*. . . .

Отъ горнитѣ рѣшения се вижда че *„приврѣменното българско правителство“* приело да си служи съ **черний терроръ — съ политически убийства** . . .

— „Съ *черний терроръ* трѣбва да си послужимъ, защото *раята* и *агата* отъ блага дума не разбиратъ“ — казалъ *Левски*.

— Трѣбва да си послужимъ и съ политически обири!...... Трѣбва да обираме и *царската хазна*, защото вносоветѣ отъ членоветѣ на комитетитѣ сѫ недостатъчни за купуване на орѫжие и припаси“ — казалъ Д. *Общи*.

Членоветѣ на *приврѣменното българско правителство* приели, по принципъ, дѣто се е рѣкло, да употрѣбѫтъ, въ случай на нужда, и *политическитѣ обири....*

Прѣдъ видъ на това, че нѣкое отъ многото писма на комитета, може, съвършенно случайно, да падне въ рѫцѣтѣ на турската полиция, то хората на *приврѣменното правителство* измѫдрили слѣдната хитрина: *„писмата да се адресиратъ до конашкитѣ чорбаджии.**)

За да турѫтъ въ заблуждение турската полиция и шпионското отдѣление, мѫдрецитѣ комитетски измѫдрували и слѣдното хитро срѣдство: *„градоветѣ и селата, въ които има основани комитети, да носѫтъ имената на разни царье отъ срѣднитѣ вѣкове“*. Напримѣръ: Търново = *Асенъ*, Габрово = *Перунъ*; Стара-Загора = *Атила*; Орхание = *Сарсавулъ*; — Крумъ, Симеонъ, Борисъ и др. (гледай II книж. Миналото.)

Левски, като най-практиченъ и най-духовитъ агитаторъ между другаритѣ си, сѣтилъ се, че трѣбва да се прокламира комитетското „вѣрую“ въ особенъ „хвъркатъ листъ“.

---

*) Тайний куриеръ знае кому да прѣдаде писмото; но въ случай, че го арестуватъ и притършуватъ, то ще се счита, че той носи писмо до конашкия чорбаджия.

Каравеловъ и *Кънчевъ* редактирали слѣднето *поканително-застрашително писмо* — редактирали исканиятъ отъ Левски „хвъркатъ листъ“:

„Сѣки, въобще, българинъ иска днесь своето добро, и желае *да се освободи* отъ агарянското робство; слѣдователно, и вие, ако сте *само българинъ* и честенъ човѣкъ, и желаете добро на отечеството си, трѣбва да се прѣдадете съ всичкото си сърдце и душа на *народното* дѣло, и да покажете, че сте достоенъ синъ на България и *свободолюбивъ* човѣкъ. Повтаряме, ако сте вие *родолюбецъ, Християнинъ* и мѫжъ, то трѣбва да испълните долуоказаннитѣ наши и на с чка България желания, а ако ли не, то честнитѣ и родолюбивитѣ Българи ще да ви прокълнѫтъ и твърдѣ скоро ще да ви испроводѫтъ при... Сѣщайте се! *прѣдателитѣ, чорбаджиитѣ, изѣдницитѣ. Турскитѣ подлизурки* ще да висѫтъ на едно дърво съ нашитѣ неприятели. — страшно ще бѫде народното отмъщение! Който днесъ не желае да бѫде *свободенъ*, той не е *Българинъ и не е човѣкъ!* И така, вие сте свободни да изберете за себѣ си пѫть и да вървите по него, т. е. или съ *нази* и съ *народътъ*, или съ *турскитѣ джелати* и *кръвопийци*. Прибързайте да запишете името си на страницитѣ исторически съ *златни*, или съ *черни думи*, и постарайте се да явите по-скоро *черно робство ли искате, или златна свобода.*

Нашитѣ желания сѫ вамъ извѣстни, но ние пакъ трѣбва да ви ги повторимъ. Ние желаемъ да се *освободимъ* изъ подъ турското иго и да *бѫдеме хора*. Пригответе се и вие и очаквайте оная минута, която твърдѣ скоро ще удари. Но за да извършиме това *велико дѣло*, намъ сѫ потрѣбни двѣ нѣща: *хора* и *пари*. Хора ние имаме, а пари нѣмаме; но съ Божията помощь ще да найдемъ твърдѣ скоро и тѣхъ. Нашиятъ главенъ, народенъ комитетъ е избралъ насъ да съберемъ потрѣбнитѣ за *нашето освобождение* пари, и ние ще да ги съберемъ. А отъ дѣ? — ние ще да ги съберемъ отъ тамъ, отъ дѣто сѫ ги събрали и другитѣ *народности*, т. е. отъ *самиятъ народъ* И тъй. ние прѣдлагаме и вамъ да *пожертвовате* веднажъ за всѣкога, щото можете и колкото можете. Сѣкиму изъ васъ ще бѫде даденъ билетъ отъ *българското приврѣменно правителство*; а това правителство ще да отговаря за дадената му сумма прѣдъ народътъ т. е. прѣдъ *Българскиятъ, народни революционни комитетъ*, който така сѫщо ще да отговаря прѣдъ бѫдѫщето *Българско свободно правителство. Приврѣменното Българско правителство* ще да държи подобни смѣтки отъ дѣка колко е земало, дѣка ги е употрѣбило, колко Българе сѫ погинали, какъ сѫ погинали и пр. и пр. Щастливи сѫ ония наши *народолюбци*, които *повдигнатъ рѫка за своята свобода*, — тѣхнитѣ имена ще да се славѭтъ вѣчно; а *страшливитѣ, изѣдницитѣ* и *хладнокръвнитѣ* ще бѫдѫтъ проклѣти во вѣки вѣковъ. Който е Българинъ, когото е Българка родила, и който не иска да бѫде *турски робъ*, той трѣбва да жертвова всичко, за да може послѣ да добие много. „Да продадемъ имането си, да заложиме женитѣ и дѣцата си и да откупимъ отечеството си“, рѣкалъ е Мининъ.

Господине! Ние искаме да ви кажемъ много, но за сега стига и толкова, — отъ васъ самитѣ зависи да притурите това, щото ние не сме исказали.

Вамъ ще да се покаже чудно нашето прѣдложение, защото то ще да дойде ненадѣйно до васъ; но за чудение врѣме не остава, — *историята насъ не ще да чака да се чудиме.*

Сичко това вие трѣбва да държите тайно, и вашитѣ най-близни приятели не трѣбва нищо да знаятъ. Вие трѣба да отговаряте сами за себе си. Гледайте да не кажете послѣ: „азъ искахъ да помогна, но нѣмаше отъ дѣ да се научѫ навѣрно, кому да дамъ и какъ да дамъ“. Ние имаме хора на сѣкадѣ, и познаваме сѣкиго отъ васъ, познаваме състоянието ви и даже *духътъ* ви; слѣдователно, ние ще да намѣримъ възможность да ви явиме . . . Но вие може да кажете: „нѣмаме пари!“ — Зимайте на заемъ, продавайте стока, заложете кѫщата си, и дайте първия си дългъ на отечеството, на свободата и на Бога! Който помогне съ щото и да е, той ще да има отъ насъ освѣнъ горѣказания билетъ, единъ знакъ, а тоя знакъ ще бѫде неговото спасение. Когато нашитѣ юнаци станатъ подъ байракъ (а това ще да бѫде твърдѣ скоро), то тѣжко томува, който имъ не покаже билетътъ и знакътъ си! Който не *приема* участие въ нашето народно движение, той ще да се счита за *прѣдатель* и за *неприятель* на народътъ ни, и ще да си расплати за грѣховетѣ си; а фамилията му ще да бѫде укорена прѣдъ свѣта. Повтаряме, ако дадете *доброволно*, щото сте длъжни да дадете, то ще бѫдете честити, и, заедно съ вашето домочадие, ще бѫдете подъ нашата защита чакъ до онзи день... А ако постѫпите съ насъ *варварски*, т. е. ако прѣдадете писмото ни, или човѣка ни, когото ние пращаме да се разберете, ако изнесете на вънъ нашитѣ желания и ги раскажете на нѣкои наши *български изроди* или търсите причина, за да не дадете това, щото искаме отъ васъ, съ една дума, ако злоупотрѣбите нашето довѣрие, то страшно ще да ви се отмъсти. Земете си на умътъ, че ония мѫжие, които стоѭтъ като главатари въ народното движение и които съставляватъ *врѣменното правителство*, не се боѭтъ вече отъ никого и рѣшили сѫ се да вървѭтъ напрѣдъ, безъ да се обрѫщатъ назадъ. Ние се не боимъ вече нито отъ *турското безаконие*, нито отъ турскитѣ „*мекерета*!“ Сичкитѣ турски мѫки, бѣсилници, *пращания* въ *Диаръ-Бекиръ* и пр. сѫ прѣдъ окото на Българскитѣ юнаци нищо. Сѣки юнакъ има своето предначертание въ главата си; а народниятъ комитетъ и *приврѣменното правителство* ще да прѣдварятъ всѣко зло и ще да награждаватъ всѣко добро. На нашето чело е написано; „*чиста свобода или юнашка смърть.*

Рѣшавайте се сега по-скоро да ни кажете: *„съ нази ли сте“* или *„противъ насъ“*, защото хиляди юнаци очакватъ отговора ви! . . . Градъ (?) 1871 г. Марта 10 I. Отъ Б. Р. Ц. К. *Приврѣменното правителство въ България.*

„Хвъркатиятъ Листъ“ билъ отпечатанъ въ хиляди екземпляри на тънка цигарева книга, (1871 год. мартъ мѣс.) и билъ распратенъ до всичкитѣ приятели на тайнитѣ комитети въ турско.

За какво и какъ си служили хората на съзаклятието съ „поканително застрашително писмо“ гледай книж. III Миналото, стр. 103—107.

На 15 априлъ, 1871 год. нощно врѣме, съ рискъ на животътъ си, Левски миналъ Дунава между Турно-Мѫгурели и Никополъ . . . Отпѫтувалъ за резиденцията си (Ловечъ-Сопотъ). Повикалъ Отецъ Матей Прѣображенски въ Ловечъ; далъ му нѣколко устава, нѣколко „хвъркати листове“ и нѣколко номера отъ вѣст. „Свобода“ и го проводилъ на проповѣдь по голѣмитѣ села въ Тракийско поле. . . .

Прѣзъ септемв. мѣсецъ, 1871 год., Левски съвършенно случайно се срѣщналъ съ *Атанаса Цвѣтковъ Узуновъ* въ Калоферския мѫжки манастиръ. Физическата хубость, умната и енергична рѣчь на Узунова, плѣнили главатаря и организатора на *българското тайно съзаклятие.* Левски посвѣтилъ Узунова въ дѣлото на *съзаклятието* и го проводилъ въ Сливенско да рѫководи агитацията и урѣжданието на тайнитѣ комитети по уставътъ; снабдилъ го съ всичкитѣ книжя; уставъ, лозинка-парола, вѣстн. „Свобода“ и съ стотина екземпляри отъ *хвъркатия листъ...*

* * *

Денчо Памукчията бѣ единъ отъ Ловчанскитѣ чорбаджии — богаташи. Никому нито *зло*, нито добро правѣше: живѣеше само за себе си; събираше пари за да ги има . . . . .

На връхъ Илинденъ (юлий 1871 год., Станю направи тайнствено посѣщение на Денчо Памукчията. Далъ му едно „хвъркато листче“ и съ кръстосани ржцѣ чакалъ резултатътъ *Денчо* съ мжка прочелъ „типосаното писмо“ и казалъ:

— Ти си *фукария*: па тебѣ не вѣрмамъ, нека доде *онзи*, който те е проводилъ, съ него ще си поговоримъ *и ще се* разберемъ! . . . .

На 15 августъ (св. Богородица) *помакъ* нѣкой си влѣзълъ въ дворътъ на *Денчо* Памукчията и попиталъ *Стояна* (слуга):

— Тукъ ли е чорбаджи Денчо?

— *И* тукъ да е, та *защо ти е потрѣбалъ?*

— Има да му кажж нѣщо.

— Нѣма го! — отговорилъ мжжягата слуга и показалъ съ ржка на помака да си отиди. . . .

Помакътъ видѣлъ човѣшка *фигура* на прозорецътъ и се запжтилъ по стълбичкитѣ къмъ горния етажъ на зданието. Слугата го сграбилъ изотзадъ и го понесълъ

Бѣлѣжка. Слѣдъ самоубийството на Ангелъ Кънчевъ, 1872 г. 5 мартъ, Левски помоли *Узунова* да заеми мѣстото на Кънчева. При това обяви лично и писменно на по-главнитѣ комитети въ Турско, че въ случай на арестъ или смърть (на Левски) неговъ замѣстникъ *ще* бжде *Атанасъ Узуновъ* . . . (глед. IV книж. Миналото).

Бѣлѣжка Убития Стоянъ е отъ село Сопотъ (Ловчанска околия). Силенъ и хубавецъ момъкъ е билъ той. Левски скърбѣше за случайното убийство на Стояна. Той бѣ отишелъ въ домътъ на Денчо Памукчията да се споразумѣе съ него и да му иска *парична помощь* за Комитета, а не да го убива, ала Стоянъ, безъ да знае работата, турилъ въ опастность *Помака*. Левски прѣдпочелъ да убие слугата, отколкото той, главатарътъ на съзаклятието, да падне въ ржцѣтѣ на турскитѣ власти.

къмъ бунарътъ и надалъ викъ: «Хайдутинъ, разбойникъ е влѣзълъ въ кѫщата ни»! . . .

Левски се измъкналъ изъ юначнитѣ рѫцѣ на Стояна, забилъ камата въ гърдитѣ му и по срѣдъ день избѣгалъ прѣзъ главната улица на Ловечь! . . . .

Стоянъ на часътъ умрѣлъ! . . Ловчанската полиция се растичала. . . Помакътъ се скрилъ въ *Чилинска скала* и прѣзъ нощьта се прибралъ въ *скривалището*.

Околнитѣ български села на село *Асѫкърово* писнали бѣхѫ отъ зулумлуцитѣ на Хаджи Мустафа-бей-чифликчията. Селенитѣ, *работници комитетски*, се оплакали на Дякона Левски още прѣзъ 1868 – 69 година отъ зулумлуцитѣ на *бея*.

Прѣзъ септемврий мѣсяцъ, 1871 год., въ Асѫ-Къровската гора нахълтали около 15 души въоружени хора. «Тайната четица» била прѣоблѣчена въ турски дрѣхи. Главатарътъ ѝ по облѣкло изглеждалъ на *софта*. На 10 септемврий прѣзъ нощьта Левски нападналъ чифликътъ, изпоарестувалъ слугитѣ и гоститѣ; хваналъ Хаджи Мустафа бей; изкаралъ го да се закълне въ *Аллаха*, че отъ сега нататъкъ нѣма да мѫчи раитѣ отъ околнитѣ села; земалъ му 50 лири съ добро (божемъ) и далъ му единъ пиринченъ пръстенъ въ знакъ на „вѣрность“, т. е. че нѣма да го безпокои, ако той подобри поведението си спрямо българитѣ отъ околнитѣ села . . . .

Нѣкой си Денчо Чорбаджи (село Рахманларе) се научилъ, че въ неговото село „се народили“ нѣкакви си лоши хора — *комити*. — Обадилъ за това на кърсердарътъ Мехметъ ага. Лошитѣ хора били арестувани и въ Пловдивската тъмница откарани.

„Тайната четица“ пипнала прѣдателътъ Денчо Чорбаджи; отрѣзала му носътъ и ушитѣ и го пустнала да ходи по „бѣлия свѣтъ“. Мехмедъ-ага съ цѣла сюрия конни стражари тръгналъ да търси „разбойницитѣ“. Тѣ го причакали въ една гъста горица; дръпнали му нѣколко залпа . . . Мехмедъ-ага безъ конь и съ нѣколко рани се върналъ въ *Калоферъ*.

Даскалъ *Митко* (Карлово) е върлъ черковникъ и зълъ *противникъ* на тайнитѣ комитети: той е отъ богаташитѣ. Карловскитѣ съзаклятници му проводили едно „хвъркато листче“ и го помолили да спомогне съ нѣколко лири на комитетското дѣло. Даскалъ *Митко* прочелъ писмото, напечатано на цигарева книга и казалъ на пратеника комитетски:

— Който е съчинилъ това писмо, кучета главата му да ядѫтъ, а който го е донесълъ, *Шерифъ-чаушъ* ще го научи на умъ и разумъ.

На 25 септемв. 1871 год, софта нѣкой си съ зелена чалма влѣзълъ въ домътъ на даскалъ *Митка*. Стопанинътъ билъ самъ саменичъкъ въ домътъ си. Щомъ влѣзли въ гостната стая, гостътъ — софта заключилъ отъ вътрѣ гостната врата; лъснала гола кама, даскалътъ станалъ на статуя . . .

— Плашилъ си нашитѣ хора съ *Шерифъ-чаушъ*. Писмото сте прочели, съ насъ сте се подигравали, помощъ не сте дали . . . такивато, като васъ, съ орѫжието на комитета наказваме! . . . Ще дадете, ей сега *50 лири* и никому нищо! . . .

Даскалъ *Митко* броилъ 50 лири и дори до днесъ никому нищо не е казалъ . . .

Стефанъ *Карагиозовъ* (Търново) е отъ силнитѣ на деньтъ; въ конакътъ и прѣдъ владиката думата му на двѣ не става. Туркофилъ е, туркоманъ е; обожатель е на Мидхадъ-пашовитѣ политически начала . . . Търновскитѣ начала . . . Търновскитѣ съзаклятници му подхвърлили нѣколко пѫтя „хвъркатото листче“ и съ анонимни писма го канили да даде помощъ на комитета. Карагйозовъ мълчалъ, пухтялъ и никому нищо не казвалъ...

Прѣзъ октомврий мѣсяцъ, 1871 год., на сумръкъ, попъ нѣкой си дошелъ отъ къмъ Тракийско и влѣзълъ въ палатитѣ на Карагиозова.

— Тукъ ли е *челеби* Стефанаки?

— Тукъ е.

— Кажете му, че искамъ да се видѭ съ него; дошълъ съмъ отъ Старо-Загорско; носѭ му много здравие отъ Хаджи Господина.

— Заповѣдайте святиня Ви! — се обадилъ Стефанаки.

Святиня му и „голѣмецътъ на деня“ влѣзли въ кабинетната стаичка на Стефанаки *челеби*. Попътъ притворилъ вратата.

— Додохъ да сѫберѫ вересиитѣ си.

— Какви вересии?

— Писмата четохте, на ли?

— Какви писма?

— Ония що сѫ напечатани на *цигареви книги*!

Камата лъснала въ мѫжката рѫка на Дякона Левски. Стефанаки на мѣстото си замързналъ.

— Не бой се, нѣма да ви убия: животътъ ви не ни е нуженъ, нужни ни сѫ вашитѣ пари . . . Дайте колкото искате и никому нищо не казвайте! Въ конака за интереситѣ на раята се грижете . . . Ние, *съзаклятницитѣ*, подъ защитата си ще ви вземеме! . . .

Стефанаки далъ 25 наполеона и съ почтение испроводилъ дѣда попа до пѫтнитѣ врата.

На 5 Матръ, 1872 год. на Русчушката скеля многочисленна публика, облѣчена по празничному, очаквала пристиганието на Негово Блаженство Антимъ I-й, Български Екзархъ. На пристанището сумма заптии, облѣчени парадно и единъ взводъ солдати стоели мирно и чинно: поставени били да отдадѫтъ нуждната почесть на високиятъ пѫтникъ. *Антимъ I* пѫтувалъ отъ Видинъ за Цариградъ да земе високиятъ си постъ.

На пристанището пушило си коминътъ параходчето *Сейрие*, което прѣнася пѫтници отъ *Руссе* за *Гюргево* и обратно. Първиятъ сигналъ за тръгвание билъ даденъ. Пѫтницитѣ се прибрали въ пароходчето. Въ параходчето влѣзълъ господинъ нѣкой си, облѣченъ по най-новата мода, съ полуцилиндръ на глава и съ чанта прѣметната прѣзъ рамо. По вънкашностьта си, пѫтникътъ изглеждалъ на французски консулъ. *Али-Ефенди*, началникъ на паспортното отдѣление и на шпионитѣ въ Руссе, прѣгледалъ пѫтнитѣ тескерета на пасажеритѣ. Разгледалъ съ усмивка на уста паспортътъ и на „французския консулъ“, слѣдъ това любезно го поканилъ да напустне параходчето и да го послѣдува до канцелярията на паспортното отдѣление. Пѫтникътъ безпрѣкословно послѣдвалъ Али-ефенда. Дълго врѣме Али-Ефенди се шушкалъ съ секретарътъ (Хаджи Атанасовъ) на паспортното отдѣление; прѣобръщалъ нѣкакъвъ си албумъ; слѣдъ това излѣзълъ навънъ и далъ знакъ; заптиитѣ нахлули да арестуватъ пѫтника. Елегантно облѣчениятъ господинъ на упоръ въ заптиитѣ далъ револверенъ вистрелъ. Заптиитѣ се разбѣгали; пѫтника търтилъ да бѣга къмъ арсеналътъ, нъ оттамъ наскакали и го посрѣщнали работници — солдати; пѫтникътъ завръща къмъ скелята; солдатитѣ му прѣпрѣчватъ пѫтя,

---

Бѣлѣжка. Кънчевъ отиваше въ Букурещъ за *второто генерално събрание* на *делегатитѣ народни*, което събрание имаше да засѣдава прѣзъ Мартъ и Априлъ 1872 год. Второто генерално събрание се отложи за Май и Юний. За неговитѣ рѣшения на друго мѣсто ще разкажемъ. Мѣстото на Анг. Кънчевъ застѫпи *Атанасъ Узуновъ — Цвѣтковъ* (глѣд. IV кн, Миналото).

заптиитѣ го пристигатъ. Ангелъ Кънчевъ тегли въ тѣхъ;, но револвера мълчи като закланъ; тогава Кънчевъ нахапва дулото на револвера, послѣдния патронъ изгърмява и *Кънчевъ*, като подстрѣленъ орелъ, на земята се прострѣлъ! . . . Висшитѣ военни и административни чиновници нахлули на скелята; прѣгледали трупа и намѣренитѣ върху му нѣща и заповѣдали да го прѣдадѫтъ (трупътъ) на черковнитѣ власти.

На 15 Май (1872 год) сутриньта рано край градъ Руссе, въ окопитѣ, турската полиция намѣрила трупътъ на „нѣкого си“. Трупътъ билъ съблѣченъ и обезобразенъ до неузнаваемость: ушитѣ, носътъ и езикътъ липсвали на трупътъ . . . Полицията едвамъ на 17 май констатирала страшниятъ фактъ, че намѣрениятъ трупъ принадлѣжи на едного отъ нейнитѣ *тайни агенти* — трупътъ на *Стоянъ Пеневъ*, който постоянно вървѣлъ въ диритѣ на Кънчева прѣди да се самоубие . . . Тайната комитетска полиция, по заповѣдь на *Левски*, съ кама промушила *турския шпионинъ*! . . .

Прѣзъ юлий мѣсецъ, 1872 год. Левски се завърналъ отъ Букурещъ отъ второто *генерално събрание* и се настанилъ въ село Какрина, въ домътъ на *Хр. Цонева*. Тукъ Левски проживѣлъ около 10 дни и се прѣселилъ въ Троянския манастиръ. Отъ тукъ Левски давалъ заповѣди на *Узунова* и *Общий* по уреждание дѣлата на *приврѣменното правителство въ България*. Слѣдъ убийството на дякона *Паисий*, Левски напусналъ Троянский манастиръ и слѣзълъ въ Стрѣмско и Чирпанско — слѣзналъ въ *Тракийско* поле.

На връхъ Илинденъ (1872 год.) въ Шарениятъ ханъ (Орхание) вечеря си даваха голѣмцитѣ орханийски. Провиквания и смѣхове се разнасяха въ околностьта на

Шарения ханъ. И дяконъ Паисий участвуваше въ прѣдметното пиршество. Въ тъмнината човѣкъ „нѣкой си“ се скри въ буреняка, що дрѣми срѣщу конака владишки. Въ 12 часа прѣзъ нощьта дяконъ *Паисий* се връща отъ „Шарениятъ“ ханъ. Изъ буреняка пушка пукна; *Паисий* извика и на земята се тръкулна*); *Общий* яхна коня и потъна въ „горѣ телелейско“, гдѣто пѣтли не пѣятъ и кучета не лаятъ! . . . (глед. III книж. Миналото, *Убийството на дяконъ Паисий*).

Козлу чорбаджи, лѣсковски *юпитеръ*, на лѣво и на дѣсно коли, бѣси, на лѣсковскитѣ „младежи горещи“ мегданъ не дава коньтъ да си разигравать по комитетско поле. Лѣсковскитѣ съзаклятници нѣколко пѫти му подхвърлили „хвъркатото листче“ и анонимни писма. Застрашавали го съ убийство, ако не се откаже отъ доносничеството си и ако не даде на комитета най-малко 100 лири турски. Лѣсковскитѣ власти пипнали нѣколцина отъ подозрителнитѣ младежи, ударили имъ по нѣколко сопи по голо и ги интернирали въ *Велико Търново*.

На 12 Августъ (1872 год.) *Козлу* чорбаджи, по обикновенному, се прибралъ дома си; вечерялъ съ „новата си невѣста“ (втора жена) и слѣдъ това се прѣдалъ на нощно спокойствие. Спалнята на Козлу чорбаджи била надъ пѫтя. По срѣдъ нощь, двама господиновци се приближили до домътъ на чорбаджи *Козлу*. Едина отъ тѣхъ се нагърбилъ, другия го ѣхналъ и се исправилъ на плѣщитѣ му; доближилъ се до прозорецътъ на спалнята, полегка го отворилъ и съ соколово око надзърналъ въ спалнята на „турското ухо“. Малко кандилце блѣщукало въ спалнята и съ нѣкаква си магическа блѣднина освѣтявало спящитѣ съпрузи! . . . .

---

*) *Бѣлѣжка.* По заповѣдь на Левски, Димитръ Общий уби дяконъ Паисий.

Агентинътъ на тайната полиция насочилъ *револверътъ* на *сзаклятието* въ гърдитѣ на спящия чорбаджия! . . . . Три коршума се забили въ мазното тѣло на лѣсковския конашки *юпитеръ!* . . .

На 15 Августъ чорбаджи *Козлу* прѣдалъ Богу духъ!..

„На 1870 г. *Грозевъ* тръгналъ по своя работа отъ Пловдивъ за Карлово, отъ гдѣто е родомъ. Още като билъ въ Пловдивъ, той чулъ твърдѣ обезпокоителна мълва относително Дякона, Василя Левски. Василъ Левски билъ въ Карлово, правителството подушило това и испратило за тамъ страшниятъ кърсердаръ Хаджи-Исмаилъ ага, съ четирийсетъ и петь души конни войници, съ заповѣдь да растършува цѣлото Карлово и да намѣри и доведе, живъ или мъртавъ, Левски Въ сѫщото врѣме дало заповѣдь на властитѣ по цѣлата Карловска околия да бѫдѫтъ и да бѫдѫтъ на щрекъ. Всѣки друмъ, всѣки ханъ, всѣки подозрителенъ пѫтникъ билъ туренъ подъ надзора на заптиетата. Като знаялъ тия извънрѣдно сериозни мѣроприятия на турското правителство, за да тури рѫка най-послѣ на неуловимия и опасенъ революционеръ, *Грозевъ* билъ твърдѣ угриженъ. Когато стигналъ Срѣдня-гора и миналъ село Чукурлии, на срѣщната рѫтлина се запушило шосето и една дружина конници се показала. Веднага позналъ, че това е потерята на Хаджи-Исмаилъ ага, която се връща. Грозевъ потрѣперaлъ при мисъльта да ли не е тамъ и Левски. Той съ олекнало сърдце видѣлъ, когато се доближили, че дякона нѣма тамъ. Хаджи-Исмаилъ ага, който се познавалъ съ Грозевъ, спрѣлъ го, испушили по една цигара въ незначителни разговори, пожелалъ му добъръ пѫть и отминалъ съ конницата си.

На педесеть раскрача по нататъкъ, Грозевъ видѣлъ, че се подава единъ конникъ българинъ, облѣченъ въ потури, съ фесъ, и който държалъ ниска надъ главата си една черна омбрела, за да му пази сѣнка, понеже силно пекло. Омбрелата му не допущала да види тойзи пѫтникъ, за това и не го интересувало. Когато се прѣсрѣщнали съ пѫтника и Грозевъ си отминувалъ спокойно, зачулъ че пѫтникътъ съ омбрелата го извикалъ.

— „Бай Грозевъ, добъръ часъ!“

Г. се извърналъ и го погледналъ. Какво било неговото удивление и ужасъ, когато позналъ въ този господинъ Василя Левски!...

Здрависали се, па захваналъ да го сѫди, каква е тая лудость да пѫтува съ потерята, да се излага на всѣки мигъ на ужасна опастность. Хоканията, мъмренията на Грозевъ, происходящи отъ топло дружеско съчувствие, нѣмали край.

Левски се усмихналъ, па казалъ:

— „Не се безпокой: сега пѫтя е най-чистъ“.

— „Сега най-чисть пѫтя? Лудъ ли си, дяконе?“ сърдѣлъ се Грозевъ, като му посочилъ потерята.

— „Като вървѭ съ потерята, азъ съмъ въ пълна безопастность.... Кому ще хрумне на ума да ме подозре сега! Цѣлиятъ свѣтъ е увѣренъ, че Левски сега се крие въ миша дупка..... Слѣзъ, слѣзъ!“

И като се смъкналъ отъ коня си, заставилъ и Грозева, още силно втрѣщенъ и уплашенъ, да слѣзне и сѣднали подъ клонитѣ на единъ брѣстъ, край пѫтя.

Тамъ Левски расправилъ подробно опастностьта, въ която е билъ поставенъ, отъ дигнатата отъ турцитѣ тревога въ Карлово, всичкитѣ кѫщи въ които го дирили, какъ и кѫдѣ се крилъ и колко пѫти на косъмъ висѣлъ живота му.

— „Пъкъ бързахъ за Пловдивъ. Тамъ ме вика *дѣлото*. Щомъ потѣгли кърсердарътъ и азъ потѣглихъ съ него, както видишъ..... Да пѫтувахъ инакъ, всѣко заптие щѣше да ме изгледа.... Сега съмъ миренъ“.

— „И ти ще влѣзешъ въ Пловдивъ съ хаджи Исмаилъ ага?“ попиталъ Грозевъ.

— „Непрѣменно: даже ще се смѣсѭ тамъ съ самата потеря .... Но сбогомъ, да вървѭ и азъ, че дружината ми отминува, казалъ усмихнатъ Левски и се простилъ съ Г., па яхналъ здравото си конче.

Подиръ нѣколко минути, когато Г., се искачилъ на по-високото бърдо, той се извърналъ и погледналъ въ с. Чукурлии. Видѣлъ тамъ, че низамитѣ на кърсердарътъ отсѣднали и развождали конетѣ си. При тѣхъ и единъ българинъ въ потури и съ свита омбрела въ рѫка развождалъ своя.“

Ив. Вазовъ.

На мѣстото, гдѣто днесъ се красува княжеския дворецъ, на 1871 година стоеше стария валийски конакъ, съ своитѣ лоши, сбутани, съ неравни стѣни здания, снабдени съ вехти чардаци-коридори къмъ тѣсния посланъ съ камъне дворъ и съ голѣма дървена порта къмъ западъ, вардена отъ двама стражари, отъ лѣво на която стърчеше джамия, а отъ дѣсно се зеленѣеше голѣма върба, съ увиснали до земята клони, едничкото нѣщо, що радваше погледа тука.

Прѣзъ единъ хубавъ Юнски день въ нея година, изъ конашката порта излѣзохѫ вкупомъ нѣколко заптиета, спрѣхѫ се на малкото мегданче тамъ, посшушукахѫ се нѣколко врѣме, па се пръснахѫ по разни посоки.

Единъ отъ тѣхъ, познатия Али-Чаушъ — чернокожъ, брадатъ, съ грубо и подпухнало лице турчинъ — улови чаршията — днесь Търговска улица — проби си пѫтъ прѣзъ шумния върволякъ, който гъмжеше изъ тѣсната, съ притиснати и ниски редове бакалници и дюкяни, улица, като се вглеждаше внимателно въ нѣкои лица. Когато присгигна при хана на Трайковича, той го изгледа испитателно, както и кръчмата му, попипа машинално револвера си, като да се убѣди, че е на мѣстото си, въ калѫфа, па потегли да влѣзе въ хана.

Току въ сѫщия мигъ едно заптие се задаваше отъ срѣща му. Али Чаушъ се спрѣ до вратнята на хана и го възчака.

— Какво научи? – попита го той низко

— Прѣгледахъ, но такъвъ не намѣрихъ — отговори заптието, като си избриса съ кърпа испотенниятъ, бръснатъ вратъ.

Ти гледа ли добрѣ? Запомни ли хубаво? Около двадесеть и петь годишенъ, русъ, сивоокъ, мършавъ, срѣдня ръсть, и съ черно сако. Иди на другия ханъ! Най-много гледай очитѣ: сиви, много сиви! — гълчѣше Али-Чаушъ наставлението. а очитѣ му играяха на четире и забѣлѣжваха кой минуваше край хана и кой влѣзваше въ него.

— Разбрахъ, Али-Чаушъ! — и заптието отиде.

Този разговоръ между двамата заптии се отнасяше за Василя Левски, когото търсѣхѫ да уловѭтъ. По това врѣме неустрашимиятъ апостолъ бѣше дошелъ отъ Пловдивъ въ София, подъ прѣдлогъ че е търговецъ за вълна, та устрояваше комитета, който по-послѣ стана исторически прочутъ по обира на турската хазна при Араба-Конакъ... Софийската полиция, прѣдизвестена телеграфически отъ пловдивската за това, бѣше цѣла на кракъ. Рояци заптиета бѣха пуснати за него. Али-Чаушъ, най-живия и съобразителния отъ тѣхъ, рѫководѣше дирението отъ нѣколко дена и даваше нужднитѣ наставления на полицейскитѣ хора заедно съ точното описание лицето и облѣклото на революционера. Прочее, дяконътъ се намираше въ голѣма опасность; винаги дързъкъ и безстрашливъ до безразсѫдство, убѣденъ въ кекавостьта на турската полиция, самоувѣренъ, може би и вѣрующъ въ звѣздата си, като до сега безброй пѫти се бѣше истървалъ изъ ноктетѣ на враговетѣ си, той нито подозираше, че е подушенъ, нито приятелитѣ му въ града знаяха това нѣщо, за да му дадѫтъ пò-сигурно убѣжище.

Остритѣ погледи на Али Чаушъ се втрѣнчихѫ изпитателно и въ Илчовото кафене, което бѣше заплетено до крѫчмата и той влѣзе въ него прѣди да влѣзе въ хана.

Въ кафенето имаше четири души: единъ гость, — българинъ, едъръ дебелъ. въ френски дрѣхи — който пушеше наргеле на миндеря; Илчо кафеджията, който точеше единъ бръсначъ на ябелие, а прѣдъ огледалото — бръснѣше други единъ гость, обърнатъ гърбомъ къмъ вратата, съ руса коса и черно шаячево сàко.

Василъ Левски.

Али-Чаушъ поздрави българина съ наргелето, когото познаваше, отиде при кафеджията и го попита съ равнодушенъ, уж̀ъ, видъ, низко:

— Нѣма ли тука въ хана, Илчо, единъ. . . . търговецъ? — и турчинътъ направи описание на лицето и дрѣхитѣ на дякона.

— Незнамъ, Али-Чаушъ, азъ въ хана се не мѣсѭ, отговори кафеджията и продължаваше заниманието си спокойно, защото той не познаваше Левски, нито се интересуваше да разбере защо Али-Чаушъ търси такъвъ човѣкъ.

— Единъ, сивъ, сухъ. . . . повтори Али-Чаушъ, като машинално хвърли очи къмъ Левски, на когото само гърба можеше да види.

Тоя разговоръ, станалъ съ низъкъ гласъ, биде чутъ обаче и отъ другитѣ въ кафенето.

Рѫката на чирака затрѣпера, бръсначътъ се затрѣсе въ нея, като че иска да падне. Лицето му прижълтѣ отъ страхъ! Бѣдното момче познаваше, че бръсне Левски.

Но още повече се бѣше измѣнило лицето на едрия българинъ, който на миндеря дърпаше наргилето. Той бѣше побелѣлъ като платно: той бѣше Г. Хр. Ковачевъ, приятель на Левски и сега виждаше че дяконътъ е изгубенъ.

Лицето на Левски, което се отражаваше въ огледалото, оставаше тихо и спокойно. Нито една жила не трѣпна по него, нито едно вълнение не пропълзи по ледената му физиономия. Това необходимо, извънчовѣшко самообладание, го ненапущаше и въ най-страшнитѣ опасности, съ които бѣ насѣянъ неговия невѣроятенъ, прѣмѣжливъ животъ.

Али-Чаушъ сѣдна на миндеря и запали цигара.

— Какво си ти, Христо Ефенди? Боленъ ли си билъ? — попита Али-Чаушъ софиянеца, като изгледа поблѣднѣлото му и развалено лице.

— Ба . . . Али-Чаушъ . . . Да . . . Не! — Отъ горѣщината — измънка замаяниятъ Ковачевъ.

— Момче! Дръжъ хубаво бръснача, че ще ме порѣжешъ! — изгълча строго Левски на момчето.

Турчинътъ се извърна неволно къмъ черното сако на апостола, па почна да се разговаря за дребни работи съ Ковачева.

„Тоя проклѣтникъ чака да се свърши бръснането и да изгледа дяконътъ въ лицето. . . . Изгубенъ е!“ помисли си Ковачевъ Но въ тая критическа минута, примѣрътъ отъ спокойствие и хладнокръвие на дякона го ободри, едно вдъхновение му дойде: той спомни, че Али-Чаушъ има една малка слабость: пиеше.

Той го покани:

— Една ракия не пивашъ ли, Али-Чаушъ?

Турчинътъ прие.

Той люхна двайсеть и петь драма ракия, замляска съ измокрени уста и посвѣтлѣли очи, и съ клюмане оттоваря на поздравлението на Ковачева.

Въ горещо врѣме ракията прохлаждава, — забѣлѣжи пакъ Ковачевъ — не заповѣдате ли още?

И безъ да чака отговоръ, заржча нови двайсеть и петь драма. Турчинътъ испи и тѣхъ, като си изжабурка шумно устата съ вода.

За да му се отвлѣче съвършенно вниманието, Ковачевъ зарасправя низко съ лукава усмивка нѣкаква си сладострастна история за една шалварлия софиянка, извѣстна по лекитѣ си нрави, отъ което се испълнихж съ влага очитѣ на сластолюбивия турчинъ, който испи още едно педесетниче безъ да мигне.

„Сега е минутата да изфиряса безъ да го усѣтжтъ“, мислѣше си К-чевъ, като хвърли бързъ, знаменателенъ погледъ на Левски, който стана отъ стола си, и си поправяше вратовръзката прѣдъ огледалото.

Но той съ ужасъ видѣ, че Левски, вмѣсто да се изсули тихичко, обърна се съ лице право къмъ турчина, истърси се, и зе да плаща на момчето. Али-Чаушъ неволно се обърна и го погледна. Сивитѣ ясни, спокойни очи на апостола се посрѣщнахж съ Алиовитѣ.

На Ковачева космитѣ щръкнахж на главата.

Но той се окопити завчасъ.

— На здраве! поздрави той Левски учтиво, по обичая.

— Честито, челеби! — поздрави го и Али-чаушъ съ едно небрѣжно, широко темане́, па се извърна пакъ къмъ събесѣдника си и продължи лакомия разговоръ.

Левски излѣзе изъ вратата.

Слѣдъ половина часъ, Али-Чаушъ си спомни мисията си и остави К-чева, па влѣзе въ хана, за да продължава дирението си и да изгледа гоститѣ.

Въ тая сжща минута три заптиета карахж съ побѣдоносенъ видъ, съ щикове въ гърба имъ, петима души изплашени българи, уловени въ разни ханища.

И петимата бѣхж руси и съ черни са́ка!

Ковачевъ, прѣдъ вратата на Илчовото кафене, изгледваше смутенъ тия жертви на турската дивотия.

Единъ дрипавъ шопъ водеше единъ конь, натоваренъ съ вжглища.

— Не сакашъ ли да ми купишъ кюмуро бе? Оно, евтино го давамъ! — извика шопа!

Ковачевъ го погледна, па се вкамени:

— Левски! извика той, като се озърташе плахо.

— Неча скáпо. . . . . Не сакашъ? . . . . Твоя воля, господине!

И шопа полека поведе коня си напрѣжъ.

Ив. Вазовъ.

VII.

Арабаконашкото събитие. — Съзаклятието е открито. — Полицията е въ диритѣ на Левски. — Какренското ханче. — Прѣдъ чрѣзвичайната комисия. — На бѣсилката.

„*Привремѣнното правителство въ България*“ рѣшило и постановило (1872 год.): *да се купжтъ хилядо* (1000) *револвери* и петстотинъ (500) *пушки белгийски, и да се раздаджтъ на най-рѣшителнитѣ комитетски работници.*

За да се извърши покупката на оржжието, трѣбвало тъкмо три *хиляди лири*, а въ комитетскитѣ касси имало всичко на всичко около петстотинъ лири турски. Рѣшено било да се обере „царската хазна“, когато я прѣнасятъ отъ Търново за Руссе, или пъкъ отъ Ловечъ за Търново, или пъкъ отъ Орхание за София.

Д. *Общий* нагласилъ планътъ за отниманието на Орханийската хазна, Левски — планътъ за Ловчанската и Търновската, а Узуновъ за Сливенската. Членоветѣ на

Ловчанскиятъ комитетъ се обявили противъ какъвто и да било обиръ на царската хазна, прѣдъ видъ на това, че правителството, дирѣйки обирачитѣ, ще напипа комитетитѣ. Левски се съгласилъ съ членоветѣ на Ловчанския комитетъ, отмѣнилъ планътъ си и заповѣдалъ на *Общий* да неизвършва обирътъ на *Орханийската хазна.*

Общий се присторилъ (прѣдъ Левски), че отлага планътъ си за до година, а въ сѫщото врѣме стегналъ „тайната четица“ и чакалъ благоприятенъ моментъ за да извърши обирътъ (глед. II книжка Миналото).

На 19-й септ., 1872 год. въ букака на Арабаконашката Клисура се скрила *тайната четица* на Димитра *Общий*. *Четицата* била прѣдрѣшена въ униформата на *турския низамъ* (солдатъ).

На 20 септемврий (1872 год.) биволска кола се затъркаляла и заскърцала по шосето, що лакатуши по дъното на Арабаконашката клисура. Прѣдъ и слѣдъ колата спокойно ѣздили храненитѣ си коньe нѣколко конни стражари. Колата била натоварена съ „царски пари“; *суварие-заптиитѣ* пазели царската хазна отъ горскитѣ разбойници. Колата пристигнала до третята кривулица на клисурата (На това мѣсто днесь стърчи руски желѣзенъ крѫстъ). Букакътъ искомандувалъ: „атешъ веръ“ (огънъ дай!) . . . неравенъ залпъ изгърмялъ; биволитѣ се подплашили, колата съ царски пари въ долътъ се търколнали; заптиитѣ назадъ врънцнали и въ кариеръ за Орхание избѣгали; нѣколко „низама“ изъ букака излѣзли; очитѣ на колара вързали; торбитѣ съ паритѣ задигнали и отново въ букака се мръднали. . .

На 22 Септемврий *Махзаръ-Паша*, Софийский губернаторъ, съ сонмъ конни стражари пристигналъ на мѣстопроизшествието; отъ околнитѣ овчари и говедари узналъ, че *„низами* нѣкои си“ хазната обрали, и къмъ Златишкиятъ балканъ отпѫтували . . .

* * *

До 10 октомвр. (1872 год.) турскитѣ власти въ Орхание и София вѣрвали, че хазната е обрана отъ „царски низами“; вѣрвали въ това доклѣ Орханийскитѣ клюкари, женитѣ на *Сорсавулци,* си държали езикътъ задъ зжбитѣ . . . Клюкарската мълва насочила окото на Махзаръ Паша къмъ *влашката земя.* Пашата Софийски испроводилъ даскалътъ етрополски (Тодоръ Пѣевъ, предсѣдатель на Драко и главенъ виновникъ на обира) въ Влашко и Богданско крадцитѣ да дири (глед. II книж. Миналото). Шпионскитѣ уши постоянно се навъртали около клюкарскитѣ уста на *Сарсавулци* (Орханийки). Тайната полиция (турска) влѣзла въ диритѣ на обирачитѣ: пипнали човѣка, който носилъ храна на „низамитѣ царски“; подхвърлили го на мжки; *съ борина подъ ногтитѣ и съ* клѣщи на зжбитѣ извадили изъ устата на Шунтова имената на „низамитѣ не царски“. . .

Отъ софийския гарнизонъ пристигналъ въ Орхание единъ баталионъ „низами“, а отъ Русчюкъ единъ ескадронъ конни жандарми. Ареститѣ се захванали подъ личното ржководство на *Махзаръ Паша*; виновнацитѣ на обира до единъ били хванати. Подхвърлени на мжки, тѣ всичко исказали. Сарсавулци и Карданци до единъ били арестувани. Внезапнитѣ обиски дали хиляди веществени доказателства за сжществуването на *тайни бълг. Р. Комитети.* Обранитѣ пари обратно на хазната били повърнати. Махзаръ-Паша отъ показанията на арестованитѣ влѣзълъ въ *диритѣ* на *Д. Общий. Въ село Черикова (Илѣвненско)* на 25 октомв. *Общий* билъ хванатъ и триумфално откаранъ въ *Орхание.* Арестуванитѣ, нанизани на нѣколко *лалета* (вериги) и бидѣйки копвоирани отъ цѣлъ *баталионъ низами, въ София били откарани.* Каушитѣ на Софийскитѣ тъмници съ *комити* се напълнили. Отъ другаритѣ си *Общий* узналъ, че сумма устави, лозинки, квитанции, тевтери и револвери сж заловени отъ турскитѣ власти при обискирането домоветѣ на съзаклятницитѣ, и че нѣкои отъ слабитѣ момчета отъ игла до конецъ на *Махзаръ-Паша* разказали *въ подробности историята на* обира и дѣйствията на „четицата“ въ Орханийско, Етрополско и Тетевенско.

По заповѣдь на великия везиръ, *Шеривани Зааде*, Махзаръ-Паша нарѣдилъ привремѣнна *испитателна* комисия, за разслѣдвание виновницитѣ на Арабаконашкото произшествие Отъ рапора на Махзаръ-Паша, министритѣ на падишаха разбрали, че станалото събитие въ Орхание не е дѣло *разбойническо*, а дѣло *политическо*. Прѣдсѣдатель на испитателната комисия билъ самъ Махзаръ-Паша, членове били: Пешу *Желявски*, Х. Митю *Каймакчи*, Хаджи *Мано Стояновъ*, Димитръ *Трайковичъ*, четирма турци, членове на идарие меджилиси, кадията и *сѫдебниятъ слѣдователь (истинтакчи-ефенди)*.

Присѫтствието на четирмата Софийски първенци българи въ испитателната комисия дало куражъ на арестованитѣ съзаклятници. *Общий* отворилъ уста и отъ конецъ *до игла раскрилъ прѣдъ комисаритѣ* дѣлата и намѣренията на *тайнитѣ б. р. комитети*.

Общий раскрилъ картитѣ на *комитета* не съ цѣль да умъртви *дѣлото на освобождението*, а да го разгласи чрѣзъ органитѣ на турското правителство, да възбуди духоветѣ въ страната и да даде материалъ на европейската дипломация. — *Общий* искалъ да тури на дипломатическата масса политическото освобождение на България! . . .

Показанията на Общий прѣдъ комисията били отъ такъва голѣма важность, щото *Махзаръ-Паша* намѣрилъ за нуждно съ особенъ куриеръ да ги испроводи до великия Везиръ. Показанията на Общий родили *чрѣзвичайна комисия* отъ Цариградъ *въ София, испроводена и съ* разслѣдвание на комититѣ натоварена.

Членоветѣ на *чрѣзвичайната комисия* били: *Кючюкъ Саидъ-Паша*, Хаджи *Иванчо Пенчовичъ* и *Шакиръ*

Ефенди. Първитѣ двама били членове на *държавния съвѣтъ* (Шурай девлетъ), а послѣдниятъ *подначалникъ* при *генералния щабъ**).

Чрѣзвичайната комисия се расположила въ широкия салонъ на софийския конакъ; разслѣдването се почнало мирно и тихо, т. е. сладката дума, а не *кютека*, е била ръководящата нишка при распитванието на виновницитѣ. Саидъ-Паша распитвалъ, а *Пенчовичъ* съ присѫтствието си и съ думитѣ си на откровенность прѣдрасполагалъ *простофилитѣ* комити. . . . .

* * *

При ареститѣ и обискитѣ въ *Ловечъ*, *Тотевенъ*, *Орхание* и *Плѣвенъ* полицията намѣрила портрета на дякона Левски (сѫщиятъ портретъ, отъ който е преснетъ ликътъ му, помѣстенъ въ настоящата биография).

Махзаръ-Паша заповѣдалъ да се префотографиратъ около хиляда портрета и да се распроводятъ до всичкитѣ полицейски агенти отъ двѣтѣ страни на Балкана. *Махзаръ-Паша* конфиденциално обявилъ на шпионитѣ и явнитѣ полицейски агенти, че който отъ тѣхъ хване дервишъ-олу Асланъ (Дяконъ Левски) ще получи *двадесать хиляди гроша* (20,000) *възнаграждение*. Отъ показанията на *Общи* и на мнозина отъ арестуванитѣ съзаклятници. Махзаръ-Паша влѣзълъ въ диритѣ на *Дякона Левски* По всичкитѣ ханища, манастири и частни домове, гдѣто се знаело, че може да сд крие *Левски*, били направени внезапни прѣтърсвания (обиски) и арестувания на пѫтници и манастирски гости.

---

*) Въ врѣме на руско-турската война, *Шакиръ Ефенди* получи титлата «паша» за геройческата си борба съ руската войска при прѣвзиманието на града Ловечъ. Слѣдъ Русско-турската война, Шакиръ-паша бѣ испроводенъ за турски посланникъ въ *Петербургъ*. *Днесь е най-довѣреното* лице на Султана Хамида. Прочутъ е по организацията на Кюрдскитѣ баталиони „хамидие“, сега е назначенъ за главенъ управитель на *Армения*.

Ма 20 ноемвр. (1872) прѣдсѣдателя на чрѣзвичайната комисия, *Кючюкъ-Саидъ Паша*, съ телеграфическо съобщение адресирано до всичкитѣ градски и селски общини, обявилъ 50,000 гроша възнаграждение на оногова, който хване или пъкъ обади на властитѣ *Дяконъ Левски*, нарицаемъ: *Дервишъ оглу Асланъ*, *Кешишъ първанъ* и *Василъ Ивановъ Карловеца*. По заповѣдь на *Саидъ Паша*, портрета на Левски билъ изложенъ на публично разглеждание въ градоветѣ и селата. По-първитѣ търговци, еснафи, попове, учители, конашки чорбаджии и владишки намѣстници били привиквани въ управлението единъ по единъ; показвали имъ портрета и ги питали: „не сте ли виждали нѣкога и нѣгдѣ негова милость?“ . . .

Стефанаки Карагйозовъ (търновецъ) си спомнилъ Старо-загорското попче, но турилъ точка на споменитѣ си . . . . Димитро Папазовъ (Казанлъкъ), като видѣлъ портрета, разбрaлъ кого търси правителството, но присторилъ се прѣдъ себе си, за себе си, че такъвъ човѣкъ не е виждалъ . . . Докторъ Рашко Потровъ едвамъ не умрѣлъ отъ страхъ, като му показали портрета на *Кешишъ-Първана* . . . .

Хаджи попъ Тилевъ, тогава владишки намѣстникъ въ Пазарджикъ, виръ-вода станалъ, като видѣлъ портрета на Дякона Левски . . . Тодораки *Кесяковъ* казалъ: „по портрета негова милость изглежда да е цариградски янкеседжия! . . . .

Архимандритъ *Зиновий Петровъ*, тогава главенъ учитель въ Радомиръ, билъ повиканъ въ управлението; слѣдъ кафето и цигарата, каймакамъ-ефенди му показалъ портрета на Левски и го попиталъ: „негова милость се казва *Кешишъ Първанъ*, демекъ, *дяконъ Левски*; не сте ли слушали нѣщо за него и незнаете ли, гдѣ сега за сега се намира той?! . . . . .“

Пъплачь отъ тайни и явни агенти се распълзяла по села градове и ханове да дири *Кешишъ Първана*, главатаря на българското съзаклятие — организатора на бълг. т. револ. Комитети . . . Обѣщаното възнаграждение отъ *царския комисаръ* Кючюкъ-Саидъ-Паша, съблазнило сърдцата на мнозина *готовановци* шпиони. . . .

⁂

За благополучното извършвание обира на хазната (20 септ.) Левски узналъ въ Стара-Загора (25 септ.). Отъ тукъ той заминалъ за *Сливенъ* Десетъ дни билъ таенъ гость на А. Узуновъ и М. Грековъ. Кроили планове, уреждали комитетски работи въ Жеравна, Градецъ, Айтосъ; направили типографически снимки на околноститѣ Сливенски и слѣдъ това Левски заминалъ прѣзъ Стара-Загора за гр. *Хасково*, дѣто основалъ комитетъ; *Берковски* билъ избранъ за прѣдсѣдатель на Хасковското съзаклятие (глед. I книж Миналого). Отъ Хасково прѣзъ Чирпанъ, Левски заминалъ за Пловдивъ. Пристигналъ въ Пловдивъ на 25 октомвр. Между Пловдивскитѣ съзаклятници циркулиралъ вече слухъ за нѣкакви си арести на работницитѣ комитетески оттатъкъ Балкана. Левски въ „каяфета“ на „въгляръ“ се явилъ на *Найдена Геровъ* и го помолилъ да провѣри слухътъ за ареститѣ въ *Орхание*, *Тетевенъ*, *Ловечъ* и *Плѣвенъ*. Геровъ му съобщилъ печалната новина: „до днесь сто души сѫ арестувани, арестуванитѣ не криятъ нищо: всичко расказватъ на *Махзаръ-Паша*. Турското правителство знае въ подробности дѣлата на *Привременното Правителство* въ *България*. Днесь на (27 окт.) се получи новината въ конака, че и Д. е заловенъ въ нѣкое си село и въ Орхание откаранъ. Вие трѣбва прѣзь Цариградъ да бѣгате въ Ромъния!“ . . .

Грозната новина покъртила издъно рицарската душа на дякона Левски. Бидейки смутенъ и незнайки на що да се рѣши, той се скрилъ въ кѫщата на бае Ивана Арабаджията, въ село *Царацово*. На 30 октомврий *Д. Матевски*, премирайки отъ страхъ, се явилъ при Левски и му съобщилъ слѣднята новина: „Мютесарифъ-Паша привиква единъ по единъ пловдивскитѣ първенци, учителитѣ и свещеницитѣ, показва имъ твоя портретъ и ги распитва за тебъ. Докторъ Рашко ми каза, че 20,000 гроша възнаграждение ще получи оня, който те прѣдаде на турскитѣ власти. Намирашъ се въ опасность; прочее, бѣгай за Романия или Сърбия! . . . .“

Прѣзъ нощьта на 31 октомврий Левски отпѫтувалъ за *Татаръ-Пазарджикъ*, а на сутриньта пловдивския *кѫрсердаръ* блокиралъ кѫщата на бай Ивана. Полицията прѣтършувала кѫщата на Арабаджията и цѣлото село. Бай Иванъ билъ арестуванъ и хвърленъ въ Генджага (Пловдив. затворъ).

Въ *Пазарджикъ* Левски се самоарестувалъ въ кѫщата на Николчо Бакарджията. Нѣщо около десетъ дни нравственно се истезавалъ той въ тъмното килерче на бай Николча. Георги *Консуловъ* му направилъ *нощна* визита; разказалъ му за печалното положение на комитетското дѣло; съобщилъ му взетитѣ мѣрки отъ турскитѣ власти за арестуването му, за съставътъ на „врѣменната комисия“, която разгледва Арабаконашката случка, за движението на войскитѣ отъ Шуменъ за Търново; отъ Видинъ за Вратца и Берковица, отъ Едрене за Пловдивъ, Сливенъ и Стара-Загора; отъ Нишъ за София и Ихтиманъ. Отъ разказитѣ на Георги *Консуловъ*, Левски разбралъ, че най сигурнитѣ комитетски райони сѫ окупирани отъ императорскитѣ войски: прочее, отнѣта е била всѣка възможность на какъвто и да би било опитъ за революция! . . .

Прѣзъ Търновската поща, *Каравеловъ* се научилъ за станалото въ Орхание и написалъ на дякона Левски:

„Брате Василе!

По прѣди ви писахме и подканяхме на подвиги, по нѣкакъ си опипомъ. Сега ви обаждаме, че обстоятелствата извикватъ безъ друго куражъ въ нашата страна и повдигание на революцията. Причинитѣ, които и ти можешъ да познавашъ, нещеме да ти разказваме, а обаждаме ги само, че трѣбва да вжрвишъ на бой, безъ да губишъ минута. На сичкитѣ тадѣвашни юнаци се писа, които ще да заминатъ за на срѣща. Надѣйте се за помощь и отъ С. и Ч. (Сърбия и Черна гора).

Букурещъ, 9 Ноемврий 1872 год.

(под.) Кара-Мустафа Бучукоглу **).

Писмото на Каравелова недестигнало до окото на Левски: комитетскитѣ куриери изгубили диритѣ на *Кешишъ Пързана*. Па и да бѣ достигнало, то исканието на Каравелова — „революция да се дигне“ — Левски неможеше да испълни, понеже правителството турско бѣ взѣло набързо мѣрки: въ по-главнитѣ комитетски пунктове бѣ настанило по нѣколко баталиона отъ пѣхотата. . . .

Нощно врѣме Левски напустналъ Татаръ-Пазарджикъ; бидейки придруженъ отъ Николчо бакарджията, той пристигналъ въ село *Поибрене*, скрилъ се въ кжщата на попъ *Недѣлю* *) По Захарий *Шоповъ*, сестреникъ на попъ Недѣлю, Левски проводилъ писмо ан Димитра *Трайковича* въ София, членъ на „врѣменната испитателна комисия“.

Десетъ дни Левски очаквалъ отговоръ на писмото си въ с. *Поибрене* и с. *Мирково*. Най-сетнѣ *Шоповъ* се завърналъ съ праздни ржцѣ отъ *София*.

Бѣлѣжка. Оригинала на горното писмо, се намира въ домашната архива на Ник. Обрѣтеновъ.

Бѣлѣжка. Предмѣтното писмо, въ *факсимиле*, е помѣстено въ настоящата Биография.

*) Попъ *Недѣлю* прѣзъ 1876 год. бѣ *кръстоносецъ* на *Бенковски войвода*.

**) Псевдонимъ на Л. Каравеловъ

Трайковичъ ми каза: „кажи му по-скоро да бѣга въ Сърбия или Романия, защото правителството го търси подъ шумка и дръмка. Комисията, що е дошла отъ Цариградъ, обѣщала е 50,000 гроша на оногова, който го прѣдаде на турскитѣ власти“ — казалъ Зах. *Шоповъ* на *Кешишъ Първана.*

Отъ Мирково Левски се запѫтилъ за Сопотъ. Въ *Каменна Клисура* узналъ отъ „приятелитѣ си“, че *Сопотъ и Карлово сѫ подхвърлени* на еженощни прѣтърсвания (юклама), че мнозина отъ *приятелитѣ* врѣменно се прѣселили въ Пловдивъ и Едрене.

Прѣдрѣшенъ въ козарски дрѣхи и привързанъ, божемъ зѫбъ го боли, Левски влѣзълъ въ Сопотъ, почукалъ портитѣ на сопотския хекиминъ *Кошниковъ* и поискалъ медицинска помощь. Кошниковъ. стълбътъ на Сопотското съзаклятие, отведнажъ не позналъ пациента си; Левски му се обадилъ; *Кошниковъ* сплѣлъ концитѣ . .

— Бѣгай отъ Сопотъ: по таванитѣ и подъ керамидитѣ те търсѭтъ — казалъ *Кошниковъ* на *каменичкия* козарь.

Чрѣзъ *Кошникова*, Левски проводилъ послѣдното си „сбогомъ“ на майка си, на сестра си Яна и на лелитѣ си калугерки *Христина* и *Евпраксия.*

Отъ Сопотъ, Левски се запѫтилъ за Троянския манастиръ; отъ пѫтници узналъ, че манастирьтъ е блокиранъ отъ Ловчанската полиция и че тя „нѣкого си търси“. Незабѣлѣжно Левски се промъкналъ въ манастирскитѣ кошари. Слѣдъ снеманието на блокадата, *козарътъ каменички* се промъкналъ въ манастиря. Игуменътъ му се оплакалъ, че втори пѫть какъ Ловчанската и Троянската полиция правѭтъ внезапни прѣтърсвания на манастиря.

— Търсѭтъ те; обѣщаватъ на манастирскитѣ слуги 10,000 грошове, ако те познаятъ и те прѣдадѫтъ на властьта. По-скоро бѣгай отъ тукъ! . . Нѣкой отъ слугитѣ може бл ще те познае, тогава отидохѫ по дяволитѣ и манастирьтъ и манастирището! . . .

Левски съ заплашвание накаралъ игуменътъ да го скрие въ юклюка на килията си. Проводилъ отецъ *Серафима* въ Ловечъ да узнае отъ *Величка* попъ Луканова *Хашнова* за положението на работитѣ въ Ловчанско и имената на арестуванитѣ.. Отецъ *Серафимъ* донесълъ новината: а) арестувани: Маринъ поповъ Лукановъ, Димитъръ Пѫшковъ и попъ Луканъ; б) избѣгалъ Ив. Драсовъ въ Романия; в) не арестовани: попъ Кръстю, кассеръ на комитета и Гечу *Сирковъ* — тайна комитетска полиции; г) прѣтърсени били всичкитѣ ханища, училища, църкви, домътъ на Величка и други подозрителни домове; д) портрета на Левски билъ изложенъ на всенародно разглеждание въ Ловчанския конакъ; е) Ловечъ е заобиколенъ отъ войска, и денемъ и нощемъ патраули кръстосватъ по улицитѣ и кръстопѫтищата. . . .

До 18 декемвр. Левски се потайвалъ въ юклюка на игумена; на 20 сѫщий, той се промъкналъ въ Ловечъ и се настанилъ въ старото си скривалище. Величка разказала на Левски въ подробности за ареститѣ и прѣтърсванията, изсказала и своето подозрѣние върху поведението на *попъ Кръстю*. Величка подозирала попъ Кръстя въ измѣна на дѣлото и въ злоупотрѣбление на комитетскитѣ сумми. Левски чрѣзъ Сиркова (тайна полиция) влѣзълъ въ сърдита прѣписка съ попъ Кръстя: а) поискалъ му смѣтка, на коммитетскитѣ сумми; б) за честото ходенье въ конака и тайно шушкание съ каймакамъ-ефенди. . . . Попъ Кръстю писменно се оправдавалъ, Левски не му вѣрвалъ и го заплашилъ съ убийство, ако не прѣдаде на *Сиркова* тевтеритѣ, квитанционнитѣ книги и паритѣ (35,000 гроша). Левски поискалъ лична срѣща на попъ Кръстя, за да се разяснѭтъ и се разберѫтъ. Попъ Кръстю му назначилъ ранде ву въ *Какринското ханче.*

Левски посрѣщналъ „Рождество Христово“ въ кѫщата на Величка Хашнова.

* * *

На пѫтя между Ловечъ и Севлиево, въ една самодивска падинка, е расположено селото *Какрина* На самото шосе, при селото, стърчи двоетажно здание; това е *Какринското ханче.* Притѣжательтъ и експлоататора на това ханче е Христо *Цоневъ*, стълбътъ на *какринското съзаклятие.* Долниятъ етажъ на ханчето служи за механа, горниятъ — за прѣнощувание на пѫтници. Творецътъ на прѣдметното ханче е отецъ Матей *Прѣображенски.* Съградено е то на „комитетски сумми“ съ цѣль да служи за почивка и скривалище на „комитетскитѣ куриери, тайната полиция, апостолитѣ народни, и прочие работници комитетски“ . . .

Комитетското ханче има продълговатъ дворъ. Дворътъ е заграденъ съ новъ, високъ плетъ. Подострени колове стърчатъ, та крѣпѭтъ новия плетъ

Стефановъ день е — 27 декемврий (1872 год.); механата на „комитетското ханче“ е прѣпълнено отъ Какринчане: пѣсни, викове и хокания се дигатъ и до небесата какрински достигатъ: Какринчени празднуватъ, ликуватъ и славѭтъ мѫченическата смърть на *архидяконъ Стефанъ.* — Празднуватъ деньтъ на *Ерусалимския дяконъ*, безъ да знаятъ, че има на свѣта и *български дяконъ*, който тая нощь (26 декемврий) и въ това ханче въ

Бѣлѣжка. Съзаклятницитѣ ловчански, а край тѣхъ и всички Ловчанци, вѣрватъ, че попъ *Кръстю* е прѣдалъ *Левски* на турскитѣ власти. Мотивитѣ на прѣдмѣтното прѣдателство, по тѣхному, били: а) за да запази себе си, прѣдалъ Левски; б) за да икономиса за себе си 35,000 гроша комитетски пари; в) за да вземе още 25,000 гроша отъ хазната, като *възнаграждение* за прѣдателство. По нашему, горѣизложенитѣ мотиви на *прѣдателство* сѫ слаби, за това и напълно не вѣрваме на приятелитѣ си ловчански, че сѫщинскиятъ прѣдатель на Левски *е попъ Кръстю* По тоя въпросъ на друго мѣсто по-надълго и по-нашироко ще изложимъ мотивитѣ си.

турски ръцѣ ще да падне, и че на бѣсилката турска ще да загине. . .

Дунавско поле и Мариченско доле сѫ покрити съ снѣгове дебѣли: наврѣдъ люта зима е настала; рѣкитѣ сѫ въ ледове оковани; пѫтищата сѫ съ снѣгове послани.... Комитетското ханче пѫшка подъ снѣжнитѣ *сосни*; въ дворътъ на ханчето е снѣгъ до колѣни, а плѣтътъ отъ вънъ и отъ вътрѣ е затрупанъ съ дебели *прѣсни* . . .

На *Стефановъ день*, слѣдъ обѣдъ, нѣкой си пѫтникъ, пѣшакъ изъ Ловечъ излѣзе и се запѫти за *Какринското ханче*. Снѣгътъ подъ краката на пѫтника скърцаше: скърцанието на снѣга възбуждаше въ душата на пътника „маршътъ на зимата“ . . . Пѫтникътъ бѣ облѣченъ въ овчарски дрѣхи: съ опинци, съ бѣли навои и съ черни върви на краката, съ зимна гугла на главата, съ овчо кожухче и съ скъсани потурки! . . . Срѣденъ ръсть, широки плѣщи, валчесто лице, сиво-синкави соколови очи, нарѣчени отъ бабитѣ *магйоснически*, руса коса и руси мустаци, славянски носъ, *хунско* чело, левска походка и атлетическа мускулатура! . . . . ето ви физическия портретъ на Дякона Левски . . . Привечерь, пѫтникътъ-овчаръ пристигна въ *комитетското ханче* и, бидѣйки незабѣлѣженъ отъ веселящитѣ се Какренчани, той се вмъкна въ една отъ стаитѣ на ханчето . . .

— Бай Христо, испроводи гоститѣ си — мющерии; затвори хана и затопли стаята! . . . — заповѣда Левски на Христо Цоневъ, съдържательтъ на ханчето.

Цоневъ го заболя, божемъ, сърдце; гоститѣ си отидохѫ; бай Христо распали силенъ огънь въ комината; пѫтникътъ-овчаръ размързи и изсуши замръзналитѣ си навои, навечеря се и разказа на бай Христа: отгдѣ и на кѫдѣ отива и съ кого тая нощь има да се срѣщне въ ханчето . . . .

— Бай Василе, по-скоро бѣгай отъ тукъ, защото третий пѫть става вече, какъ ханчето нощно врѣме е

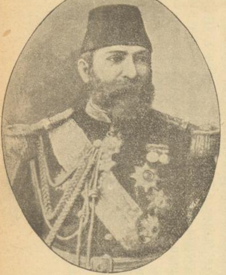

ШАКИРЪ ЕФЕНДИ (тогава)
Маршалъ Шакиръ паша и управитель на Армения (сега).

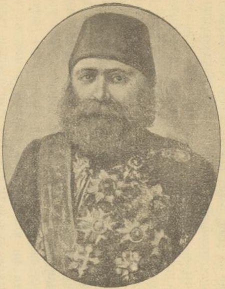

САИДЪ ПАША

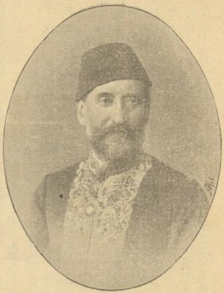

ХАДЖИ ИВАНЧО ПЕНЧОВИЧЪ,
Държавенъ Съвѣтникъ (тогава).

прѣтърсвано отъ Ловчанската и Севлиевска полиция! . . тръсѫтъ те подъ шумка и подъ дрънка, юзбашията обѣщава хиляди грошове на Какренчени, ако те хванѫтъ и прѣдадѫтъ на каймакамъ-бея . . . .

— Тая нощь *попъ Кръстю* ще дойде тукъ, за да си видимъ смѣтката! . . . . Осѣдлай още отъ сега *алестия* „комитетски конь“! . . . Въ зори ще отпѫтувамъ прѣзъ Севлиево-Габрово за Велико Търново — каза Левски и подстъкна огъньтъ.

Кръстатъ пънъ тлѣе и пръщи на огнището. Левски и Цоневъ си приказватъ за миналото, сегашното и бѫдѫщето — приказватъ си и се вслушватъ: тѣ чакатъ *попъ Кръстя* . . . Втори петли попѣхѫ, а *попъ Кръстю* още се неявява . . . Въ Какренското самодивско доле самодивски пѣтли попѣхѫ! . . . Левски и Цоневъ около огнището захъркахѫ! . . . Около стотина турци, въорѫжени отъ главата до петитѣ, ханчето заобиколихѫ, край плетътъ „пусия“ земахѫ; на вратитѣ нѣколко пушки зяпнахѫ! . . .

Данъ, данъ, данъ! . . . Ханджи ей, ханджи, отвори вратата! — Заповѣдва Ловчанския юзбашия.

Левски хрипна, прѣзъ прозорецътъ надзърна; заптии и баши-бозуци окото му видѣ; въ огнището зарови нѣкакви си книжя; провѣри двата си револвера: въ устата си лапна черкезската кама и полегка слѣзе въ хладната механа! . . . Цоневъ му отвори *заднитѣ врата*.

— Гери! — назадъ! — извика Левски и револверътъ му изгърмя; едно заптие на земята се търкулна . .

Прѣзъ *заднитѣ врата* Левски пѫть си отвори; нагази снѣгъ до колѣни сетнѣ потѫна въ дебелата *соспа* и по плета се покатери! . . . Въ това врѣме нѣколко пушки изгърмѣхѫ: Левски, като подстрѣленъ соколъ, на плетътъ увисна: червени кърви снѣгътъ облѣхѫ: заптии и башибозуци овчара хванахѫ, на рѫцѣ въ механата го отнесохѫ; по заповѣдь на юзбашията ранитѣ му привързахѫ и сутреньта рано въ Ловечъ го откарахѫ! . . .

— Хванахѫ го, хванахѫ го! казваше Ловечъ:

— Не е той! не е той! отговаряше овчарътъ.

Отъ силнитѣ болки на ухото, Левски оглушалъ, а отъ злоба къмъ *агата*, нарочно онѣмялъ . . . прѣдъ Ловчанскитѣ власти Левски като пънъ мълчалъ, нищо никому не казалъ . . . Въ сѫщия день (28 Декемв) по заповѣдь на търновския паша, съ пощенския дилижансъ овчарътъ въ Търново откарали; въ Севлиево, Габрово и Дрѣново ранитѣ му прѣвързвали! . . .

Въ широката зала на търновския конакъ*) овчарътъ въвели; пашата любезно го посрѣщналъ: поканилъ го да сѣдне на мегко кресло, цигара му подалъ, кафе му зарѫчалъ, на съвѣтницитѣ си го прѣпорѫчалъ и за здравето го попиталъ! . . . . *Стефанаки Карагиозовъ* въ лицето на овчарътъ се вгледалъ; на себе си, прѣдъ себе си казалъ: „той е! . . . Старо-Загорското попче, което съ кама извади изъ джеба ми 25 наполеона“! . . . .

Любезнитѣ обноски на пашата и сладкитѣ думи на Стефанаки Карагиозовъ прѣдразположили овчара на приятелска бѣсѣда. Овчарътъ казалъ:

— Азъ съмъ *Левски*, когото отъ два мѣсеца насамъ правителството търси! . . .“

Търновскиятъ паша телеграфически обадилъ на Кючюкъ-Саидъ-паша приятната новина! . . . *Царскиятъ комисаръ* телеграфически заповѣдалъ подъ силенъ конвой да се испроводи отъ Търново въ София хванатия въ Какренското ханче овчаринъ.

Педесетъ конни стражари съпровождали *Кешишъ Първана*. Дилижинсътъ хвърчалъ по „царското шосе; на всѣка станция ранитѣ на Левски прѣмивали и прѣвързвали; но отъ голѣмия студъ, ранитѣ се подлютили: съ дѣсното си ухо Левски оглушалъ, и лѣвата му рѫка отъ рани онѣмяла . . .

---

*) На първото Велико Народно Събрание прѣдварителнитѣ съвѣщания въ сѫщата тая зала ставахѫ.

⁂

Чрѣзвичайнитѣ комисари (Кючюкъ-Саидъ-паша, Хаджи Иванчо Пенчовичъ ефенди и Шакиръ ефенди) съ нетърпѣние очаквали арестуването на дякона *Левски*, за да турятъ *капакъ на Арабаконашко*-то произшествие. Новината, че *Кешишъ Първанъ* е хванатъ въ Какринското ханче, ги зарадвала до уши. Въ честь на комисаритѣ, *Махзаръ-паша* далъ вечеринка въ *конашкия салонъ*. На вечеринката поканени били софийскитѣ първенци турци, евреи и българи. Присѫтствували на вечеринката: Хаджи Мано *Стояновъ*, Пешю *Желявски*, Х. Мито *Каймакчи*, Д. *Трайковичъ*, Д. *Коцевъ* и игуменътъ на драгалевския манастиръ, отецъ Генади *Скитникътъ*. На гоститѣ си *Махзаръ-паша* разказалъ разни дивотии за хванатия вечъ *Дервишъ оглу Асланъ*, — *Кешишъ Първанъ* — *Дяконъ Левски* — *Василъ Ивановъ* Карловеца.

По казването на Д. Трайковичъ, царскитѣ комисари телеграфически поздравили, по поводъ на вечеринката, великия везиръ *Шервани Зааде* съ благополучното арестуване главатарътъ на *българското тайно съзаклятие*.

Новата (1873) *година* Левски посрѣщналъ въ плѣвенската тъмница. Градския лѣкарь прѣгледалъ ранитѣ му, намазалъ ги съ нѣкакви си „мехлеми“ и ги прѣвързалъ съ ленени парцалетини.

На 5 Януарий, 1873 год *шеркетъ арабасѫ* (дилижансъ) се спрѣла прѣдъ софийскитѣ военни казарми. Заптиитѣ на рѫцѣ изнесли изъ колата ранения пѫтникъ и го внесли въ една тѣсна и тъмна стаичка. Военния командантъ на града София пръвъ направилъ визита на затворения въ казармата овчаръ. Командантътъ заповѣдалъ: голѣмъ *катанецъ* на вратата увисналъ: два щика прѣдъ стаичката щръкнали (двойни часови)! . . . . Софиянци заговорили: „башъ комитата докарали и въ казармитѣ го затворили“! . , .

На 7 януарий прѣди обѣдъ, Саидъ и Махзаръ направили визита на затворника, а слѣдъ обѣдъ *Шакиръ* и Пенчовичъ ефенди съ „добрѣ дошелъ“ го поздравили. На пашитѣ и ефендетата затворникътъ се оплакалъ отъ силнитѣ болки на ухото и разлютенитѣ рани на рѫката. Военнитѣ и градски лѣкари взели всевъзможни медицински мѣрки, за да намалѭтъ болкитѣ на бунтовника! . . .

На 9 сѫщий м. *чрѣзвичайната* комисия парадно засѣдава (членоветѣ сѫ облѣчени въ мундиря на шурай девлетъ). До масата на прѣдсѣдателя лѣжи чувалъ; въ чувалътъ се намиратъ слѣднитѣ нѣща: а) около 10—15 екземпляра отъ устава на *Бълг. Р. Комитетъ*; б) около 50—60 „хвъркати листове“ — писмото на „приврѣменното правителство въ България“; в) цѣлъ вързопъ писма — кореспонденцията на Ловчанския комитетъ съ другитѣ ч. т. б. р. комитети; г) протоколитѣ на Тетевенския, Орханийския, Плѣвенския и Софийския комитети: д) и нѣколко писма съ подписътъ „Дервишъ Оглу Асланъ“, адресирани до „нѣкои си“ номеровани господиновци (**№** 13, **№** 17, **№** 19 и пр. — Петко Милевъ, Анастасъ Поповъ, Маринъ Николовъ и пр.). Близо до чувала лѣжѫтъ: а) нѣколко револвера; б) двѣ *белгийски* шешенета; в) една френска пушка, система Лафуше; г) и двѣ черкезски ками. . . .

Въ чекмеджето на прѣдсѣдателя се потаватъ портретитѣ на слѣднитѣ български патриоти: а) С. *Раковски*, б) Л. *Каравеловъ*, в) Панайотъ *Хитовъ*; г) Хаджи *Димитръ* и Стефанъ *Караджа* (клѣтвата при Вардинъ), д)

Ангелъ *Кънчевъ*; е) Василъ *Левски* и ж) Димитръ *Общий*, *)

При портретитѣ въ чекмеджето се мѫдри *лозинката* въ нѣколко екземпляра, намѣрени въ книжята на *Ибришимова*.

Царскитѣ комисари чакаха виновника; прѣдъ конака кола се спрѣхѫ; заптиитѣ изъ колата чавѣкъ изнесохѫ; въ залата желѣза издрънкахѫ; *Али-чаушъ* пердето високо вдигна, Левски при комисаритѣ влѣзна и по поканата на *Саида* на мегко кресло сѣдна: съ соколовитѣ си очи комисаритѣ изгледа, съ дѣсната си рѫка *прангата* си оправи и на мегкото кресло добрѣ се намѣсти. . . .

Левски бѣ облѣченъ съ сълдатски шинель, главата и лѣвата му рѫка бѣхѫ прѣвързани; той само съ едкото си ухо едвамъ дочуваше . . . .

Саидъ пита, *Шакиръ* записва, *Пенчовичъ* слуша.

— Името Ви?

— Василъ Ивановъ; още се казвамъ *Дяконъ Левски.*

— И още се казвате *Дервишъ оглу Асланъ* или *Кешишъ Първанъ* — прибави Саидъ паша.

Защо носите толкова имена? — попита пашата.

За разнообразие — каза усмихнато Левски.

Спорѣдъ книжята, намѣрени въ домоветѣ на арестуванитѣ комити, и спорѣдъ разказитѣ на *Общий* и други излиза, че вий сте единъ отъ главнитѣ членове на *Приврѣменното правителство въ Българая?*

---

*) *Бѣлѣжка.* Горѣизброенитѣ прѣдмети сѫ намѣрени при внезанното прѣтърсванье домоветѣ на съзаклятницитѣ въ Орхание, Ведраре, Тетевенъ, Гложене, Плѣвенъ, Ловечъ, София, село Желява, село Правецъ и село Изворъ. Комисаритѣ знаехѫ историята на всѣки единъ отъ горнитѣ прѣдмети, разказани тѣмъ отъ лицата, въ които били намѣрени. Василъ *Бошурановъ*, секретаръ на Изворския комитетъ, показалъ на Хаджи Иванчо Пенчовичъ, какъ се заключаватъ и отключаватъ писмата на комитета съ *лозинката*

— Какви книжа и какъвъ Общий? — съ прѣструвка попита Левски.

Шакиръ-ефенди изтърси прѣдъ Левски чувалътъ съ книжята; писмата, протоколитѣ и уставитѣ се распилѣхѫ по пода, близо до краката на виновника. Пенчовичъ ефенди взема едно отъ *шифрованитѣ* писма на *Кешишъ Първана* и съ лозинката го *дешифрира*. Левски съ очитѣ си, дѣто се е рѣкло, се убѣди, че тайната кореспонденция на *приврѣменното правителство* е паднала въ рѫцѣтѣ на турскитѣ власти и че за царскитѣ комисари не сѫществуватъ никакви комитетски тайни. Пенчовичъ ефенди майсторски дешифрира съ лозинката едно писмо, адресирано до *Кешишъ Първана* и го поднесе на виновника; също така написа и *паролата* върху едно листче хартия . . . . На Левски свѣтъ се завъртя. *Саидъ* паша съ портрети въ рѫка приближи се до виновника и му показа единъ по единъ портретитѣ на главнитѣ български бунтовници. Левски видѣ и своя портретъ, прѣснетъ отъ оригинала, и портрета на *Д. Общий* въ харамийската фустанела.

Това е портрета на Любенъ *Каравеловъ*, това е на *Раковски*, това на Стефанъ Караджа и Хаджи Димитръ, това на Ангелъ Кънчевъ, това на Дяконъ *Левски*, ваша милость: това на Д. Общий, твой вѣренъ другарь, това, това, това . . . . сѫ портретитѣ на вашитѣ патриоти!...
— каза Саидъ паша, показвайки единъ по единъ портретитѣ.

— Отъ казанитѣ господиновци кого лично познавате? попита *Сайдъ* паша.

— Всички и никого — каза смугено Лески.

— *Общий* дедиклери познавате ли?

— Не.

Хаджи Станю, Петко Милевъ, Маринъ попъ *Лукановъ* (пашата казва имената на по-главнитъ съзаклятници) Хр. *Ковачевъ*, Тодоръ *Пѣевъ* непознавате ли?

— Познавамъ *всичкитѣ* и *никого*! . . .

— Съ това какво искате да кажете?

— Искамъ да кажѫ, че непознавамъ *никого.*

— Петь години става отъ какъ скитате по градове и села, та нѣма никого непознавате?

— Лицата за менъ не сѫ важни, ето защо и никого непознавамъ.

— Кажете, кое считате за важно?

— Дѣлото на *приврѣменното правителство.*

— Какви сѫ намѣренията на *привръменното правителство*?

— Четете уставътъ.

— Съ какви срѣдства си служи то?

— Четете устава и „Хвъркатото листче“.

— По чия заповѣдь ставахѫ политически убийства?

— По моя лична заповѣдь.

— Кой испълняваше заповѣдитѣ ви?

— Опрѣделенитѣ за тая работа хора.

— Кои сѫ тѣ?

— Не ги познавамъ.

— Отъ кого купихте белгийскитѣ шишенета?

— Отъ търговеца, който ги продава.

— Кѫдѣ живѣ прѣдметния търговецъ?

— Незнамъ.

— Револверитѣ отъ кого купихте?

— Отъ сѫщия търговецъ.

— На какви срѣдства купихте орѫжието?

— На комитетски пари.

— Кой ви даде комитетскитѣ пири?

— *Всички* и *никой.*

— Гдѣ се намира „*приврѣменното правителство?*

— *Навсѣкѫдѣ* и *никадѣ.*

— Не сте ли доволни отъ *черковнитѣ* правдини и свободи, дадени на българитѣ съ ферманъ, та избрахте пътътъ на революцията?

— Даденитѣ *черковни правдини* и свободи иматъ цѣната на *магарешката сѣнка*; подъ тая сѣнка могѫтъ да блаженствуватъ само старцитѣ, бабитѣ и конашкитѣ чорбаджии. . . Ние, младежитѣ, искаме политически правдини и свободи, а безъ *революция* такива свободи и правдини не се добиватъ.

— Революцията много свѣтъ ще истрѣби — се обади *Пенчовичъ* Ефенди.

— Нима безъ *революция* малко свѣтъ гине подъ сатърътъ на агитѣ?! . . .

— За извършенитѣ политически убийства не се ли пишманите?

— Толкосъ, колкото се пишманатъ и агитѣ, когато колѭтъ раитѣ за личното си удоволствие! . . .

— Признавате ли се за виновенъ?

— Толкова, колкото и сѫдиитѣ се признаватъ за виновни, когато осѫдѭтъ нѣкого на смърть и заповѣдатъ на заптиитѣ да го обѣсѭтъ, или съ сатъръ да го заколѭтъ! . . .

— Не искате ли милосърдието и прошката на Падишаха?

— Милость отъ никого не дирѭ! . . .

. . . .

На 11 януарий комисаритѣ наредили лична ставка на *Левски* съ *Общий*. Въ присътствието на *параднитѣ мундири*, Левски заплюлъ *Общий* и съ това се свършила личната ставка. . . .

На 16 януарий *Общий* овисна на бѣсилката Софийска (Глед. II книж. *Миналото*). Слѣдъ него идѣше редътъ и на Левски. . .

* * *

На 5 Февруарий (1873 год), при вечеръ *въздебеличъкъ попъ* въ казармитѣ влѣзна; това бѣше попъ *Тодоръ* (архиерейски намѣстникъ; той намѣтна патрахиля избърбори нѣкаква си молитва и на бунтовника грѣховетѣ поиска:

— Кажете си грѣховетѣ, синко! . . .

— Казахъ ги на *царскитѣ комисари*, та нѣма нужда и вамъ да ги казвамъ, . . . прѣдъ Бога и прѣдъ свободата не съмъ сторилъ, а прѣдъ пашитѣ, чорбаджиитѣ и владицитѣ много, много и прѣмного „согрѣшения“ съмъ направилъ, но нека тия ми „согрѣшения“ останатъ непростени. . . . Както се вижда, утрѣ на турската бѣсилка ще увисня! . . . за едно нѣщо, дѣдо попе, ще та помоля: „който ви попита за *Дякона Левски*, кажете му, че той, дякона, за *българската свобода загина*!...

Попъ Тодоръ подаде на бунтовника „святото причастие“, съ *конашко око* го изгледа и измърмори нужната молитва надъ главата му . . .

Срѣдъ нощь е; всичко живо дълбоко спи; въ мрачината само Левски бди; той злобно сумти и „нѣкому си“ люто се сърди! . . . Нѣколко пѫти ранената си глава у стѣна удари и полумъртъвъ на пода се распѣри!..

Съмна се; 6-й Февруарий доде; до обѣдъ виелица силна, слѣдъ обѣдъ врѣмето се пооправи; февруарското

Бѣлѣжка. По казванието на *Пенчовичъ-ефенди*, Кючукъ-Саидъ-Паша залѣгалъ твърдѣ много за оздравянието на Левски: боялъ се да не би да умрѣ въ затвора! . . Саидъ-Паша искалъ съ особенно тържество да се извърши акта на обѣсванието . . . Съ обѣсванието на Левски искалъ да сплаши незаловенитѣ *ко̀мити* и българската простолюдна масса, ето защо докторитѣ толкова се грижили за здравието на *Кешишъ-Първана* . . . По заповѣдь на *Саида, Махзаръ* свикалъ съ циркулярна заповѣдь общинскитѣ сѫвѣтници на Софийската, Златишката, Пирдопската и Радомирската нахии; свикалъ ги въ София да имъ съобщи (божемъ) нѣкакви си царски заповѣди, а въ сѫщность да присѫтствуватъ при акта на обѣсванието . . . да видѭтъ съ очитѣ си, че главатарътъ на *комититѣ* е хванатъ и умъртвенъ, та да си прибиратъ умътъ въ главата! . . . .

слънце припече; софийската полиция се разтича по улицитѣ кални! . . .

Бѣсилката, която на 15 януарий умъртви Общий, грозно стърчеше и съ нетърпение чакаше новата жъртва. Свиканитѣ общински съвѣтници стояхѫ на групи около *бѣсилката*; прѣдъ тѣхъ членоветѣ на „Ираде меджлиси“ (управителенъ съвѣтъ) официално се мъдрѣхѫ; рота войска отъ странитѣ на бѣсилката „волно“ стоеше; взводъ конни стражари задъ ротата мируваше; шопи и цигани около лобното мѣсто се растѫпквахѫ и у бѣсилката зяпахѫ; *Махзаръ-паша*, ѣздѣйки на конь, по лобното мѣсто се ширеше и нѣкакъ си заповѣди на *палачитѣ* даваше! . . . Всичко бѣ приготвено, нарѣдено, натъкмено... Войската и тълпата чакахѫ бунтовника. . . Отъ къмъ казармитѣ *позорната кола* се зададе; на *Махзаръ-паша* „народа“ се раздвижи; позорната кола пристигна, близо при бѣсилката се спрѣ; заптиитѣ изнесохѫ изъ колата полумъртвия трупъ на *Дякона Левски*; прѣдадохѫ го въ рѫцѣтѣ на палачитѣ — цигани; Али-чаушъ заповѣда: *Дормушъ Сали* мѣтна примката: *Кязимъ* Али издърпа дървеното магаренце, трупътъ увисна, Али-чаушъ го залюля, бѣсилката се заклати и заскърца, публиката отъ общински съвѣтници, отъ ази и агалари, отъ цигани и отъ Подуенски шопи, лудешки се закикоти! . . .

Умрѣ Левски! . . . *да живѣе свободата*! . . .

Слѣдъ малко, „народътъ“ на Махзаръ-паша се разотиде: останахѫ циганчетата съ камани да мѣрѭтъ висящия трупъ! . . .

Надвечерь, *комисаритѣ царски* бѣсилката посѣтили; Махзаръ-паша*) нѣколко пѫти съ бастонътъ си студения

---

*) Махзаръ-паша е синъ на прочутия турски държавникъ *Решидъ-паша*, англоманъ и франкофилъ. Слѣдъ Русско-турската война, Махзаръ-паша зае длъжностьта Цариградски кметъ. Прѣзъ 1893 год. той умрѣ отъ апоплексия.

трупъ залюлялъ и на Али-чаушъ заповѣдалъ: „трупътъ на *мръсника* прѣдайте на попъ Тодора!“ . . .

Левски е заровенъ въ старитѣ Софийски гробища; тамъ е заровена и главата на *Бенковски*! . . . Да, главата на Бенковски и тѣлото на Левски сѫ заровени въ старитѣ Софийскитѣ гробища! . . . *Лѣгка имъ пръсть, вѣчна имъ паметь*!

ДОКУМЕНТИ.

Три документа по възстанието.

Текстъ и обяснения.

Тайното и приврѣменно правителство въ България се сформира едвамъ въ края на 1869 год. и просѫществува до 1876 год Както всѣко правителство, и то си имаше своята кореспонденция, своитѣ протоколи, своитѣ квитанционни книги и пр. книжя. Една голѣма часть отъ кореспонденцията и книжята на това тайно правителство се намѣрватъ въ архивата при министерството на правосѫдието въ Цариградъ (гл. Миналото, кн. II, стр. 259—260). Друга часть отъ тази кореспонденция гние „нѣгдѣ си“, въ земята, заровена отъ „нѣкои си“, които оставихѫ коститѣ си въ Диаръ-бекиръ или пъкъ прѣдадохѫ Богу духъ на турското бѣсило. Третя часть, при това най-малката, се е задържала въ рѫцѣтѣ на нѣколцина отъ бившитѣ български революционери, които случайно не паднѫхѫ подъ ударитѣ на турския сатъръ. Отъ запазената часть на тайната кореспонденция най-много документи се намиратъ въ рѫцѣтѣ на Н. Т. Обрѣтеновъ. Причината на това е, че той лично, както и майка му — баба Тонка — грижливо сѫ прибирали частни и скрѫжни писма и други документи, които сѫ минавали прѣзъ ржцѣтѣ имъ, и съ особенна старателность сж ги скрили въ разни кюшета и дупки на двора и кжщата си; лично Н. Т. Обрѣтеновъ бѣ единъ отъ най-енергичнитѣ и главни членове-кореспонденти на тайното и приврѣменно правителство въ България, а кжщата му бѣ главната *пощенска станция, прѣзъ която се разпращахж писмата* по цѣла България (гл. Минжлото, кн. II, стр. 14—21).

Казахме, че най-малката часть отъ кореспонденцията на приврѣменното правителство въ България се е запазила *въ ржцѣтѣ на нѣкои отъ бившитѣ членове* на това правителство, но и тази най-малка часть много мжчно се събира. Ето днесь повече отъ 10 години става, откакъ систематически търсж такива документи, но резултатътъ е почти нищоженъ. Ползувамъ се отъ случая и молж, заради исторически интересъ, всички онѣзи, които иматъ на ржка какъвто и да било документъ (частно, окржжно, квитанция, протоколъ, шифренъ списъкъ на лицата, лозинка — ключъ на дешефриранье на шифровани писма и пр), *да ги проводжтъ или до Н. Т. Обрѣтеновъ въ Руссе* или до мене въ София за да се прибержтъ ведно и отпечататъ въ единъ сборникъ. Такъвъ единъ сборникъ отъ документи по дѣятелностьта на тайнитѣ Бълг. Рев. Комитети, начевайки отъ *1868—1877 год., е необходимо* нуженъ за вѣрното историческо оцѣнение на събитията, които сж началото на новото ни политическо сжществувание.

Ако е възможно, нека нашето правителство поиска отъ правителството на Султана и онази кореспонденция на тайнитѣ комитети, която се намира въ ржцѣтѣ на турското въ Цариградъ правителство. Искаме да вѣрваме, че Цариградското правителство нѣма да откаже на нашето въ такава просба, толкова повече, че тѣзи документи се отнасятъ до минжлото, което нѣма нищо общо съ настоящето отношение на двѣтѣ правителства.

Тѣзи нѣколко думи нека ни послужжтъ като прѣдисловие къмъ долупомѣстенитѣ три документа, съдържанието на които правимъ достѫпно за всички любители на нашето неотдавнашно минѫло и които снабдяваме съ обяснителни бѣлѣжки.

Документъ № 1.

(*Вж. снимъкъ № 2*).

Коментарии. Документътъ е комитетска квитанция съ дата 25 марта 1872, подъ брой 77. Този документъ гласи, че отъ брой № 12-й въ Алесъ-Джутовъ сѫ приети 6 лири турски за смѣтка на *привременното правителство въ България* чрѣзъ Д. *Общий.*

Квитанцията е подпечатана съ първия печатъ на Българския Централенъ Комитетъ.

За да се разбере добрѣ съдържанието на квитанцията, трѣбва да се знае слѣдното: 1) Когато се организирахѫ първоначално тайнитѣ комитети въ България, давахѫ имъ се разни наименования; тѣ носехѫ: или името на нѣкой мѣстенъ турчинъ-богаташъ, или името на нѣкой чорбаджия, — турско ухо, или името на нѣкой мѣстенъ житель, който бѣ подигравка на съгражданитѣ си. Напримѣръ: първоначално Етрополскиятъ комитетъ носѣше името на прочутия въ Етрополе турчинъ — богаташъ Бучакчи-оглу-Мехмедъ; Търновскиятъ — Карагйозовъ, а Тулчанскиятъ — Димитраки-бей; първото име на Русчюшкия комитетъ бѣ Мемишъ-паша, име на извѣстния русенски грандоманиякъ-турчинъ, за когото и днесъ още се говори въ Русе, когато стане дума за Сърбско-Турската война прѣзъ 1876 г, а първото име на Орханийския комитетъ бѣ Елесъ-Джутовъ, името на единъ ковачъ-циганинъ, прочутъ пияница и уличенъ орханийски зевзекъ.

2) Имената на съзаклятницитѣ се внасяхѫ въ общия списъкъ подъ №, а не подъ инициалитѣ на имената имъ Всѣки знаеше нумера си. Въ частнитѣ кореспонденции писмата се адресирахи отъ № еди-кой си до № еди-кого си. Този видъ нумерации служехѫ на съзаклятницитѣ

като условни знакове за да се разпознаватъ хората на съзаклятието отъ хората на „благочестивото и миролюбиво съжитие“.

Брой № 12-й, отбѣлѣженъ въ горната комитетска квитанция, е билъ нумерътъ на Маринъ Николовъ, тогава касиеръ на комитета и ковчежникъ правителственъ (вж. Минжлото, стр. 86—87, Д. Общи е приелъ отъ Николова 6 лири турски не като отъ касиеръ на Орханийския Комитетъ, но като отъ членъ на сжщия комитетъ.

По нумера на квитанцията се вижда, че числото на комитетскитѣ членове въ малкия градецъ Орхание е надминавало цифрата 70. Спорѣдъ увѣренията на Гаврайлъ Брънчевъ и М. Николовъ, Орханийския Комитетъ е броялъ около 160 души членове прѣди обирътъ на хазната (Минжлото, кн. II).

Кратката историйка на № 1 документъ е такава: Прѣзъ 1884 година, юли мѣсецъ, посѣтихме градеца Орхание, съ цѣль да изучимъ подробно обстоятелствата и сжщинскитѣ причини, по които Д. Общи уби съ пушка дякона Паисия (вж. Минжлото, кн. III), сжщо и причинитѣ — завръзката и развръзката — на Арабаконашкото събитие (вж. Минжлото, кн. II). Между живитѣ *Елесъ-Джутовци*, намѣрихме и своя бивши Диаръ-бекирски другарь Маринъ Николовъ. Понеже той бѣше касиеръ на Орханийското съзаклятие, помолихме го да ни покаже кочанътъ на квитанционната книга, но той ни разказа, че въ деня на арестуването му, стопаницата му изгоряла не само кочанътъ, но и много други комитетски документи. Горѣ-отпечатаната квитанция била случайно затъкнжта въ тавана, заедно съ данъчнитѣ квитанции и край тѣхъ случайно се спасила отъ „тайнотото изгаряние“ Когато бай Маринъ бѣ откаранъ на вѣчно заточение въ Диаръ бекиръ, и стопаницата му трѣбваше да се разправя съ разни бирници, случайно забѣлѣжила, че между турскитѣ квитанции стои и българската, подпечатана съ печата на *Българското царство*, за което съпругътъ ѝ намѣри влажнитѣ Диаръ-бекирски зандани. Текнѫло ѝ на ума да запази този драгоцѣненъ документъ, и въ случай, че мѫжътъ ѝ се върне отъ Диаръ-бекиръ, да има съ какво да му се похвали. Нейнитѣ надѣжди се испълнили: слѣдъ Руско-турската война, бай Маринъ се завърна здравъ и читавъ и намѣри квитанцията здрава и читава, завита въ мушамица, турнѫта въ пръстена кандилница и заровена подъ сливата въ градината.

На просбата ни, бай Маринъ ни отстѫпи прѣдметния документъ. Маринъ Николовъ е вече между мъртвитѣ. Лека му пръстъ и вѣчна му паметъ! На стопаницата му крайно благодаримъ, че е запазила този драгоцѣненъ документъ.

Документъ № 2.

(Вж. снимъкъ № 3)

Коментарии. Въ „окрѫжното си писмо“, адресирано до ч. р. комитети въ България (тогава турска провинция) Централниятъ Комитетъ имъ обявява:

1) че по желанието на всичкитѣ частни български революционни комитети, Централниятъ комитетъ е свикалъ на общо събрание прѣдставители отъ всичкитѣ български страни, че на това събрание се явили пратенитѣ прѣдставители, прѣгледали устава, по който сѫ управлявали и уреждали ч. б. комитети до 14 юни 1872 — прѣгледали го, дали му по-добра наредба и пожелали да се напечати и разпроводи до всичкитѣ ч. б. р. к, като се заповѣда отъ Ц. Б. Р. Комитетъ на частнитѣ и мѣстни комитети, да не измѣняватъ нито точка отъ него, а да изучѫтъ духа и буквата му и съгласно този духъ да уредѭтъ комитетскитѣ си дѣла и тайната си пропаганда.

2) че лицето, което е било „опълномощено до сега отъ Ц. Б. Р. Комитетъ да надзирава дѣлата и смѣткитѣ на ч. б. р. комитети, е упълномощено и за напрѣдъ отъ

общото събрание на прѣдставителитѣ, и че то — лицето — ще си служи съ новия печатъ на Ц. Б. Р. Комитетъ, безъ да губи ни най-малко отъ уважението си стария печатъ съ който сѫ подпечатвани квитанциитѣ на комитетскитѣ книжя до 14 юни 1872. (Гледай печатътъ на № 1 документъ и го сравни съ печата на № 2 документъ); и

3) че упълномощеното лице лично ще се яви прѣдъ ч. б. р. комитети за да имъ прѣдстави смѣтката за доходитѣ и разходитѣ на Ц. Б. Р Комитетъ; ще имъ врѫчи *Новия Уставъ* и ще имъ даде нови наставления. Или пъкъ, въ случай че не ще може лично да се яви прѣдъ нѣкой отъ ч. мѣстни комитети, то ще проводи свои хора съ нужднитѣ знакове, и тѣзи негови повѣреници ще дадѫтъ нужната смѣтка и новитѣ наставления.

Упълномощеното лице, за което се говори въ окрѫжното писмо, е *Василъ Левски,* повѣренницитѣ му, помощницитѣ му, замѣстницитѣ му въ случай на нужда, въ онова врѣме, къмъ което се отнася документътъ бѣхѫ: Атанасъ Цвѣтковъ Узуновъ, Христо Ивановъ (голѣмия) и *Д. Общий.*

Въ „окрѫжното писмо“ се съобщава, че имало общо събрание на комитетскитѣ прѣдставители. Дѣйствително, прѣзъ мѣсецъ юний 1872 год. такова събрание е засѣдавало въ Букурещъ въ кѫщата на Л. Каравеловъ. Отъ Българско (тогава Турско) сѫ били испратени слѣднитѣ пълномощни лици: 1) Тодоръ Пѣевъ, прѣдставитель на Софийското, Кюстендилското, Орханийското, Етрополското съзаклятие: Маринъ попъ Лукановъ прѣдставитель на Ловчанското, Габровското, Сливенското и Свищовско съзаклятие; 3) Василъ Ионковъ (сега между мъртвитѣ) за такъвъ на Тетевенското. Троянското и Плѣвненско съзаклятие; 4) Христо Ивановъ (Голѣмия) — на Търнавското, Лѣсковското и Дрѣновското съзаклятие; 5) Коле Ганчевъ (гл. Минжлото, IV кн. стр. 116—211) прѣдставитель на Старо-

Загорското, Чирпанското, Сливненското и Ново-Загорското съзаклятия; 6) Никола Т. Обрѣтеновъ на Руссенското и Шуменското и 7) В. Левски, като главенъ организаторъ на комитетитѣ въ Турско (сега Българско).

На това тайно събрание присѫтствували и мнозина прѣдставители отъ ч. м. б. р. комитети въ Романия, но на всичкитѣ имената не знаемъ. Д. Горовъ е прѣдставлявалъ Гюргевския комитетъ, Сгратевъ — Браилския, Рафаилъ Атанасовъ — Галацкия и прочее и прочее.

И Ангелъ Кънчевъ трѣбваше да присѫтствува на това общо и тайно събрание, но било му писано отъ Бога, да се изразимъ по индостански, да не присѫтствува: на 5 мартъ при Руссенската скела прѣдъ пашепортчийницата се самоуби съ револвера си, слѣдъ като тегли нѣколко пѫти въ полицейскитѣ агенти.

Когато Левски се яви въ Хаского (гл. Минѫлото, I кн., стр. 42 — 82), той носеше съ себе си нѣколко екземпляра отъ устава, за който се говори въ окрѫжното; така сѫщо и нѣколко екземпляра отъ самото окрѫжно и отъ застрашително-поканителното писмо (гл. Минѫлото, I кн. стр. 80—82).

Прѣдсѣдатель на тайното общо събрание билъ Л. Каравеловъ, подпрѣдсѣдатель В. Левски, докладчикъ Тодоръ Пѣевъ, а секретаръ Олимпи Пановъ. Засѣданията ставали нощно врѣме; длъжностьта на мъртва стража испълнявалъ Маринъ попъ Лукановъ. У кого се намиратъ за сега протоколитѣ на тайния Български парламентъ, не знаемъ; но прѣдполагаме, че врѣмето и тѣжкитѣ обстоятелства трѣбва да сѫ ги унищожили.

Нѣколко думи за историята на тоя документъ.

Горѣ-отпечатаното „окрѫжно писмо“ ни паднѫ на рѫка при слѣднитѣ обстоятелства: прѣзъ 1891 год. лѣтната си училищна ваканция прѣкарахме въ Рилския манастиръ. При многото ботанически и географически екскурзии по върховетѣ и гърбоветѣ на Рила-планина, незабравихме да порастършуваме и частнитѣ архиви на братята монаси въ Рилската обитель, т. е. направихме и нѣколко исторически екскурзии Въ архивата на стареца Генадия намѣрихме: 1) цѣлъ вързопъ комитетски квитанции, печатани въ печатницата на Б. Ц. Р. Комитетъ прѣзъ 1869—72 год., 2) нѣколко екземпляра отъ „окрѫжното писмо“, 3) *Мензулата* на Левски. Тѣзи нѣща сѫ дадени на стареца отъ самаго Левски когато стареца билъ егуменъ на Драгалевския манастиръ, расположенъ при сѣвернитѣ поли на Витоша. Левски и отецъ Генади били познати още отъ врѣме на дяконството имъ; запознали се въ Карлово. Помирисали се и се разбрали още при първа срѣща; слѣдъ първата имъ срѣща, сѫдбина ги свързала и впрѣгнала въ пропагандата за освобождението.

Дѣдо Генади е единъ отъ многото забравени труженици по дѣлото на освобождението ни. Между бившитѣ борци за свободата, той е извѣстенъ подъ името *скитникътъ Генади*. И дѣйствително, неговитѣ патила и скитания нѣматъ край. Той спада въ онзи типъ авантюристи-патриоти монаси, които се срѣщатъ въ изобилие въ историята на гръцкото освобождение. За сега, той се намира въ цвѣтуще здравье, но безъ пара и безъ пулъ, и на всѣка крачка прѣслѣдванъ

Дѣдо Генади ни разказа слѣдния куриозъ на Левски: Софийския паша далъ, въ помѣщението на конака, голѣмъ пиръ въ честь на голѣмия си синъ, по случай на обрѣзването му (сюннетъ дююну). На свадбата били поканени всевъзможнитѣ (тогава) първенци на София и околностьта. Отецъ Генади, като егуменъ на Драгалевския манастиръ, и той билъ поканенъ на свадбата пашовска. Левски въ това врѣме се намиралъ въ манастиря; като се научилъ за поканата, нахлулъ върху си дрѣхитѣ на едного отъ манастирскитѣ слуги и заедно съ дѣда Генадия се явилъ въ конашкия дворъ, въ качеството на манастирски слуга. Отецъ Генади не се уплашилъ отъ дързката постѫпка на Левски, но Христо Ковачевъ, Спасъ Тумпаровъ и Димитъръ Димовъ, тогава учители и членове на Софийското съзаклятие, изтръпнали когато забѣлѣжили, че Левски се разхожда изъ тълпата. Тумпаровъ и Ковачевъ още сѫ живи. Ковачевъ до скоро бѣ Софийски ковчежникъ, а Тумпаровъ учитель при държавното трикласно и педагогическо училище въ Кюстендилъ. Димитръ Трайковичъ, тогава членъ-съвѣтникъ при пашата въ управителния съвѣтъ, позналъ Левски и отъ страхъ, да не би да го познаѭтъ полицейскитѣ пошепнѫлъ на Генадия да му каже да се отстрани отъ конашкия дзоръ, защото полицията го търси подъ пѫть и на кръстопѫть. Левски излушалъ съвѣтитѣ на дѣда Генадия, но останалъ дордѣто се свършило пируването. Този куриозъ се случилъ прѣзъ 1871 год.

Докуметъ № 3

(Вж. снимъкъ №. 4).

Коментарии. Този документъ е собственорѫчно писмо на В. Левски, адресувано до Д. Трайковича въ София; дата нѣма, сѫщо не е отбѣлѣжено и мѣстоотправлението му, а номерътъ му е отъ *хвърчащитѣ*.

За да се разбере напълно горѣотпечатаното писмо, трѣбва да се знае слѣднето: 1) обстоятелствата, които сѫ накарали Левски да се адресира съ писмо до Трайковича въ София, и да иска отъ него нѣкакви си свѣдения относително ареститѣ на нѣкои отъ комитетскитѣ членове; 2) положението, което е заемалъ Трайковичъ тогава въ обществото и прѣдъ управителния съвѣтъ въ София; и 3) борбата между Трайковича и Хаджи Мано въ идаре и беледие меджлиси.

Отъ 1858 — 1872 год. *Д. Трайковичъ* и *Филаретовъ* бѣхѫ сольта на българщината въ Софийско; тѣ бѣхѫ умътъ и сърцето на Софийската младежъ, която водѣше открита борба противъ Патриаршията и тайно пълнѣше редоветѣ на Софийското съзаклятие. Учителитѣ отъ името на Д. Трайковича насъскахѫ „шопландската“ тълпа противъ гръцкия владика въ Софийско; лично Трайковичъ заведе тълпата прѣдъ пашовския конакъ и я накара да вика два часа наредъ прѣдъ царския прѣдставитель: „пашо-ефенди, нечеме го, нечеме го гръцкио владика! . . .“

Трайковичъ е билъ познатъ на мало и голѣмо въ Софийско поле; той е билъ любимецътъ чорбаджия на Софийска Шопландия. Постоянно е билъ избиранъ отъ софиянци за ааза въ беледието, а турското правителство постоянно го е назначавало за членъ въ идарие-меджлиси. По личнитѣ показания на съврѣменницитѣ му, Трайковичъ енергично защищавалъ интереситѣ на българското население въ Софийско прѣдъ управителния съвѣтъ, а на гражданитѣ — интереситѣ прѣдъ градскиятъ съвѣтъ. Конашкитѣ сателити на пашата често пѫти испитвали върху себе си остритѣ зѫби на Трайковича, когато явно сѫ тъпкали законнитѣ права на населението. Въ управителния съвѣтъ (идарие-меджлиси), при разискваньето на нѣкои мѣрки въ присѫтствието на пашата, най-свободно и открито се е държалъ Трайковичъ.

Трайковичъ билъ любимецъ чорбаджия не само на шопската тълпа, но и на Софийската тогавашна младежь. Като глава на тази младежь, тя не е криела отъ него комитетскитѣ си дѣла и намѣрения; даже по нѣкога се обърщала къмъ него за съвѣтъ по разрѣшаваньето на нѣкои заплѣтени въпроси при организирането на комитетската пропаганда въ Софийско. Чрѣзъ отецъ Генадия, игуменътъ на Драгалевскиятъ манастиръ, Трайковичъ е билъ посвѣтенъ въ дѣлата на общото българско съзаклятие. Посрѣдствомъ дѣда Генадия, Левски размѣнявалъ мисли и чувства съ Трайковича по урежданьето на революционната пропаганда въ Софийско, Радомирско, а Димитъръ Общий, както увѣрява Спасъ Тумпаровъ, нѣколко пѫти се е срѣщалъ съ Трайковича и открито е воделъ съ него разговоръ по дѣлата на софийското съзаклятие и плановетѣ на привремѣнното българско правителство въ България. По чисто практически съображения, Трайковичъ не се рѣшавалъ формално да влѣзе въ състава на Софийския комитетъ, но материялно и нравствено подържалъ неговитѣ планове; това положително знаемъ отъ г-да Спасъ Тумпаровъ, Христо Ковачевъ и дѣдо Генадия.

Противникъ на Д. Трайковичъ билъ Хаджи Мано, за когото се говори въ края на прѣдметното писмо. Борбата помежду имъ се е водила по тази проста причина, че Хаджи Мано е билъ отъ типа на старитѣ български чорбаджии, напоени съ ръждясали понятия, а Трайковичъ билъ отъ типа на новитѣ чорбаджии, заразени отъ новитѣ идеи. Тѣзи нови идеи му сѫ били внушени отъ Филаретовъ, който въ онѣзи неразбрани врѣмена е игралъ ролята на нѣкакъвъ си руски агентъ въ София вътрѣ и въ околностьта ѝ. Споредъ увѣренията на Спасъ Тумпаровъ, Трайковичъ билъ прѣкрасно орѫдие въ рѫцѣтѣ на интеллегентния Филаретовъ, който мѫжественно водилъ борба противъ невѣжеството и турската халатность въ управлението. Въ беледието (градския съвѣтъ), въ идарие-меджлси и въ епархиалния съвѣтъ, побѣдата всѣкога оставаше откъмъ страната на Трайковича, а не на Хаджи Мано, защото думата на Филаретовъ тѣжеше и прѣдъ пашата, и прѣдъ беледие-реизи, и прѣдъ владиката. Чорбаджи Мано не бѣ отъ сорта на „турскитѣ уши“. Въ очитѣ на Левски той бѣ прѣдставенъ отъ хората на Трайковича (дѣдо Генадия) за черна душа, но това било клѣвета: тази клѣвета Левски усѣтилъ и между прочемъ я съобщава на Трайковича въ края на писмото си. До колкото можахме да узнаемъ отъ бившитѣ противници на Хаджи Мано, той билъ патриотъ, но отъ злоба къмъ Трайковича, като глава на софийската интеллигенция, не иска да се подаде на новитѣ тогавашни течения. Българскитѣ голѣмци на деня въ онова врѣме, къмъ което се отнася прѣдметното писмо на Левски, сѫ били Хаджи Мано и Д. Трайковичъ. Въ епархиалния, въ управителния и въ градския съвѣти тѣ дигахѫ, тѣ слагахѫ дертоветѣ на българщината въ Софийското окрѫжие.

Обстоятелствата, които сѫ накарали Левски да се обърне съ писмо къмъ Д. Трайковича, сѫ слѣднитѣ: Димитъръ Общий противъ личната воля на Левски и противъ распорежданията на Централниятъ комитетъ, нападна царската хазна въ Араба-конашката клисура, (гл. Минѫлото, II кн.). Слѣдъ нѣколко врѣме, турскатѣ власти открихѫ истинскитѣ виновници на произшествието, поради което по-главнитѣ дѣйци на Тетевенския, Ловчанския, Орханийския и Софийския комитети бѣхѫ арестувани; при това, самъ Общий паднѫ въ рѫцѣтѣ на турското правосѫдие. Махзаръ-паша, тогава софийски губернаторъ, назначи приврѣменно смѣсена комисия, за да разслѣдва виновницитѣ на Араба-конашкото събитие. Въ състава на тази комисия отъ българска страна влѣзохѫ: Д. Трайковичъ, Хаджи Мано, М. Каймакчи и И. Желявски, членове отъ управителния съвѣтъ.

Когато приврѣменната комисия издирваше виновницитѣ на произшествието, въ това врѣме Левски пѫтуваше по Тракия. Разни слухове се разнесохѫ тогава между хората на съзаклятието относително причинитѣ на арестуванията въ София, Орхание, Тетевенъ и Ловечъ. Между тѣзи слухове бѣ и слухътъ, че Трайковичъ, като повѣрено лице на Софийския комитетъ и на Махзаръ-паша, прѣдалъ на турскитѣ власти тайната на комитетитѣ. Противенъ на този слухъ бѣ слухътъ, че Хаджи Мано протестиралъ прѣдъ Махзаръ-паша за арестуванието на Софийскитѣ учители. Слуховетѣ се разнасяха отъ Ловечъ и София. Левски бѣ пораженъ отъ факта, че главнитѣ лица на Тетевенския, Плѣвенския, Орханийския и Софийския комитети бѣхѫ арестувани; той искаше да знае самата истина за причинитѣ на ареститѣ и вѣрваше, че тази истина може да узнае отъ Трайковича, като членъ на врѣменната комисия и като обвиняемъ въ прѣдателство. Това сѫ обстоятелствата, които сѫ накарали Левски да се адресира съ писмо до Трайковича въ София.

Прѣдметното писмо намерихме въ рѫцѣтѣ на г-на Кознички, прѣдставитель отъ Дупница. Ползуваме се отъ случая да му благодаримъ, за гдѣто ни достави възможность да му дадемъ гласность съ нуждиитѣ коментарии. Примѣрътъ на Кознички трѣбва да послѣдватъ всички ония, въ рѫцѣтѣ на които случайно сѫ паднали каквито и да били документи по организацията на българскитѣ революционни комитети отъ 1867—1877 год.

Б. Р. Ц. К.
въ
БЪЛГАРИЯ

Окружно писмо до частниятъ революционни комитетъ въ . . . .

Братия членове!

По желанието на сички български революционни комитети, събрахѫ се представители отъ сичкитѣ бѫлгарски страни, прегледаха уставътъ и дадоха му по-добра нарѣдба. Представителите пожелаха да се напечата новиятъ уставъ и да са раздаде на частнитѣ комитети, и централниятъ комитетъ испълни желанието ви. Трѣбва да ви забѣлѣжиме тука, че тоя уставъ се одобри по вишегласие, слѣдователно никой нѣма право да измѣнява въ него ни най-малката точка. Вашата най-пѫрва обязанность е да изучите сѫдѫржанието на тоя уставъ и да испълнявате буквално неговите заповѣди.

Лицето, което бѣше упълномощено до сега отъ централниятъ революционенъ комитетъ, са упълномощава и за накредъ да продължава своитѣ обязанности до извѣстно време, и ще да си служи съ новоповѣренниятъ му печатъ, безъ да изгуби ни най-малко уважение вѣхтиятъ печатъ въ досегашните работи. Това лице ще да дойде при васъ само (или ще да испроводи свой човѣкъ съ нужнитѣ знакове), за да ви даде смѣтка за доходитѣ и расходите на българскиятъ революционни комитетъ, да ви донесе уставътъ и да ви даде нужните наставления.

Централниятъ комитетъ, въ името на народътъ, ви повѣлява да уважавате приказанията на неговитѣ упълномощени членове и да испълнявате уставътъ *буквално*. *Тайната полиция* ще слѣди за дѣйствията на всѣкиго.

Нашето дѣло вжрви напредъ, и ще се надяваме, че съ божието име, за насъ ще да настанатъ *оння* щастливи минути, които очѣква сѣко бжлгарско сжрце.

България 1872 г. Юния 14.

№

ПРИВРЕМЕННОТО ПРАВИТЕЛСТВО * ВЪ БЖЛГАРИЯ *
ІОТА ОТЪ Б.Р.Ч.К.

Рѣчь, казана отъ Стоянъ Заимовъ на 22-ий Октомврий 1895 г. при откриванието памятника на ВАСИЛЪ ЛЕВСКИ.

Почитаемо Събрание!

Неотдавна България бѣ турска робиня; неотдавна просвѣтениятъ свѣтъ *считаше българския народъ* за племе нѣкакво-си диво, достойно само веригитѣ на робството да влачи! . . Да, *това бѣ неотдавна*! . . а днесъ ?. . . — Днесъ България е господарка на сѫдбинитѣ си — *днесъ просвѣтениятъ* свѣтъ счита българския народъ достоенъ да се наслаждава и радва на човѣшки права *и свободи*! . . .

Какъ това стана тъй, та вчерашната турска робиня стана господарка на себе си днесъ, а дивото племе на народъ свободенъ се *прѣобърна*! ще попита, може би, всѣки отъ васъ.

Отговорътъ на *горнето питание търсете, господа*, въ оная верига отъ политически събития, които съставляватъ отдавнашното и неотдавнашно минало *на днесъ свободната* ни татковина.

Господа!

Нѣма нужда тукъ да ви *изброявамъ* една по една халкитѣ на историческата верига — нѣма нужда подробно да ви разяснявамъ значението на *всѣка една отдѣлно* взета халка, — това е работа на историка; ето защо, въ рѣчьта си ще се ограничѫ само въ *личностьта на* *оногова, който е главниятъ виновникъ на днешното тържество.*

Господа!

Историята на политическото ни освобождение, както всѣка история, си има своитѣ ржководящи начала. Ето едно отъ тия начала, което е **начало на началата** и което гласи така:

Игото е тъмница, ключоветѣ на която се намиратъ въ джебоветѣ на **оногова**, който въ нея се излежава".

Прочее, който иска да се отърве отъ **игото**, трѣбва да растършува джебоветѣ си, да намѣри ключоветѣ тъмнични и съ собственнитѣ си ржцѣ тъмницата да отвори.

Да, **игото е тъмница**! . . . . *И въ тая мръсна* тъмница, господа, българскиятъ народъ петстотинъ години наредъ лѣниво се е излѣжавалъ — излежавалъ се е той, безъ да се сѣща, че ключоветѣ тъмнични се намиратъ въ *неговитѣ собственни* джебове.

И въ тая епоха на политическа лѣнивость — **епоха на безкуражието** — намѣри се единъ изъ между многото обезкуражени, който има куража на роба сѣпнато да каже:

„Робе, стрѣсни се, робе, събуди се! народе, растършувай джебоветя си робски, намѣри ключоветѣ тъмнични, отвори тъмницата мръсна, излѣзъ на видѣлината Божия, и влѣзъ въ царството на правдата и свободата.

И този **единъ**, *който има куража сѣпнато на* **раята** така да каже, се казваше **Василъ Левски Дяконътъ** — синътъ на Гина **Кунчева**.

И нему **благодарниятъ** народъ паметникъ въздигна.

Ето и паметникътъ му, *издѣланъ отъ трупове гранитни.*

Ето и ликътъ му, въ бронза излѣтъ — ликъ, който на вѣки-вѣковъ въ душата на градущитѣ поколения ще се отпечата.

Ето и благодарниятъ народъ, дошелъ тукъ днесь почесть на паметьта му да отдаде.

Ето и неговитѣ сподвижници — сратници по дѣло —дошли отъ всички крайща на свободната ни татковина на другаря си дѫ се поклонѭтъ; и до дъно да испиятъ чашата, напълнена съ *питие, което съ пари не се* купува — признателностьта на народа.

Ето и армията на свободна **България**, начело съ главния си вождъ, дошла днесъ, тукъ, да отдаде честь на оногова, *комуто дължи* нравственното си битие.

Ето и роднинитѣ му нравственно сити, гдѣто тѣхната кръвь и плъть е дала герой на България — сити и прѣисплънени отъ чувството на благодарность, гдѣто народътъ паметникъ въздигна на тѣхния братъ и сестриникъ.

Господа!

Незабравимиятъ нашъ пѣвецъ-*бунтовникъ* — Христо **Ботевъ** — пѣвецъ на свободата и теглилата народни — въ одата си, поклонена на Хаджи Димитръ, ето що казва:

„*Тозъ който падне въ бой за свобода,*
Той не умира: него жалѭтъ
Звѣръ и природа, и пѣвци
Пѣсни за него пѣѭтъ.“

Да, борцитѣ и мѫченицитѣ народни никоги не умиратъ: пѣвцитѣ народни въ пѣснитѣ си високо ги въспѣватъ; историцитѣ строги сладкодумно за тѣхъ ни расказватъ, а служителитѣ на олтаря божи за тѣхъ Богу се молѭтъ.

И нашитѣ пѣвци народни, господа, отдавна героизма на Левки въспѣхѫ.

И тая пѣсень, тиха и тѫжна, днесъ по милата ни татковина се пѣе и распѣва — распѣва се тя отъ двѣтѣ Балкана, та *будѝ духоветѣ на заспалитѣ* и на младитѣ.

Да, пѣсеньта му, господа, е пѣсень за культа на **правдата и свободата.**

Господа!

Физическа възможность нѣмамъ отъ това за менъ толкова паметно мѣсто да ви раскажѫ на длъжь и ширъ за живота и дѣлата на апостола народни; ще се ограничѫ само съ слѣднето:

Още въ ранна възрасть, въ Левски се проявила жаждата за проповѣдничество между народа. Навършилъ, не навършилъ още 23-та си година, той, по образеца на *апостолитѣ-евангелисти*, търгналъ между народа правда и свобода да му проповѣдва. Дванайсетъ години непрѣкъснато се е скиталъ **Левски** по градове и села духа народенъ да буди. И будилъ го е той съ **сладкозвучната** си пѣсень, и **медоточивата** си рѣчь . . . . . Бидейки прѣдрѣшенъ: ту въ расото на селския попъ, ту въ беневрецитѣ на софийския шопъ, ту съ дрипитѣ на просяка обикновенни, ту въ костюма на **учителя скромни**, той на длъжь и на ширь е кръстосвалъ тогавашнитѣ турски вилаети, *които днесь носѫтъ името:* ***Свободна България.*** Денонощно е кръстосвалъ **Левски** тогавашнитѣ турски вилаети за да организира **тайни комитети** — за да подготви борбата народна противъ тиранията вѣковна. *Съ такта на единъ уменъ организаторъ,* той, въ петь години, сплѣте мрѣжа отъ тайни комитети. Създатель на тия комитети, Левски бѣ и тѣхенъ главатарь — бѣ тѣхното **нравственно битие**; и като такъвъ, той на турската бѣсилка въ София загина.

Слѣдъ 12 годишно скитание между народа, правда и свобода да му проповѣдва, той, — Левски — падна въ рѫцѣтѣ на турската полиция. Раненъ въ главата съ коршума на заптийския винчестеръ, и въ рѫката съ коршума на помашката филинтра, той съ триумфъ биде откаранъ въ Търново прѣдъ пашата. Въ онова врѣме (1872 год. мѣсецъ декемврий) въ София засѣдаваше **чрѣзвичайна коммиссия**, натоварена отъ централното правителство на **Султана Абдулъ Азиза**, за разслѣдвание *Арабаконашката случка. По заповѣдь на Саидъ Паша*, тогава прѣдсѣдатель на **извънредната комиссия**, той биде докаранъ въ София, и затворенъ въ военнитѣ казарми. Физически изнѣмощелъ и почти глухъ съ едното си ухо — *поврѣдено отъ коршума на винчестера* — той гордо се исправилъ прѣдъ **комиссаритѣ царски**. На запитванията имъ сардонически отговарялъ. Отговоритѣ му били пълни съ отрова на **злъчния сарказъмъ**...

Комиссаритѣ извънредни прѣдъ видъ като взели че **Дяконъ Левски** е главния вдъхновитель на комитетитѣ въ турско, рѣшили и постановили живота му да се вземе: . . . И дѣйствително, главата му биде взета: на 6 февр. 1873 г. ей, на туй сѫщо мѣсто, бѣсилката стърчеше; на бѣсилката **мѫченикъ** висѣше — тозъ **мѫченикъ бѣ Дяконъ Василъ Левски**.

Извънреднитѣ комиссари въ **пашовския конакъ** сѫ засѣдавали, когато смъртната присѫда за Левски сѫ произнесли. *И този конакъ*, ***тогава пашовски***, *днесъ* господа, е **дворецъ княжески**. Да, въ бившия **конакъ пашовски**, днесъ живѣе **князътъ на Свободна България**. Какво **щастливо напластявание** на *историческитѣ събития*! . . . Да, **щастливо напластявание** на събитията исторични, което е **извънредно за оногова**, комуто провидѣнието е врѫчено сѫдбинитѣ на свободната ни татковина — казвамъ -- извънредно, защото въ основитѣ на **Княжество България** лѣжѫтъ коститѣ на избѣсенитѣ и избититѣ, които пожъртвувахѫ себе си за благото на бащинията си.

Господа!

Да се попитаме така: комиссаритѣ извънредни кого осѫдихѫ на смърть? И палачитѣ царски кого люшнахѭ на бѣсилката? . . . .

На горното питание, господа, отговори има много:

Ето ви единъ: -- тѣ — **извънреднитѣ комисари**, — осѫдихѫ на смърть единъ **непоправимъ злодей** — *отговаря турското правосѫдие.*

Ето ви и другъ отговоръ: — тѣ обѣсихѫ единъ **размирникъ — единъ нехранимайко**, който размири страната — **размирникъ**, който покой не даде на **раята** да си гледа *търговията и земята* — отговаря страхливиятъ и хрисимиятъ.

Ето ви и трети отговоръ: — тѣ — извънреднитѣ комиссари — осѫдихѫ на смърть **единъ неразбранъ**, който има **безумието** срѣщу нажежения ръженъ съ голъ кракъ да рита, отговаря **миротворецътъ умиротворени.**

А българскиятъ народъ на **Свободна България**, ето какво казва:

„На турската бѣсилка загина **най-доблѣстниятъ** синъ — *гражданинъ на майка България* — загина **рицарьтъ** — защитникъ на правдата и свободата — загина **человѣкътъ**, който за свободата на милата си татковина живота си даде — загина **проповѣдникътъ** на **човѣшкитѣ правдини**“.

Биографътъ му, господа, ето какво казва:

„Бѣсилката удуши само **физическия** Левски — удуши тя само тѣлото, което служеше за материялна обвивка на духа, **пратеникъ небесни** — бѣсилката умъртви само тѣлото, и съ това даде вѣченъ животъ на идеята — **даде вѣченъ животъ** на **нравствения Левски** . . . .

А по адреса на всички ония, които искатъ чрѣзъ физическо умъртвение на борцитѣ народни да умъртвѭтъ и проповѣдванитѣ отъ тѣхъ идеи, ето що казва Иванъ **Вазовъ, пѣвецътъ на забравенитѣ**:

„Тирани, на всуе се морите,
Не се гаси туй, що не гасне;

Лѫчата що я днсь гасите
Тя на волканъ ще да порастне“.

Господа!

Тѣлото на Левски още не бѣ истинало на бѣсилката турска, когато духътъ му, тихъ и чисть кат' Ангелъ Пазитель, надъ **България поробена пролѣтѣ** — пролѣтѣ той и пѣсеньта за правдата и свободата запѣ.

И тоя духъ — **Ангелъ Пазитель на българската свобода** — и днесь още лѣти въ небесата нашенски — лѣти той и строго на **всинца ни** шепне:

„**Българе. чуждото иго е по-тежко и отъ ада.** Прочее, пазете се отъ него“.

„**Българе, спечелената съ кърви свобода като зеницата си пазете**“.

„**Българе, помнете, че свободна България е създадена за свободни българи, за свободни граждани на свободна страна**“.

Господа! рѣчьта си, свършавамъ съ слѣднитѣ думи:

Нека духътъ на Левски — **Ангелъ хранитель на българската свобода** — на вѣки вѣковъ да лѣти въ небесата нашенски — да лѣти въ небесата на **цѣлокупна свободна и независима България!** . . . . .

Да живѣе свободна и независима България! Урра!

Ст. Заимовъ.

ПРИВРЕМЕННО*Ц.Б.Р.К*ПРАВИТЕЛСТВО

Ц. Б. Р. К.
въ
БЪЛГАРСКО

Българско 25, Марта . 1872.

Брой. 77й.

Прiехме отъ Г-на подъ брой №12й въ Слеч Джузтовъ в, л. Тур. шесть отъ 105, 630, шест-стотин и трийсетъ ~~[illegible]~~ гр. ~~[illegible]~~

Прiети чрѣзъ Д. Общий

30 А. ОТЪ Б.Р.Ц.К.

Байо Д. Трайковичъ! № 46-и

Въ София.

Приносящиятъ човѣкъ нашъ, който са испраща направо до Васъ, да му дадете всичките си бѣлѣжки (отговоръ), на долните питания.

Байо! Всичките станали работи въ Вашиятъ градъ отъ Правителството Турско, върху нашите хора! Причината си билъ Ти! Така казватъ мнозина, и нарочно хора сме испращале преди тая случка, за да Ви видятъ какъ стоите въ нашите работи, които потвърдяватъ, че Вiе сте казале предъ Пашата, какво въ София съществувало К-тъ, а именно показалси Хасклетевите! За такова предателство, ако и да ти са казвале наши чисти хора, но пакъ нисмъ имъ повярвалъ за да не би биле излъгани. Ето: днесъ секи българинъ са вика на работа да покаже родолюбието си, защото чясътъ са определява за свободата; а до кой предѣлъ е дошла работата ни, не щѫ да Ви казвамъ, защото предъ много наши лица, оставате съмнителни. Вамъ засега не остава друго нищо, а точно да дадете уписание на приносящиятъ за сичките станали работи въ градатъ Ви.. какъ са предала работата изъ най напредъ, кой кого е предалъ, кому какъвъ е билъ истандакатъ, именно затворените кои са, отъ де са, подъ какъвъ затворъ са, и съдбата имъ за какво сочи!...... действията на тая работа точно да опишите, отъ първиятъ денъ, досега, кога какъ са е осѫждало въ конакатъ. Писменно за сичко ще дадете на приносящиятъ. Но това писмо Ваше, трябва да му го дадете извънъ градътъ, като излезе да си върви. Сичко това, по чистата съвѣсть трябва да направешъ т. е. твойте, и на другите кривиците, защото на признателниятъ донейдѣ са упрощава, ако той въ незнайнство е извършилъ. Ако са докаже че ти излъзешъ чистъ, тогава ще земашъ, и давашъ за понататакъ отъ онова мѣсто, отъ дето ти са е дало чървената книжка (уставъ).

Десятъ който Ви са бѣхъ представилъ съ турски дрехи у Васъ въ Събота, съ печатано писмо къмъ Васъ. В. Л-скiй

П. П. отъ противната твоя страна (Х. Маню) за когото казвашъ че билъ чорбаджия, днесъ мнозина потвърдяватъ за него че билъ добръ човѣкъ, и народенъ а отъ Васъ са боляхъ да не го предадете! Кажете за понататака сега

С. Луцiй

З